

J A Z Y K O V Ě D N Ě A K T U A L I T Y

Časopis
Jazykovědného sdružení České republiky

roč. LX – 2023
č. 1 a 2

<https://www.jazykovednesdruzeni.cz/aktuality/>

ISSN 1212-5326

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

ročník LX (2023), číslo 1 a 2

Vydává Jazykovědné sdružení České republiky
s finanční podporou Akademie věd ČR.

<http://www.jazykovednesdruzeni.cz>

Hlavní redaktorka: Michaela Lišková (Praha)
Výkonný redaktor: Martin Šemelík (Praha)
Členové redakční rady: Tomáš Duběda (Praha)
Jana Hoffmannová (Praha)
Pavla Chejnová (Praha)
Soňa Schneiderová (Opava)
Diana Svobodová (Ostrava)
Silvie Válková (Olomouc)

Príspevky laskavě zasílejte v elektronické verzi, ve formátu textového editoru MS Word, na e-mailovou adresu semelik@ujc.cas.cz.

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha,
č. j. NP 583/1993 ze dne 13. 4. 1993.

Časopis je zapsán v evidenci periodického tisku pod číslem MK ČR E 21347.

OBSAH

Odborné články

- Ekaterina Rycheva: *Je česká politika nemocná, nebo zdravá? (konceptuální sféry NEMOC a ZDRAVÍ v českém politickém diskurzu)* 4

Rozhovor

- Iva Rezková – Martina Vokáčová: *Interview with prof. Gert de Sutter* 22

Nové publikace

- Klára Dvořáková: *Slovenčina na každý deň* 28
Zuzana Laubeová: *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci* 32
Martina Zirhutová: *Od etymologie ke krajině. Onomastika pro 21. století* 35

Kronika

- Martina Šmejkalová – Karolína Skwarska: *Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení České republiky v roce 2022* 40
Michal Místecký: *Sociolekty, deskovky i korpus. FF UK hostila už třetí Den slangu a neologie (9. 9. 2022)* 43
Martina Spěváčková: *Mezioborové kolokvium Historický text a jeho interpretace v Kozojedech 12.–14. října 2022* 45
Eliška Alaxinová – Magdaléna Janoušková – Platón Ivanov: *Druhý pražsko-lipský překladatelský workshop Hledáme jádro pudla* 47
Marie Vachková: *Konference Linguistic Diversity, Terminology and Statistics v lotyšském Ventspils (3.–4. 11. 2022)* 50
Sylva Nzimba: *Seminář Jazykovědného sdružení Miloš Dokulil a česká slovtvorba 1. prosince 2022* 54
Anna Chabrová – Kateřina Johnová: *Předvánoční lingvistické kolokvium ve Freiburgu* 57
Petra Křenková: *Pragest 2023 – studentská germanistická konference po dvanácté v Praze* 60
Lucie Jílková: *Kulatiny Jiřího Zemana* 65
Jana Hoffmannová: *Stanisław Gajda v našich vzpomínkách* 67

Je česká politika nemocná, nebo zdravá? (konceptuální sféry NEMOC a ZDRAVÍ v českém politickém diskurzu)

Ekaterina Rycheva
Ústav východoevropských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
ekaterina.rycheva@ff.cuni.cz

Abstract: Is Czech politics ill or healthy? (conceptual spheres of ILLNESS and HEALTH in Czech political discourse)

Conceptual spheres of HEALTH and ILLNESS are often used in political discourse to manipulate voters' consciousness and modify their worldview, imposing evaluations and certain associative links, building perceptions of reality, and shaping attitudes toward various political entities and phenomena. The source domain ILLNESS is more productive in the Czech political discourse than HEALTH. Using the source domains HEALTH and ILLNESS, the speaker refers to the image of a sick, helpless, and incapacitated patient (a political party, a specific political opponent, or the entire country) who surely needs treatment. The speaker represents himself as an experienced doctor who can correctly diagnose and find out the cause of the disease, prescribe treatment, and help the patient to recover.

Keywords: cognitive linguistics, conceptual metaphor, cognitive metaphor, political discourse, manipulation, illness, health, bodily experience

1. Úvod

Konceptuální metafora je jedním z nejdůležitějších způsobů modelování jazykového obrazu světa, který usnadňuje prezentaci informací a jejich porozumění a může ovlivnit a změnit pojmový systém, stejně jako jím generované myšlenky a činy, protože nové metafory mají schopnost vytvářet novou realitu (Lakoff – Johnson, 1980). V politickém diskurzu je metafora prostředkem, který je používán pro jednodušší pojmenování složitějších nebo dosud neznámých věcí na základě odkazu k již známým zkušenostem a interpretaci faktů a jevů v rámci vybraného ideologického směru (Dobrzyńska, 2009, s. 67–68). Konceptuální metafora v této interpretaci hraje zásadní roli, protože přispívá ke kategorizaci různých jevů a pokrývá celý rozsah lidské zkušenosti s okolním světem. Můžeme tedy říci, že metafory se mohou podílet na manipulaci, která spočívá ve vnucování názorů a utváření určitého modelu reality. Studium jednotlivých konceptuálních metafor¹ proto může přispět k pochopení mechanismů manipulace veřejným míněním.

---

¹ Např. konceptualizace migrace v diskurzu populistů (Stulík – Krčál, 2019), konceptualizace Evropské unie v českém politickém diskurzu (Rycheva, 2022) nebo v projevech jednotlivých politiků (Fedina, 2011).

Politici aktivně používají různé konceptuální metafory, mezi nimiž zaujímá zvláštní místo konceptuální sféra TĚLO. Metafory spojené s konceptuální sférou TĚLO jsou každému člověku nejsrozumitelnější a nejbližší, neboť chápání vlastního těla, jeho pozice v prostoru a interakce s okolní realitou pomáhají jedinci k uvědomění si svého místa ve světě.²

Konceptuální sféra TĚLO je „dárce“ pro celé spektrum dalších metafor, včetně konceptuálních sfér NEMOC a ZDRAVÍ, které přispívají k utváření somatické zkušenosti člověka, tedy individuálních představ o lidském těle. Metafory tohoto typu úzce souvisejí se ztělesněnou simulací, protože představa nemocného těla vyvolává simulaci toho, co je to být nemocný (Charteris-Black, 2019, s. 187). Sontagová zdůrazňuje, že obraz sociálního blahobytu se zakládá na analogii s fyzickým zdravím a metafory nemoci se používají k vyjádření zájmu o veřejný pořádek (Sontag, 1991). Jinak řečeno, konceptuální sféry NEMOC a ZDRAVÍ v recipientovi probouzejí komplex asociací a pocitů spojených s jejich vlastním prožíváním bolestného stavu a následného zotavení.

Politická sféra předpokládá existenci zvláštního kognitivního prostoru, v jehož popisu spočívá princip binární sémantické opozice: *svůj – cizí* (a dále *dobrý – špatný, nebezpečný – bezpečný* atd.). Christou a Táborská například ukázaly, že je opozice *zdraví a nemoc* v české frazeologii výrazně propojena s dalšími sémantickými opozicemi – život a smrt, mladý a starý, silný a slabý, barevný a bezbarvý atd. Zatímco *zdraví* je v českém jazyce vždy konceptualizováno pomocí pozitivních (preferovaných) atributů, *nemoc* je prezentovaná a hodnocená negativně (Christou – Táborská, 2022, s. 315–316). V kontextu politického diskurzu se díky tomuto zjednodušenému obrazu světa mluvčímu daří stručně a výstižně zprostředkovat různé informace. Politici vybírají obrazy srozumitelné lidskému vnímání, včetně stereotypů, které umožňují konstruovat porozumění okolní realitě.

Zdrojové sféry ZDRAVÍ a NEMOC se používají v různých typech diskurzu k označení normálního nebo abnormálního stavu systému. Musolff kupříkladu analyzuje lexikální položky ze scénářů³ metafory STÁT JE (LIDSKÉ) TĚLO zmiňované v masmédiích ve Velké Británii a mezinárodních masmédiích v angličtině v období 1991–2013 (Musolff, 2014) a vymezuje následující konceptuální metafory: DOBRÝ STAV ZDRAVÍ (zdraví), ŠPATNÝ STAV ZDRAVÍ (alergie, rakovina, cirhóza, kóma, horečka, chřipka, mor atd.), ZRANĚNÍ (prasknutí, ruptura, zranění), PŘÍČINA NEMOCI (nákaza, bakterie,

---

² Podle Vaňkové „o abstraktních tématech mluvíme slovy, která mají ve svém významovém základu nějaký poukaz k tělesné zkušenosti: k poloze těla, jeho pohybu, chůzi, cestě odněkud někam, k manipulaci s věcmi, ke smyslovému vnímání (hlavně zraku a hmatu)“ (Vaňková, 2002).

³ A. Musolff nazývá mininarativem nebo „scenárem“ konkrétní způsob explikace konceptuálních metafor v diskurzu (Musolff, 2006, s. 23), jinými slovy soubor předpokladů vytvořených kompetentními členy diskurzivní komunity o „typických“ aspektech zdrojové situace (tamtéž, s. 27).

virus atd.) a TERAPIE (léčba, dieta, dezinfekce, operace atd.). Pavliková, která věnuje pozornost metaforám fungujícím v ekonomickém diskurzu ve Španělsku, mimo jiné rozlišuje kognitivní sféry ZDRAVÍ, NEMOC, MEDICÍNA, ČÁSTI TĚLA a zdůrazňuje, že ekonomika je chápána jako nemocný pacient, který potřebuje léčbu (Pavliková, 2021, s. 47). Nicholls postupně vyčleňuje několik typů konceptuálních metafor ve slovníkových heslech Macmillan English Dictionary týkajících se nemoci a zdraví: NEMOC JE VÁLKA, NEMOC JE NEPŘÁTELSKÝ ÚTOČNÍK, NEMOCNÝ JE OBĚŤ, NEMOC JE DOLE a ZDRAVÍ JE NAHOŘE, NEMOC JE JEDNOBAREVNÁ, ZDRAVÍ JE BAREVNÉ a NEMOC JE NEPŘIROZENÝ STAV (Nicholls, 2004).

V některých lingvistických studiích se objevuje název *morbiální metafora*⁴ vztahující ke zdrojové sféře NEMOC. Podle Potapové morbiální⁵ vidění světa umožňuje posuzovat jak státní nebo veřejnou systémovou krizi, tak rysy metaforického vnímání reality představiteli uvažované sociální vrstvy (Potapova, 2008, s. 51). Čudinov v rámci morbiální metaforvy vymezuje několik větších konceptuálních sfér (rámců) a rozděluje je na smyslové elementy (sloty): „Pacienti a zdravotnický personál“ (sloty: pacienti; zdravotnický personál), „Diagnóza“ (sloty: fyzická nemoc; duševní nemoc), „Příčiny a původci nemocí“ (sloty: infekce; fyzický vliv; nedůstojné životní podmínky atd.), „Příznaky nemoci“, „Metody léčby, používané instrumenty a léky“ (sloty: lékařské instrumenty a léky; metody léčby), „Stav pacienta“ (sloty: pacient je v kritickém stavu; smrt pacienta; zotavení pacienta) (Čudinov, 2001, s. 70–76). Lingvista zdůrazňuje, že obrazy odpovídající morbiální metafoře spojují konceptuální vektor odchylky od přirozeného řádu věcí (myšlenka nesprávnosti a nepřipustnosti stávající situace) a vektory agresivity a úzkosti, v nichž se odráží beznaděj, předtuchy a zároveň trápení nad stavem rodné země, pocit vlastní bezmoci (tamtéž: s. 68). Čudinov popisuje typický scénář (sekvence nasazení modelu) pro použití zdrojové sféry NEMOC v politické komunikaci: *nemoc – identifikace symptomů – stanovení diagnózy – léčba – péče o pacienta – uzdravení* (Čudinov, 2013, s. 29).

Metaforická pojmenování ze zdrojových sfér ZDRAVÍ a NEMOC v řeči politiků probouzí komplex obrazných asociací a hodnocení, které jsou spojeny s osobní zkušeností příjemce a jsou aktivovány v jeho kognitivním systému poznání. Tento článek se zabývá analýzou konceptuálních metafor vztahujícím ke zdrojovým sféram ZDRAVÍ a NEMOC v současném českém politickém diskurzu. Materiálem pro tuto studii jsou články, rozhovory a propagační materiály z veřejně dostupných internetových zdrojů: webové stránky zpravodajských médií, politických stran nebo politiků a stejnopisy z období

---

⁴ Pojem *морбиальная метафора* se hodně používá v ruských lingvistických studiích, věnovaných konceptuálním metaforám (např. Čudinov, 2001; Potapova, 2008 a jiné). Můžeme však najít použití tohoto pojmu i v polské lingvistice. Např. Łukasz Małecki mimo jiné analyzuje morbiální metaforu LEŽ / PODVOD JE NEMOC (Małecki, 2020).

⁵ Z lat. *morbus* („choroba, slabost“).

2000–2023. Výběr konceptuálních metafor byl prováděn metodou kontinuálního vzorkování (korpus byl sestaven ze všech relevantních příkladů, které byly nalezeny při analýze materiálu).

2. Konceptuální sféra ZDRAVÍ

Zdrojové sféry ZDRAVÍ a NEMOC se používají v projevech týkajících se vážných sociálních, politických a ekonomických témat: fungování státního aparátu a jednotlivých stran, domácí a mezinárodní politika, stav ekonomiky, sociální problémy atd.

Akademický slovník současné češtiny definuje *zdraví* jako „1. celkový stav organismu bez příznaků poškození orgánů nebo poruchy jejich funkce, 2. subjektivně pociťovaný stav tělesné a duševní pohody, 3. (celkový) dobrý stav fungování nějakého celku nebo systému, prosperita“. Jinými slovy, zdraví je přirozený stav organismu; správné, normální fungování všech orgánů, absence bolestivých změn; normální stav fyzických a duchovních sil, kterými jedinec disponuje, a celkový pozitivně hodnocený stav subjektu.

Zdrojová sféra ZDRAVÍ slouží k reprezentaci normálního stavu státu nebo politické strany a k poukázání na bezproblémové fungování ekonomiky a politických sil. Zdravé tělo pomáhá jedinci žít plnohodnotný život, vykonávat svou práci, plnit plány, úspěšně řešit různé problémy a překonávat obtíže. Dobré zdraví zajišťuje člověku dlouhý a aktivní život. Tělo, které je považováno za zdravé, nemá bolesti či fyzické vady, a proto může plně realizovat své biologické a sociální funkce.

Pomocí konceptuální metafory STAV POLITICKÉHO SUBJEKTU JE ZDRAVOTNÍ STAV TĚLA mluvčí naznačuje, že politický subjekt řádně plní své funkce (zdravému tělu nic nebrání žít a rozvíjet se). Zdraví znamená harmonickou interakci a normální fungování všech orgánových systémů v lidském těle. Normální a efektivní fungování politického subjektu (těla) je možné, pokud všechny jeho složky (orgány a části těla) nemají nedostatky a fungují dobře (jsou zdravé). Stávající problémy je třeba vyřešit, aby se obnovilo a normalizovalo fungování subjektu (jinými slovy, je záhodno podpořit uzdravení, zotavení).

Pro zdravý rozvoj státu a jeho hospodářství musíme mít nejprve zdravé základy a potom můžeme uvažovat o další stavbě. Uzdravení, tedy stáhnutí deficitu po Fischerově vládě z 5,8 procenta někam do bezpečných vod pod tři procenta HDP, byl bezpochyby úspěch. (ods.cz, 2013)

Zdravé demokracie přitom jednoznačně potřebují svobodná média a přístup k informacím. (pirati.cz, 2023)

Konceptuální sféra ZDRAVÍ má kladný pragmatický potenciál, který aktualizuje pozitivní emoce a ocenění v mysli příjemce (zdravý znamená rozumný, stabilní, ten, komu lze věřit, na koho se lze spolehnout, který adekvátně posuzuje realitu a jedná správně).

*Prál bych si, abychom měli malý, ale efektivní stát: stát, který nechává peníze v kapsách lidí, a zbytečně nezasahuje do jejich životů. V Senátu zvítězil **zdravý rozum**, věřím, že zvítězí i tady, ve Sněmovně. (ods.cz, 2019)*

Obvykle se v politickém diskurzu objevuje konceptuální sféra ZDRAVÍ ve stejném kontextu jako protiklad ke konceptuální sféře NEMOC. Tato opozice v rámci jednoho výroku pomáhá mluvčímu nejúčinněji ovlivnit vědomí recipienta. V tomto případě politik využívá manipulativní techniku „problém – řešení“: identifikuje problém v politickém systému (diagnostika nemoci) a navrhuje způsoby jeho řešení (léčba), což vede k normalizaci stavu systému (uzdravení).

*Program má tři základní pilíře: **zdravý** rozvoj ekonomiky v kraji, **zdravý** růst jeho životní úrovně a **zdravý** stav prostředí, ve kterém žijeme. Pokud mám **diagnostikovat** současné **onemocnění**, pak jsou **nemocné** všechny tyto pilíře. **Ekonomika nemá zdravou strukturu.** (parlamentnilisty.cz, 2016)*

Jinými slovy, konceptuální metafora ZDRAVÍ se používá k označení požadovaného (ideálního) stavu politického systému nebo subjektu podle mínění mluvčího.

3. Konceptuální sféra NEMOC

Zdrojová sféra NEMOC slouží k reprezentaci konfrontace politických sil, k vyjádření kritického postoje ke společensko-politickému dění a ke konfrontačnímu charakteru politického boje.

Slovník spisovného jazyka českého uvádí, že *nemoc* je „1. porucha zdraví, zdravotního stavu; choroba, 2. špatná vlastnost; chyba, vada; zlovyk, slabost, 3. vášnivé zaujetí; vášně“ a *nemocný* – „1. mající porušené zdraví, stížený nemocí; churavý, chorobný, chorý, neduživý, 2. projevující onemocnění“.

Nemoc je interpretována jako něco cizího, škodlivého, zavlečeného zvenčí, co způsobuje utrpení celého organismu jako celku. Stát je vnímán jako organismus schopný prožívat nemoc a nepříjemné pocity. Nemoc státu je chápána jako narušení jeho funkcí (nemoc těla) či jako vážná odchylka od normy, kterou je nutné napravit co nejdříve, aby nedošlo k úplnému zničení (smrti).

3.1 Diagnostika a léčba

3.1.1 Zdravotní stav

V politickém diskurzu se používá konceptuální metafora STAV POLITICKÉHO SUBJEKTU JE ZDRAVOTNÍ STAV TĚLA, která mluvčímu umožňuje názorně demonstrovat a interpretovat recipientovi různé složité jevy a procesy. Politický subjekt může být reprezentován jako vážně nemocný pacient s komplexem různých onemocnění.

„Sociální demokracie je **nemocná** politická strana a bohužel nás zachvátily problémy, které mají všechny standardní politické strany. Lidé to cítili a ve volbách jsme nedostali tolik hlasů, kolik jsme mysleli. Jednou z těch **nemocí** je intrikaření zájmových skupin, kterým nejde o program, ale jen počítají hlasy, aby se dostaly k funkcím v některých regionech.“ (cssd.cz, 2013c)

3.1.2 Příznaky nemoci

Konceptuální metafora PROJEV KRIZE JE SYMPTOM umožňuje politikovi vytvořit u příjemce dojem, že problém, o kterém mluví, je jednou ze součástí jakési velké krize (nemoci) celého politického systému (těla). Pomocí této metafory mluvčí označuje jednání českých politiků za nelogické a neprofesionální, protože se místo hledání příčin krize snaží působit na její důsledky.

To, co tady děláme, je typická chyba evropské politiky. Léčíme symptomy, nikoliv nemoc. Nemoc je, že nemáme společné politiky. Že jsme nebyli schopni ochránit tam či onde hranici, to je symptom. To je něco jiného. Proto říkám, byl bych pro to, abychom léčili příčiny té nemoci, ne jenom jednotlivé symptomy. Teď jsme něco udělali v klidu. Samozřejmě musíme chránit naše hranici, samozřejmě tam musíme mít nějaké účinné útvary. Ve všem jsem srozuměn. Ale s čím nejsem srozuměn, je to, že jak říkám, léčíme symptomy, nikoliv nemoc. (top09.cz, 2015)

Politici používají názvy různých běžných symptomů, které jsou publiku široce známy (rýma, horečka, kašel atd.). Metafora symptomů se používá k vyjádření, že politik jedná správně a profesionálně (diagnostikuje nemoc a předepisuje léčbu), jinak je jeho chování odsuzováno.

Pane presidente, krize opravdu není rýma! Pojd'te zpátky do reality. (cssd.cz, 2009)

Mluvčí volí název příznaku na základě závažnosti diagnózy a průběhu onemocnění (nežádoucího stavu). Použití živých obrazů spojených s metaforou PROJEV KRIZE JE SYMPTOM umožňuje mluvčímu implementovat vysvětlující strategii⁶ s cílem interpretovat příčinu situace a vytvořit u příjemce určité přesvědčení.

Všichni víme, že ODS je v současnosti ve vysoké horečce. To je projev nemoci, ale především urputného boje těla s nemocí. A my opravdu bojujeme. Za poslední dva roky jsme v Pardubické ODS dali prostor mnoha novým mladým lidem, nezatíženým starými vazbami. Jenom Ti za podpory zkušených členů bez historických excesů a vazeb mohou ODS pomoci z horečky ven. (ods.cz, 2013)

---

⁶ V tomto článku je řečová strategie chápána jako obecná komunikační orientace, která implikuje dosažení stanoveného komunikačního cíle. Řečová strategie je implementována prostřednictvím individuálních taktik, tedy konkrétních způsobů realizace zvolené strategie v řeči.

V některých případech jsou za příznak chorobného stavu považovány jednotlivé politické osobnosti, jejichž jednání je hodnoceno negativně.

*Vy, pane Rakušane, jste opovrženímhodným **symptomem** této **nemoci**.* (svobodni.cz, 2022)

3.1.3 Příčiny a následky nemoci

Aby bylo možné stanovit správnou diagnózu a předepsat léčbu, musí lékař (politik) objevit a zjistit příčinu onemocnění (problému). Identifikace příčin onemocnění navíc pomůže k vyhnutí se problémům v budoucnu.

*Populismus je **nemoc** především celé východní Evropy – pojďme to změnit a vraťme se ke slušnosti a rozumu a nevolme populisty.* (top09.cz, 2021a)

Normální fyzický a psychický stav organismu může být narušen vlivem bakterií a virů, ale i různých parazitů, kteří působí jako „nepřátelé“ zdraví – samostatný subjekt nebo celý fenomén, který napadá tělo „zvenčí“, živí se a žije na jeho úkor, postupně vyčerpává jeho vitalitu a negativně ovlivňuje jeho celkový zdravotní stav. Mluvčí zdůrazňuje, že právě tento politický subjekt, který je označen za parazita, je příčinou špatného stavu politického systému, protože jej negativně ovlivňuje a vyvolává krizi.

*TOP 09 není pro plzeňského rebelujícího šedesátníka žádná pravicová strana.... ale **parazit**, který se chvíli přisunul k ODS, kde **parazitoval** a teď zkouší žít z toho, jak se nacucal a myslí si, že přišel její čas a že už svého pravicového bratra může odkopnout.* (cssd.cz, 2013d)

Nemoci navíc mají nežádoucí následky, které mohou být způsobeny charakterem onemocnění, špatnou diagnózou nebo nesprávnou léčbou.

*Vláda ale ignorovala varování a doporučení všech nezávislých expertů, že na špatné časy nemyslí a **oslabuje odolnost** proti krizím.* (top09, 2020)

3.1.4 Léky a léčba

K představení politického programu a jednotlivých návrhů na zlepšení situace slouží konceptuální metafora ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ V POLITICE JE LÉČBA. Poté, co je pacient správně diagnostikován, mu je předepsána léčba, která normalizuje stav organismu (politického subjektu) a vede ke zlepšení jeho dobrého stavu (zdraví) a jeho úplné nebo částečné obnově. Důležitou podmínkou úspěšné léčby je správná diagnóza onemocnění, předepsání receptu a následný průběh léčby. Zlepšení nebo zhoršení stavu politiky působí jako vědomě řízený proces regulovaný odborníky, kteří znají příčinu problémů a způsob, jak je vyřešit.

*Není možné, aby rodiny a senioři dotovali státní penězovody k pár vyvoleným. **Léčba** je jasná, stát musí podstoupit legislativní chemoterapii.* (cssd.cz, 2013b)

*Známe **diagnózu** a máme **recept**. **Lékem** jsou Svobodní a tou **nemocí**, kterou hodlají **léčit** je dotační **rakovina**.* (svobodni.cz, 2020a)

Léčba spočívá ve změně stávajícího systému v souladu s předpisem (receptem). Politici s poukázáním na problém zároveň nabízejí konkrétní kroky k řešení problémů, tedy konkrétní akce, které směřují k normalizaci a obnovení obvyklého stavu politického systému (navrácení zdraví, předcházení komplikacím nemoci a odstranění bolestivých projevů nemoci).

Vybrali jsme 5 léků pro nemocnou českou společnost a ekonomiku. Z našeho programu jsme vybrali to nejlepší pro naši republiku. Pět bodů, na které se v příštích letech budeme muset soustředit nejvíce. Krize je velkou příležitostí pro nový začátek a pro zahájení léčby dlouhodobých potíží České republiky. <...> Léčba není složitá. Stačí se inspirovat tím, co funguje jiným. Předepišme České republice pět léků, které prověřila historie, a budeme mít zaručenou skvělou budoucnost. Vydejme se vlastní cestou ke zdravým základům lepší budoucnosti. Svobodně a rozumně! Zahajme léčbu České republiky, než bude pozdě! Našich 5 léků: nízké a jednoduché daně; pružné a štíhlé úřady, češi sobě; podnikání a práce nejsou luxus; pusťme peníze do zdravotnictví; braňme zničení úspor. (svobodní.cz, 2020c)

Česká politická a ekonomická sféra potřebuje rychlý zásah a léčbu, jejímž cílem je odstranit příčiny patologického stavu nebo onemocnění, normalizovat narušené vitální procesy a fungování organismu, obnovit jej a celkově zlepšit zdraví. Neochota pochopit a odstranit příčinu ekonomických problémů v zemi bývá srovnávána s paliativní péčí, která má za cíl zlepšit kvalitu života lidí s velmi vážným nebo terminálním onemocněním a která je určena ke zmírnění stavu pacienta (v první řadě úleva od bolesti) v případech, kdy již byly vyčerpány jiné možnosti léčby.

Evropská měna je ve strukturálních problémech a je otázka, jak to s ní nakonec dopadne. Je zřejmé, že léčba záchrannými balíčky, která byla nasazena, je podle mnoha expertiz spíše paliativní, než aby byla schopna odstranit samotnou příčinu nemoci. (cssd.cz, 2013b)

Pokud není léčba správně předepsána, mohou nastat komplikace, nebo dokonce smrt. Proto je důležité najít skutečné řešení problému (správný lék), které pomůže náročnou situaci zvládnout, a nedělat kroky, které jen skryjí aktuální problémy (vzít si lék proti bolesti, který zmírňuje příznaky).

Naše hospodářství pomalu umírá na přeregulovanost. Řešme příčiny. Tisk nových peněz není lék na tuto vážnou nemoc. Je to spíš prášek proti bolesti, aby evropská ekonomika mohla bez reformy ještě chvíli fungovat a politický establishment se ještě na nějaký čas udržel. (svobodní.cz, 2015)

Pokud politický subjekt (lékař) identifikoval špatnou příčinu problému a nenašel způsob, jak jej vyřešit (stanovil špatnou diagnózu a předepsal nevhodnou léčbu), může toto jednání vést k prohloubení problému (ke zvýšení bolesti až smrti).

3.1.5 Smrt

Smrt znamená zastavení životní činnosti organismu. Snaha být zdravý a vyhýbat se smrti je pro člověka přirozenou touhou, která je podporována pudem sebezáchovy. Každý člověk má do určité míry ze smrti strach, který pomáhá rozpoznat možné nebezpečí a podniknout kroky pro zachování zdraví a života. Se strachem ze smrti je kromě přirozené úzkosti z ukončení existence organismu spojen i strach z neznáma, nejistoty a nestability. Mluvčí, který pomocí metafory KONEC „EXISTENCE“ POLITICKÉHO SUBJEKTU JE SMRT hodnotí politické jevy, se tak odvolává na silné a výrazné obrazy, které jsou nositeli této kultury široce známé a srozumitelné a které jsou spojené s vyjádřením celé řady negativních emocí (úzkost, strach, smutek, zoufalství, lítost, utrpení atd.). V politickém diskurzu smrt státu nebo strany znamená konec, úplné a nevratné zastavení jejich činnosti. Pomocí metafory smrti politici zdůrazňují nutnost přijmout rázná a radikální opatření, která zachrání tělo (stát, politická strana) před smrtí (kolaps, zánik).

*Vstup ČSSD do jakékoli koalice by totiž znamenal pro stranu **smrt**. Jedinou možností, jak se **zachránit**, reformovat se a stát se opět nejsilnější stranou, je odchod do opozice.* (čssd.cz, 2017)

*Snad každý den jsme svědky **úpadku** státu ve všech možných i nemožných oblastech, stát jako náš ochránce a nositel jasných pravidel, ale zejména hodnot postupně **umírá**.* (cssd.cz, 2013b)

Smrt může být způsobena vnitřními příčinami (postupné přirozené stárnutí) nebo vnějšími faktory, které implikují násilný účinek na tělo (nemoc nebo vražda). V politickém diskurzu metafora smrti přímo souvisí právě s nemocí těla, nikoli s fyziologickým stárnutím. Pomocí metafory smrti v důsledku nemoci těla mohou politici nabídnout různé způsoby léčby nebo zázračné recepty, které celé tělo pomohou zachránit.

V následujícím příkladu mluvčí používá živý negativní obraz rozkládajícího se těla (postupné umírání státu), které je v procesu úplného zničení a rozkladu v důsledku vážné nemoci. Toto tělo (stát) podle mluvčího postrádá vůli žít, což pro něj není přirozené. Tato skutečnost proto ospravedlňuje zavádění radikálních opatření zvenčí (tedy léčba bez souhlasu pacienta, ale pro jeho prospěch).

*Stát bez hodnot, bez pravidel a bez paměti bojů o prosazení oněch pravidel, která lid bere za svá, kdyby pro nic jiného, pak proto, že za ně bojoval a obětoval se, skončí. Jde už jenom o **hnijící tělo**, směřující k nevyhnutelné **smrti**, které bez radikálního zásahu zvenčí, zásahu, který popře svobodnou vůli **pacienta**, kterého může **zachránit** jenom proti jeho vůli, nemůže **přežít**.* (anobudelip.cz, 2012)

Smrt jako konečné a vysoce nežádoucí stadium nemoci těla je v protikladu ke zdraví jako stavu úplné tělesné, duševní a sociální pohody. Proto je nemoc vedoucí ke smrti chápána jako abnormální stav těla (státu), který je třeba urgentně léčit (přijmout razantní opatření).

3.2 Pojmenování nemocí

Mluvčí označují potíže a nesnáze v politickém systému pomocí konceptuální metafory PROBLÉM JE NEMOC. Politici používají názvy různých akutních a chronických nemocí, které mají různý charakter a dobu trvání. Je třeba poznamenat, že čeští politici používají výhradně české lékařské termíny (původní, přejaté zdomácnělé nebo cizí adaptované),⁷ které jsou širokému publiku známé.

3.2.1 Akutní / chronické onemocnění

Stav politiky, který potřebuje okamžitý zásah a nápravu, je považován za akutní onemocnění, které se objevuje náhle, trvá krátkou dobu a je charakterizované silnou bolestí.

*Máme šanci poučit se z minulých chyb, uvědomit si **akutně palčivé bolesti** ČR, mezi které patří i české zdravotnictví a nabízet konkrétní řešení, která nás posunou správným směrem.* (svobodni.cz, 2020b)

Neléčená nemoc (problém v politice) se může v akutní fázi vyvinout v chronické onemocnění, tj. dlouhotrvající, pomalu se rozvíjející stav. Problémy v politickém systému je třeba řešit okamžitě, jinak mohou obtíže jen narůstat a přibývat (pacient musí být okamžitě izolován a vhodně léčen, aby onemocnění nepřešlo do chronické fáze). Porovnání existujících obtíží v politice s chronickými nemocemi umožňuje mluvčímu naznačit závažnost problémů, které existují již delší dobu, protože chronická onemocnění jsou prakticky neléčitelná, a proto způsobují problémy po celý zbytek života člověka.

*Nejdříve bych udělala **diagnózu, příčinu choroby** a pak bych **naordinovala lék**. Jsem přesvědčená, že česká politika je opravdu **chronicky nemocná** selháváním státní správy v důsledku korupce. Český prezident má možnost ji pomoci **uzdravit**, ovšem nemůže sám být **infikovaný**.* (ct24.ceskatelevize.cz, 2012)

V politickém diskurzu mluvčí používají názvy konkrétních akutních a chronických onemocnění, jejichž příznaky a následky jsou pro recipienty dobře známé. Politici vybírají metafory, které lze považovat za akutní onemocnění – nachlazení, chřipka, zápal plic atd. Mezi metaforami, které odkazují na chronická onemocnění, se používají názvy závažných onemocnění – rakovina, cukrovka, autoimunitní onemocnění, alergie, astma a srdeční choroby.

---

⁷ Tato klasifikace lékařských termínů byla navržena I. Bozděchovou (Bozděchová, 2009, s. 196). Autorka také upozorňuje, že tvoření některých lékařských termínů je založeno na různých typech konceptuálních metafor (tamtéž, s. 96).

3.2.2 Fyzické nemoci

3.2.2.1 Běžná choroba

Mezi běžné nemoci patří onemocnění, která jsou častá, dobře prostudovaná a nezřídka i snadno léčitelná (například chřipka nebo angína), a nejsou proto považována za závažný problém. Těmto nemocem může člověk velmi účinně předcházet a rozpoznat jejich příznaky.

*Pokud vznikne vláda sociální demokracie, tak taková spolupráce bude velmi intenzivní, my nezastáváme názor jako ODS nebo pan prezident, že krize přejde jako **chřipka**.* (cssd.cz, 2010a)

U mnoha lidí se v chladném období, kdy je tělo oslabené a vyčerpané, a tedy náchylné k virovým infekcím, často vyskytuje nachlazení. Toto onemocnění obvykle trvá několik dní a nevyžaduje složitou léčbu ani použití speciálních léků. Nejčastěji je pacientovi doporučován klid, aby se tělo vyrovnalo s infekcí samo. Použití tohoto typu metafory tedy umožňuje mluvčímu vyjádřit svůj postoj k problému jako frivolní a nevyžadující zvláštní pozornost.

3.2.2.2 Zákeřná choroba

Zvláštní místo v politickém diskurzu zauímají metafory zákeřných nemocí, které se objevují náhle, bez dlouhodobých příznaků, a jsou považovány za nevléčitelné nebo obtížně vyléčitelné (rakovina, cukrovka, onemocnění srdce, zápal plic, tuberkulóza atd.). Léčba takových onemocnění je tradičně považována za dlouhodobou, nákladnou, a ne vždy účinnou.

Rakovina je smrtelná nemoc, která vyvolává velký strach vycházející z toho, že se může objevit nečekaně a dlouho se neprojevat. V politickém diskurzu jsou za takovou nemoc často označovány různé jevy, které jsou mluvčími považovány za nebezpečné – korupce, dotace, autoritativní model vládnutí, komunistický režim.

*Korupce je **rakovina**, která dnes **rozežír**á českou společnost a rozkrádá veřejné zdroje.* (cssd.cz, 2010d)

*Potřebujeme vystoupit z Evropské unie a zbavit se tíže **rakoviny** dotací a do absurdních rozměrů **bujících** regulací.* (svobodni.cz, 2013)

Politici vzbuzují u publika pocit strachu a úzkosti a vytvářejí v jeho vědomí negativní postoj k předmětu řeči tím, že ukazují na složitost problému na základě jeho podobnosti s růstem a šířením rakovinného nádoru. Zákeřná povaha rakoviny je popisována pomocí sloves *prorůst* (roste skrz tělo), *zachvacovat* (přebírá kontrolu nad tělem silou, proti vůli organismu), *rozežít* (ničí a rozkládá tělo zevnitř), *rozlézat se* (expanduje různými směry, zabírá více místa) a *bujet* (zvětšuje velikost, zachycuje velký povrch, vytváří novotvary).

*I českou politiku podle mého názoru **zachvacuje rakovina**, kterou přináší pravicové strany. **Rakovina** jménem korupce.* (cssd.cz, 2010c)

*Příběh kolem kriminální kauzy pana předsedy vlády začíná připomínat lacinou béčkovou gangsterku. Bohužel to není film, je to realita, která **rozežírá jako rakovina principy našeho právního státu.** (top09.cz, 2018)*

*Nicméně korupce je něco jako **rakovina**. Když je **rozlezlá**, nestačí jeden řez, aby ta **rakovina skončila.** (top09.cz, 2012)*

Metafora nádoru se používá ke konkrétnímu označení existence velmi vážného problému v politickém systému, který se časem zvětšuje. Tento novotvar, který vznikl v důsledku patologického procesu uvnitř těla, je chápán jako „cizí“ element, nepřítel, který se snaží pohltnout a zničit celý organismus.

*Je to třeba hlídat, je třeba neustále upozorňovat na **bujení** počtu úředníků, kritizovat, že se jim má zvýšit plat o deset procent, pozor mluvíme o státních úřednících, nikoli o státních zaměstnancích, jako jsou policisté, hasiči a tak dále, učitelé, zdravotníci. Prostě tady je **rakovinový nádor**, byrokracie, která si jenom vymýšlí nesmyslné formuláře, aby ospravedlnila svoji existenci, a já bych velice uvítal **razantní zásah**, který by byl ekonomicky motivovaný. (zemanmilos.cz, 2018)*

Další vážnou nemocí, která se klinicky nemusí nijak projevovat a nemusí mít latentní stadia, je cukrovka. Toto onemocnění může být odhaleno náhodně a příliš pozdě, a to ve chvíli, když již dochází k vážnému poškození orgánů. Tyto vlastnosti diabetu jsou podrobně popsány v následujícím projevu, ve kterém politik vysvětluje svůj postoj vůči jednání představitelů některých politických stran.

*Věřím, že se předvolební diskuse o programech politických stran dostane do věcnější roviny a oprostí se od prázdných výkřiků. Voliči jsou už unavení handrkováním a chtějí férovou soutěž racionálních argumentů. Mimochodem mi to vše připomíná jednu velmi **základnou nemoc**, a to **cukrovku**. **Ta sama o sobě nebolí, ale pouze devastuje do budoucna.** Když o ní víte a přesto **kašlete na životosprávu** a dopráváte si hojně všeho dobrého, tak přijdou nejrůznější **fatální a osudové následky** způsobené jen a jen **Vaším přezíráním a nezodpovědností k sobě a tedy i Vaší rodině.** A tak i když se dnes máme celkem dobře, ale **víme o nebezpečí, tak nezačneme-li konzumovat omezeně a s rozumem,** tak může přijít **osudová nemoc** veřejných financí ústící jednou až v jejich možnou **smrt.** (top09.cz, 2010)*

Politik tak pomocí konceptuální metafory STAV POLITIKY JE VÁŽNÁ NEMOC dává najevo svůj negativní postoj k předmětu řeči. Mluvčí obviňuje oponenty z nečinnosti a lhostejnosti k vážnému negativnímu scénáři (například rozvoj rakoviny a následná smrt) a projevuje negativní emoce a zoufalá očekávání spojená s vážnými nemocemi.

3.2.2.3 Porovnání běžných a zákeřných chorob

Podstatou odkazování na běžné a zákeřné nemoci v politickém diskurzu je zdůrazňování vážnosti existujícího problému z pohledu mluvčího. Využití

opozice různých nemocí s jejich typickými symptomy a následky (například, *lehčí nachlazení x zápal plic*) spočívá v ostrém kontrastu pojmů, obrazů a stavů, které jsou publiku dobře známé, a proto mohou být snadno pochopitelné.

*Namísto toho bychom byli zmítáni sociálními nepokoji, armáda nezaměstnaných by se možná přelézala z města do města a na krizi z let třicátých bychom mohli vzpomínat jako na **lehčí nachlazení** ve srovnání s dnešním **zápalem plic**.* (cssd.cz, 2010b)

Vzhledem k tomu, že metafory nemocí mají živou obraznost a unikátní expresivitu, je jejich protikladné použití svou ostrostí velmi přesvědčivé. Použitím různých názvů nemocí jako metafor mluvčí poukazuje na nekompetentnost politických oponentů, kteří podceňují význam současné situace, a proto nemohou správně řešit existující problémy (jinými slovy: kvůli špatné diagnóze se mylně domnívají, že tělo trpí jen mírným onemocněním).

*Nejde v první řadě vůbec o osobu pana Babiše a jeho lidské vlastnosti, ale o propojení hospodářské, politické a mediální moci do jednoho obrovitého útvaru, který jako **karcinom prorůstá** českým demokratickým státem a ohrožuje na životě křehkou českou demokracii. Není to tedy jen problém osoby pana Babiše, je to strukturální problém – jen je třeba zároveň vědět, že to nejsou **spalnice** nebo **chřipka**, ale **rakovina**.* (top09.cz, 2016a)

Díky protikladu metafor v jednom kontextu politik úspěšně dosahuje plánovaného manipulativního efektu a zprostředkovává své skryté hodnocení a postoj. Mluvčí nejenže poukazuje na samotnou existenci krizové situace či jevu v politickém systému, ale zaměřuje se také na její závažný charakter, což vyžaduje okamžité přijetí souboru opatření, která zabrání vzniku nevyhnutelných negativních následků.

3.2.3 Duševní nemoci

Zvláštní místo v politickém diskurzu zaujímají metafory nemoci spojené s duševním stavem⁸. Konceptuální metafora POLITIK JE BLÁZEN se často používá při realizaci diskreditační strategie, v rámci níž mluvčí přímo obviňuje oponenta z nelogického a nesprávného jednání, které je škodlivé pro českou společnost, nebo dokonce poukazuje na to, že jeho oponent není schopen činit racionální a promyšlená rozhodnutí.

Duševní porucha narušuje procesy myšlení člověka a způsobuje bludy, chybné úvahy a závěry, které neodpovídají skutečnosti. Akademický slovník současné

---

⁸ Michel Foucault například v knize „Dějiny šílenství – Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby“ věnuje pozornost formování moderních představ o šílenství jako o „nerozumu“ v rámci společenských a etických norem (Foucault, 1994). Podle autora „pro nás dnes ne-rozum znamená pouze nerozumnost ve smyslu vlastnosti, kterou vztahujeme k chování či řeči a v níž běžný pohled vidí známku mentálního narušení s celým jeho patologickým doprovodem; nerozumnost je pro nás jen jedním ze způsobů, jimiž se projevuje šílenství“ (tamtéž, s. 70).

češtiny uvádí, že *blázen* je „1. duševně nemocný, pomatený člověk, 2. nerozumně, nerozvážně jednající, chovající se člověk, hlupák, 3. kdo se něčemu věnuje s mimořádným zaujetím, nadšenec“. Mluvčí, který někoho označuje za blázna, ho obviňuje ze ztráty schopnosti v rozumovém úsudku, z pomatenosti a nepřičetnosti, protože jeho chování je iracionální a může být nebezpečné pro společnost, a proto ho není vhodné brát v úvahu.

*S určitým překvapením jsem se setkal den poté s reakcí některých politiků, kteří mě obviňovali, že straším lidi a já bych řekl, naopak, že ten, kdo si neuvědomuje toto nebezpečí, v jakékoli evropské zemi, je nezodpovědný **blázen** a nikoli politik.* (zemanmilos.cz, 2015)

Jednou z nejrozšířenějších duševních chorob je paranoia. Mluvčí, který označuje oponenta za paranoika, zdůrazňuje, že má dotyčný chybné a překroucené představy, proto by jeho závěry a činy neměly být ve společnosti brány vážně. Lidé nemocní paranoiou se vyznačují nezdravou podezíravostí a tendencí vidět v náhodných událostech intriky nepřátel.

*Tento přístup k realitě znemožňuje provozovat racionální a komplexně nezátíženou zahraniční politiku vůči těmto těžkým vahám v mezinárodní politice. Na jedné straně **paranoia** a nepřátelství, na straně druhé šplhounská servilnost jsou přesným protipólem vlastností ideálního diplomata sebevědomě hájícího zájmy svojí země.* (cssd.cz, 2013a)

Někdy politik používá metafory duševního zdraví k hodnocení a ospravedlnění svého chování. V tomto případě si mluvčí uvědomuje, že jeho nelogické a „divné“ jednání může vést k negativním výsledkům a odsouzení ve společnosti.

*Bylo těžké všechny přesvědčit, většina to už vzdala. Mluvil jsem se spoustou podnikatelů a všichni říkali, že jsem **blázen**. Jannis Samaras o mě dnes říká, že jsem **poloblázen**.* (anobudelip.cz, 2013)

Politik se snaží vytvořit obraz odvážného, silného a dobrodružného člověka, který je schopen riskovat a jít „proti systému“, aby dosáhl požadovaného výsledku. Záměrným použitím této metafory dává mluvčí najevo, že je sebekritický.

4. Závěr

Politický diskurz je prosycen konceptuálními metaforami, které se používají k vysvětlení, zdůvodnění nebo legitimizaci konkrétních přijatých akcí nebo opatření. Konceptuální opozice ZDRAVÍ – NEMOC vychází z konceptuální metafory POLITIKA JE TĚLO, která je v českém politickém diskurzu jednou z nejpoužívanějších. Díky této metafoře vypravěč nazývá politické subjekty vlastnostmi lidského těla: celý stát nebo politické strany jsou chápány jako člověk, který se může narodit, žít, onemocnět, nebo dokonce umřít, politické procesy jsou popisovány pomocí různých fyziologických procesů a negativní dopady na politiku se porovnávají s jednotlivými nemocemi na základě jejich vážnosti (srov. *chřipka / rakovina*).

Konceptuální metafory vztahující se ke zdrojovým oblastem ZDRAVÍ a NEMOC jsou v politickém diskurzu často používány jako způsob manipulace s vědomím voličů a modifikace jejich obrazu světa, vnucování hodnocení a určitých asociačních vazeb. Pomocí použití konceptuálních sfér ZDRAVÍ a NEMOC probíhá přenos z původních kognitivních oblastí do jiných sfér (nesrozumitelnějších či neznámějších), což umožňuje příjemci přijaté informace pochopit a propojit se svými předchozími zkušenostmi. Jinými slovy, konceptuální sféry NEMOC a ZDRAVÍ pomáhají budovat vnímání reality a utvářet postoje k různým politickým subjektům a fenoménům.

Zdrojová oblast NEMOC je v českém politickém diskurzu produktivnější než oblast ZDRAVÍ. Zdrojovou oblast NEMOC představují metafory s různým pragmatickým potenciálem, jako je zdravotní stav pacienta, příčiny a následky nemocí, symptomy, léčba, smrt a různé nemoci, mezi nimiž jsou vyčleněna akutní a chronická onemocnění, běžná a těžká onemocnění a onemocnění duševní. Pomocí těchto metafor mluvčí odkazuje k obrazu nemocného, bezmocného a nemohoucího pacienta (politická strana, konkrétní politický oponent nebo celá země), který jistě léčbu potřebuje. Sám mluvčí vystupuje jako zkušený lékař, který dokáže správně diagnostikovat a zjistit příčinu onemocnění, předepsat léčbu a pomoci pacientovi k uzdravení.

Z větší části se konceptuální metafory zdrojových oblastí ZDRAVÍ a NEMOC používají v projevech, které implementují vysvětlovací a diskreditační strategie. V průběhu vysvětlovací strategie používá mluvčí k interpretaci reality konceptuální metafory. Konceptuální opozice ZDRAVÍ – NEMOC se hojně používá v diskreditační strategii, která mluvčímu umožňuje rozlišovat skupiny „my“ a „oni“ (svůj – cizí, dobrý – špatný, nebezpečný – bezpečný atd.), což je jedním z důležitých principů politické komunikace.

Literatura

- Bozděchová, I. (2009): *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.
- Charteris-Black, J. (2019): *Metaphors of Brexit. No Cherries on the Cake?* Palgrave Macmillan Cham.
- Čudinov, A. P. (2001): *Rossija v metaforicheskom zerkale: kognitivnoe issledovanie politicheskoj metafory (1991–2000)*. Jekatěrinburg.
- Čudinov, A. P. (2013): *Očerki po sovremennoj politicheskoj metaforologii*. Jekaterinburg.
- Dobrzyńska, T. (2009): Metafora w dyskursie politycznym. *Stylistyka* 18, s. 65–84.
- Fedina, M. (2011): Metafory v politickém diskurzu Václava Klause. *E-Polis* [online]. Cit. 5. 12. 2022. <<http://www.e-polis.cz/clanek/metafory-v-politickem-diskurzu-vaclava-klause.html>>.

- Foucault, M. (1994): *Dějiny šílenství – Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Nakladatelství Lidové noviny.
- Christou, A. – Táborská, K. (2022): The Cultural Concepts of “ZDRAVÍ” (“HEALTH”) and “NEMOC” (“ILLNESS”) in Czech Phraseology. In: *Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture*, Vol. 34, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 303–318.
- Lakoff, G. – Johnson, M. (1980): *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Malecki, Ł. (2020): Metaforičeskaja reprezentacija lži i obmana (na materiale sovremennoj rossijskoj pressy). *Acta Polono-Ruthenica XXV*, s. 127–153.
- Musolff, A. (2006): Metaphor scenarios in public discourse. *Metaphor and Symbol* 21 (1), s. 23–38.
- Musolff, A. (2014): The metaphor of the „body politic“ across languages and cultures. In: F. Polzenhagen – Z. Kövecses – S. Vogelbacher – S. Kleinke (eds.). *Cognitive Explorations into Metaphor and Metonymy*. Frankfurt a. M.: Peter Lang, s. 85–99.
- Nicholls, D. (2004): What we talk about when we talk about illness. *MED Magazine* 15 [online]. Cit. 5. 12. 2022 <<https://macmillandictionaries.com/MED-Magazine/January2004/15-metaphor-illness.htm>>.
- Pavliková, Ž. (2021): Metafory súvisiace s pandémiou koronavírusu v ekonomickej španielčine. *Lingua et vita* 19. Jazyk, kultúra, komunikácia, s. 43–52.
- Potapova, T. Je. (2008): Dichotomija zdorov’je-bolezň v konceptsfere politika (na materiale interv’ju). *Rusistika* 4, s. 49–54.
- Rycheva, E. (2022): Konceptualizace Evropské unie v českém politickém diskurzu. *Nová čeština doma a ve světě*, 2, s. 38–50.
- Sontag, S. (1997): *Illness as Metaphor and AIDS and Its Metaphors*. Penguin Books.
- Stulík, O. – Krčál, P. (2019): Surfování na migrační vlně v době populismu: Sekuritizace migrace ze strany poslanců Parlamentu České republiky. *Acta Politologica*. Vol. 11 (2), s. 1–17.
- Vaňková, I. (2002): Lingvistika mysli a těla. *Vesmír* 81 (11), s. 627–629. [online]. Cit. 20. 12. 2022. <<https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2002/cislo-11/lingvistika-mysli-tela.html>>.

Slovníky

- Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Cit. 20. 12. 2022. <<https://ssjc.ujc.cas.cz>>.
- Akademický slovník současné češtiny* [online]. Cit. 20. 12. 2022. <<https://slovníkcestiny.cz>>.

Zdroje

- Anobudelip.cz (2012): Český stát jako gangster. 14. 11. 2012. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3LzTiPk>>.
- Anobudelip.cz (2013): Den dvanáctý: v Ústí nad Labem sledovali Babiše na monitorech. 03. 10. 2013 [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/448EIWj>>.
- Ceskatelevize.cz (2012): Zuzana Roithová: Česká politika je nemocná korupcí, prezident ji může uzdravit. 19. 11. 2012. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3AzBmOD>>
- Cssd.cz (2009): Stanovisko předsedy ČSSD k rozhodnutí prezidenta vetovat tzv. protikrizový zákon. 9. 7. 2009. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3oNd1IE>>.
- Cssd.cz (2010a): Jiří Paroubek navštívil Úřad práce v Tachově. 17. 3. 2010. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/420yaa8>>.
- Cssd.cz (2010b): Vystoupení předsedy ČSSD na Mezinárodní ekonomické konferenci. 21. 1. 2010. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/41OU150>>.
- Cssd.cz (2010c): Vynikající odborníci jako Jan Žaloudík patří do Senátu. 27. 9. 2010. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3oLoT7D>>.
- Cssd.cz (2010d): Sociální demokracie 2014. 5. 11. 2010. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3oQQyEk>>.
- Cssd.cz (2013a): Jak se rýmuje Alexandr Vondra a péče řádného hospodáře? 11. 2. 2013. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3n9eRgh>>.
- Cssd.cz (2013b): L. Paclík — Deníček rozzlobeného socana: Vítejte v zemi špatných zpráv a nekonečné beznaděje. 16. 1. 2013. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3Nh6N7O>>.
- Cssd.cz (2013c): Předseda ČSSD pro Lidové noviny — Moje vláda nebude „orloj“. 16. 12. 2013. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3Nr78Fb>>.
- Cssd.cz (2013d): Disident z ODS: Pravice se jen klaní penězům. Klaus je ješitný, ale... 6. 06. 2013. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/449nqby>>.
- Cssd.cz (2017): Výsledek voleb je pro sociální demokracii příležitost. 24. 10. 2017. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3L7puYI>>.
- Miroslav-kalousek.cz (2010): Kalousek: S veřejným dluhem je to jako s bolavým zubem. 10. 4. 2010. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/41NjBav>>.
- Ods.cz (2013): Miroslav Škaloud: Proč volit ODS? 23. 11. 2013. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3HhBNAz>>.
- Ods.cz (2019): ODS: V Senátu zvítězil zdravý rozum. 18. 6. 2019. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3LeoceH>>.
- Parlamentnilisty.cz (2016): Kandidát na hejtmana Tiso: Nerozdáváme populistické dárečky voličům a nesloužíme oligarchům. 23. 8. 2016. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/40NSqLt>>.
- Pirati.cz (2023): Svoboda médií v zemích střední a východní Evropy se drojí, zaznělo na semináři, který iniciovala Pirátka Olga Richterová. 9. 1. 2023. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3nf94Wv>>.

- Svobodni.cz (2013): Mach: Odchází rekordní zadlužovač, zvyšovač daní a služebník Bruselu. 17. 6. 2013. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3LCkexO>>.
- Svobodni.cz (2015): David Bartas: Kvantitativní uvolňování a bída evropského hospodářství 23. 01. 2015. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3oRr21N>>.
- Svobodni.cz (2020a): Svobodní vyrazili na Čapí hnízdo předat premiérovi Babišovi dotační dort k narozeninám! 2. 9. 2020. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3LFdIqk>>.
- Svobodni.cz (2020b): Svobodní vyrazili do boje proti virům české politiky pražskými billboardy. 12. 5. 2020. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3VgiOfI>>.
- Svobodni.cz (2020c): 5 léků, které Česká republika potřebuje nejvíce. 3. 5. 2020. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3Lf65FA>>.
- Svobodni.cz (2022): To by prý měl říct Rakušan. Ale mlčí. Padly otázky. 3. 4. 2022. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3ABcjdR>>.
- Top09.cz (2010): Mýtus o pravicovém populismu Komentář Václava Kubaty. 12. 4. 2010. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3oNeIQ2>>.
- Top09.cz (2012): Gazdík: Chodím také do hospody, cítím našťvanost lidí. Rozhovor s předsedou poslaneckého klubu TOP 09 a Starostové Petrem Gazdíkem. 11. 4. 2012. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3HqdMYf>>.
- Top09.cz (2015): Schwarzenberg: Na integraci imigrantů musíme pracovat od začátku. 16. 12. 2015. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3HlFhID>>.
- Top09.cz (2016a): Doležal: Proč podporuji Miroslava Kalouska. 10. 2. 2016. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3VfYnPR>>.
- Top09.cz (2016b): Laudát: Jistotu by měl občanům poskytovat zákon, nikoliv vláda. 11. 1. 2016. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/40RQMYV>>.
- Top09.cz (2018): Hlasování o nedůvěře vládě. 23. 11. 2018. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3neIa0M>>.
- Top09.cz (2020): Předvolební dohodě jsem ochoten dát cokoliv. 26. 7. 2020. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3NkK8aA>>.
- Top09.cz (2021a): Vondráček: Předvolební hysterie populisty. 29. 9. 2021. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3HnvHPr>>.
- Zemanmilos.cz (2015): Projev prezidenta republiky při tiskové konferenci k ukončení návštěvy Ústeckého kraje středa. 9. 12. 2015. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3NhoZhH>>.
- Zemanmilos.cz (2018): Rozhovor prezidenta republiky pro pořad TV Barrandov „Týden s prezidentem“. 29. 11. 2018. [online]. Cit. 10. 2. 2023. <<https://bit.ly/3HqdZuv>>.

Interview with prof. Gert de Sutter

The Flemish linguist and translation scholar prof. Gert de Sutter is a Full Professor in Translation Studies and Dutch Linguistics at the Department of Translation, Interpreting and Communication of Ghent University. In his research, he exploits the possibilities of linguistic corpora, in all its guises, to study how language variation, and in particular morphosyntactic variation, reflects underlying social, cognitive and technological constraints, and how these constraints play out differently in translated and non-translated language use. The target of both his research and linguistic projects is to get a better insight into the complex interaction of social norms, technological constraints and bilingual cognition in translators.

Apart from his research, he is vice-head of the department of Translation Studies and Dutch Linguistics in the Department of Translation, Interpreting and Communication; he is also one of leading researchers of the EQTIS (Empirical and Quantitative Translation and Interpreting Studies) research group, which investigates linguistic and non-linguistic behaviour in translation and interpreting from a multi-methodological perspective, and has great expertise in corpus compilation.

At Ghent University, prof. Gert de Sutter teaches undergraduate and graduate courses on (empirical) translation studies, translation revision, Dutch sociolinguistics, and writing proficiency.

Prof. Gert de Sutter was a guest lecturer at the Department of Dutch studies in Prague in April 2022; he gave a number of thrilling and interactive classes showing the students the broad potential of corpus linguistics for Dutch language studies. This interview is based on several conversations and debates during his stay and was compiled via e-mail communication in October 2022.

MV: In 2005, you obtained your PhD at the University of Leuven under the supervision of Dirk Geeraerts, one of the leading figures in Cognitive Linguistics. How did Dirk Geeraerts influence your view of language then, and what are the implications of the socialsemiotic commitment he articulated for your current research?

His influence on how I view language and how I conduct linguistic analyses cannot be underestimated: ever since I started as a young PhD student under his supervision, and even before that as a BA and MA student, he has shown that theory-grounded empirical research is key to a coherent and reliable understanding of how language is acquired and used, and how it changes in the course of a lifetime. He introduced me to usage-based theories, such as Cognitive Linguistics and Exemplar Theory, which provide me until today with the necessary theoretical foundation for analyzing linguistic usage events in

connection with the specific syntactic, pragmatic, cognitive, social and cultural environment in which they are used. As such, marrying cognitive and sociocultural explanatory theoretical devices to understand how language functions in a certain environment, has been crucial throughout my professional career, and usage-based theories have played an important role on my view on language structure and language use. For that I am strongly indebted to Geeraerts and the entire QLVL team in Leuven. Methodologically, I have gained considerable corpuslinguistic expertise to investigate the relationship between language products and the underlying sociocognitive mechanisms, but the methodological portfolio of Geeraerts' team is much broader, including e.g. eye-tracking and experimental techniques to access language users' overt and covert language attitudes.

MV: Speaking of the broad methodological portfolio, in 2009 Gaetanelle Gilquin and Stefan Th. Gries published a state-of-the-art review showing that while psycholinguists often combine their experimental findings with corpus data, corpus linguists tend not to take advantage of the combination of the two methods. Do you feel that the situation has changed in any way since 2009? What is your opinion on the call for experimental verification of corpus results?

The situation has not changed too much, I would say. Surely, there have been attempts to combine different methods in a single study, both in linguistics and translation studies. One notable research group which successfully combines different methodologies in their interdisciplinary work on language learning is the Birmingham group led by Dagmar Divjak and Petar Millin, but we simply cannot say that multimethod-designs are a standard practice in linguistics and translation studies. Although most scholars are convinced that triangulating data is the way to go, it has not been an overwhelming success for at least two reasons, I believe: First, scholars have realized that it is not always that straightforward to integrate the results of more than one method in an encompassing and coherent account. Empirical insights from different methods offer different perspectives of a specific phenomenon, but it is easier said than done to include these insights in a coherent explanation. Second, given the publication pressure in academia, scholars have continued using their own methods of interest. Using new methods would imply either learning them or collaborating with other scholars, and both cost time. Nevertheless, multimethod-designs are definitely the future, so we will see more research combining methods, although the pace might be slower than we initially expected.

IR: You are a leading member and major researcher at EQTIS, a research group at Ghent University. The abbreviation stands for „Empirical and

Quantitative Translation and Interpreting Studies”. What does your research group deal with in general and what are your current projects?

What unites the EQTIS team members is the use of empirical methods and the focus on translation or interpreting. We use corpus-based and experimental techniques to investigate a.o. cognitive load in interpreters, the impact of translation tools on translation products, and the quality and gender bias in machine translation. In my own research, I want to find out how translators choose from the linguistic inventory they have at their disposal; in particular how this linguistic decision process is influenced by social and cognitive constraints. Currently, I am investigating subject placement in Dutch main declarative clauses, which can be placed either preverbally or postverbally. I want to find out which cognitive constraints are at work, and I am specifically interested in four types of cognitive processing: priming, cognitive routinisation, structural integration and markedness of coding.

IR: Can you elaborate on your findings?

Well, there are two main findings. First: structural priming (the tendency of language users to recycle already activated syntactic constructions) affects the syntactic choices made by translators. So, if a French source text contains a preverbal subject, the translators will have the tendency to translate this into a preverbal subject in the Dutch translation as well, and the same applies to postverbal subjects. Remarkably, professional translators do not seem to act differently than student translators, showing the ubiquitous effect of priming. The second main finding is that it has shown feasible to test cognitive hypotheses with offline corpus data, whereas most scholars would argue that experimental methods are the only reliable way of testing such hypotheses. Surely, our corpus-based findings need further empirical validation, for instance in experimental research designs, but that does not detract from the usefulness of corpus data for cognitive linguistics and cognitive translation studies. I was lucky enough to present our findings at the *Translation in Transition* conference, which was held in Prague in September this year. Our findings will soon be published in the *International Journal of Corpus Learner Research*.

IR: A linguist working on Czech language data has at her/his disposal, thanks to the Czech National Corpus, large corpora of written and spoken language, hundreds of millions tokens for the former and units of millions for the latter. What are the publicly accessible corpora of Dutch?

The Dutch language area has a long tradition in compiling and using various corpora for fundamental linguistic research as well as applied (computational) research, so Dutch is one of the languages which has been and continues to be

well-researched thanks to corpus linguists. The *Instituut voor de Nederlandse Taal* supports and collects many of these corpora on its website, ranging from general corpora for contemporary Dutch speech and writing, over diachronic and historical corpora, to specialized corpora. That Dutch is one of the best-researched languages in the world, is definitely linked to the availability of these corpora to the research community. When I was in Prague to teach about Dutch corpus linguistics, I was really impressed by the Czech National Corpus and the INTERCORP parallel corpus, which are compiled and maintained at Charles university. My students in Ghent now often use this corpus if they are interested in particular language combinations for which the Dutch language area does not have corpora available.

MV: Apart from corpus-based translation studies, you also work on a number of other topics in the field of Dutch syntax and morphosyntax. Can you briefly introduce your main – or your favourite – research questions and results?

If I can pick one, I would obviously choose the so-called green and red word order in Dutch, which is a hard-to-understand type of variation in Dutch. The auxiliary verb can either precede or follow the past participle, without any loss of grammaticality or without any difference in meaning. So, in Dutch you can say *Ik geloof dat hij dat boek niet gelezen heeft* or *Ik geloof dat hij dat boek niet heeft gelezen*, where the auxiliary verb *heeft* and the past participle *gelezen* can switch positions. This is the topic I investigated in my PhD dissertation in 2005. There, I found that there is a complex systematicity behind this seemingly free syntactic variation: the prosodic, morphological, syntactic and social context determine which of the two syntactic variants is the most ‘adequate’ in that specific context. My research results have been by and large confirmed by other Dutch corpus linguists, so it seems that the picture I drew in my dissertation is stable. At the end of my dissertation, I hypothesized that the variation might be linked to cognitive processing, with the green word order being the most optimal order in cognitively demanding contexts.

IR: Are you going to follow up this research with a psycholinguistic experiment?

Well, this cognitive hypothesis has not been tested experimentally until recently. Anne Renzel, an MA student at the University of Münster, designed a self-paced reading task and a production task to test some of the cognitive predictions in my dissertation. From a production perspective, many predictions were borne out in Renzel’s psycholinguistic investigation, but she also found some interesting differences between production and perception, which need to be investigated further.

At Ghent University, a number of MA students have been focusing on how children acquire this intricate type of syntactic variation. Do they have the same word order preferences as adults? Does this preference change throughout childhood? Do children pick up on the language-internal and -external factors that guide adults to choose between one of the variants? Initial results show that both Belgian and Netherlandic children start out with just one of the variants, the green word order, but after a couple of years they start using them both, with remarkable differences in preference: Dutch children use the so-called red word order (with the participle in final position) much more frequently than Belgian children. However, they both have a tendency to use that particular word order in most of the cases. This is rather remarkable in the case of Belgian children, since most Belgian adults would use the green word order more often. This might be a reflection of a language change in progress, which diachronic linguists have hinted at before.

MV: Have you also researched, or do you have any idea how the green and red word order are used in Dutch translations? Does it match the characteristics attributed to the translated texts?

When I started investigating translations in 2007, I did have a look at that, for a conference in Joensuu, and I found that translated journalistic texts used green word order significantly more often than non-translated journalistic texts. Additionally, exactly the same factors that govern the variation in non-translated language use affect the word order choice in translated texts. I did not continue that line of investigation, but an MA student of mine will have a look at the word order choice in machine translation, and she will try to find out whether the variation there is also governed by the same factors.

IR: In April this year, you spent one week at the Dutch department in Prague teaching our bachelor and master students the basics of corpus linguistics and corpus-based research. Was it your first experience teaching extramural students? What did you know about extramural neerlandistiek before coming to Prague?

It was my first experience with extramural Dutch language studies, I must say, and I liked it very much. I was very impressed by the level of Dutch language proficiency of the Prague students, and although they were at first somewhat reluctant to actively participate in class, that soon disappeared. The atmosphere was nice, and the students were eager to learn, so what can one wish for more? I obviously knew that there are thousands of students learning Dutch abroad, and I knew the excellent organization *Internationale Vereniging voor Neerlandistiek*, but apart from that, I did not know much about the extramural Dutch language

studies. Luckily, that changed thanks to my stay at the Dutch Department at the Charles University in Prague, and I have to say: it tastes like more!

MV: Your guest-lecturing in Prague was spiced up by an ‘escape game’ during which you had to find the solution to a translational question, namely why our students created two different translated versions of one single novel by Saskia de Coster *In de rij voor de nachtboot*. The solution has to do with grammatical gender (non-)parallels between languages. Is this something you deal with your students in the translation courses you teach in Ghent?

I am not involved in actual translation courses in Ghent, so I have no clear view on that. When translating between analytic languages such as Dutch, English and German, morphological marking does not play an important role, I think. As a consequence, I had a very hard time finding my way out of the students’ escape game – I simply did not think of gender marking right away.

IR & MV: We hope for more future collaboration between our institutions. For now, thank you for your time with our students and also for this interview.

*Iva Rezková – Martina Vokáčová
Ústav germánských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
iva.rezkova@ff.cuni.cz, martina.vokacova@ff.cuni.cz*

Obr. 1: Prof. Gert de Sutter during his lectures in Prague in May 2022 with the authors of this interview and students of Dutch

Nové publikace

**Sibyla Mislovičová – Denisa Dovičovičová – Silvia Duchková –
Dana Guričanová – Katarína Kálmánová – Iveta Vančová:
Slovenčina na každý deň.**
Bratislava: Veda, 2020, 248 s.^{1, 2}

Podobně jako v České republice i na Slovensku působí jazyková poradna s dlouholetou tradicí. Bratislavská jazyková poradna funguje od vzniku Jazykovědného ústavu Ľ. Štúra Slovenské akademie věd v roce 1943, od roku 1971 pak zajišťují její činnost pracovníci a pracovnice oddělení jazykové kultury.³ Ti v současné době odpovídají na dotazy položené telefonicky, zaslané e-mailem či poštou. Za dobu své existence zodpověděla jazyková poradna již tisíce dotazů, které posloužily jako základ pro několik popularizačních publikací (z minulých let připomeňme například *Spytovali ste sa*, 2017,⁴ a *Rozličnosti o slovenčine*, 2019⁵). Mezi ně v roce 2020 přibyla *Slovenčina na každý deň*.

Vznik této publikace popisují autorky krátce v předmluvě. Nápad na vydání knihy vznikl v době pandemie koronaviru, kdy se zvýšil zájem o služby jazykové poradny, a to především ze strany rodičů, kteří se nečekaně ocitli v roli vyučujících. Nastalá situace inspirovala pracovnice poradny k sepsání jazykového rádce, jenž díky bohatým zkušenostem autorek s jazykovým poradenstvím dokáže reflektovat potřeby tazatelů, a to nejen po obsahové, ale i formální stránce. Jedná se o veskrze popularizační publikaci, která si klade za cíl „pomôcť, poradiť, dať odporúčania každému, kto to potrebuje“ (s. 13), a tomuto cíli je podřízen i její styl.

Knihy je psána lehkým jazykem a nabízí stručné, avšak pro běžného uživatele zcela dostačující výklady. Zároveň má široký tematický záběr, a tak pokrývá nezanedbatelnou část jazykových prostředků, při jejichž užívání se mohou mluvčí slovenštiny dostat do úzkých. Přehlednost výkladu je zajištěna nejen funkčním užíváním různých řezů písma, ale také vyčleněním tipů, příkladů, pomůcek, výjimek, upozornění na rozdíly apod. Tyto dodatky přidávají knize na atraktivitě, neboť efektivně doplňují výklad a zároveň narušují nudnou jednodušnost textu. Pozitivně hodnotím též rozhodnutí uvádět jednotlivé kapitoly drobnou vtipnou

---

¹ Tato recenze vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

² Práce používá data, která poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2018101).

³ Duchková, S. (2003): Jazyková poradna Jazykovědného ústavu Ľ. Štúra SAV. *Kultúra slova* 37, s. 268–277.

⁴ Mislovičová, S. – Vančová, I. (eds.) (2017): *Spytovali ste sa*. Bratislava: Veda.

⁵ Mislovičová, S. – Vančová, I. (eds.) (2019): *Rozličnosti o slovenčine*. Bratislava: Veda.

ilustrací. Zmíněné prvky tak mohou snadno sloužit jako inspirace pro další tvůrce a tvůrkyně popularizačních knih o jazyce.

Po stručné předmluvě a krátkých seznámeních užitých zkratk následuje stěžejní část knihy, již tvoří pět kapitol: *Pravopis, Morfológia, Syntax, Slovná zásoba a Výslovnost*. Velká pozornost je věnována otázkám z oblasti pravopisu (41 s.), tvarosloví (53 s.) a lexikologie (47 s.), méně prostoru získala syntaktická (19 s.), a především výslovnostní problematika (pouhých 5 s.). Tematické rozložení je tedy na první pohled nerovnoměrné, zřejmě však reflektuje skladbu dotazů. Jisté není bez zajímavosti, že i české jazykové poradně jsou nejčastěji pokládány dotazy obsahem pravopisné, morfologické a lexikální (viz např. Svobodová, 1988; Uhlířová, 1996; Dvořáková, 2020)⁶ – vzhledem k blízkosti obou jazyků je tato podobnost pochopitelná. Z komparativního hlediska je naopak poněkud překvapivé zvláštní vymezení výslovnostní tematiky v recenzované knize, neboť tato oblast zaujímá v české jazykověporadenské praxi spíše periferní postavení.

Obsah kapitol striktně neodpovídá jejich názvům, v morfologické kapitole tak nacházíme v podkapitole věnované zeměpisným názvům výklady ze slovtvorby (např. *Přídavné mená od cudzích názvov obcí zakončených na -gy, -ny*, s. 109; *Jarovský či jarovecký?*, s. 110), v podkapitole zabývající se číslovkami zase výklad ke shodě přísudku s podmětem typu *tisíce fanúšikov skandovali/skandovalo* (s. 85), byť by se lépe hodil do syntaxe. Domnívám se však, že toto překračování hranic jazykovědných disciplín nevzniklo nedopatřením, nýbrž že za ním stojí jazykověporadenská zkušenost – je zcela legitimní předpokládat, že např. výklad ke shodě přísudku s podmětem obsahujícím číslovkový výraz mohou laičtí čtenáři a čtenářky hledat právě u číslovek.

Stavba jednotlivých kapitol se účelně opakuje. Na první straně se pod názvem kapitoly vyjímá ilustrace vztahující se k vymezené jazykové oblasti, pod obrázkem je pak umístěna krátká informace o tom, co kapitola obsahuje, a následuje slovník užitečných lingvistických termínů se stručnými, avšak výstižnými definicemi (např. v kapitole věnované skladbě jsou vysvětleny pojmy *syntax, väzba, pasívna konštrukcia a slovosled*; s. 113). Další strany jsou již věnovány krátkým pojednáním na různá konkrétní témata, pouze výjimečně jim předchází jakési úvody do jazykové problematiky (jako např. text *Postrach zvaný ypsilon*, s. 18, nabízející krátký historický exkurz do kodifikace v oblasti psaní *i/y*).

Ačkoliv jsou výklady založeny na dotazech adresovaných jazykové poradně, autentická znění dotazů v knize zachycena nejsou (tím se publikace výrazně liší od podobně zaměřeného díla kolektivu české jazykové poradny *J sme v češtině*

---

⁶ Svobodová, I. (1988): Analýza dotazů z jazykové poradny. *Naše řeč* 71, s. 118–128; Uhlířová, L. (1996): Archivace lingvistických dokumentů na počítači (O dopisové a jiné agendě jazykové poradny Ústavu pro jazyk český – u příležitosti půlstoletí její činnosti). Část II. *Naše řeč* 79, s. 225–237; Dvořáková, K. (2020): Zpráva o činnosti jazykové poradny v době nouzového stavu. *Naše řeč* 103, s. 381–384.

doma?, 2012⁷). Na konkrétní dotazy lze tak pouze usuzovat z krátkých nadpisů uvádějících jednotlivá pojednání (např. *Ryža a rizoto*, s. 26; *Na sklade, nie skladom*, s. 116; *Kedy sú žraloky a kedy žraloci?*, s. 77–78). Některá pojednání se věnují jednotlivým jazykovým dotazům (viz např. zdůvodnění rozdílného psaní *i/y* ve slovech *ryže* a *rizoto*, jež vychází z dotazu zveřejněného na webu slovenské jazykové poradny⁸), jiná spojují několik tematicky blízkých dotazů (např. v pojednání o konkurenci tvarů *žraloci* a *žraloky* je reflektován jednak dotaz na skloňování slova *žralok*,⁹ jednak dotaz na užívání tvarů podstatných jmen rodu mužského označujících zvířata v přirovnáních¹⁰). Jiné dotazy inspirovaly autorky k rozsáhlejšímu výkladu obecnějšího charakteru. Na webu jazykové poradny lze dohledat při zadání různých tvarů slova *medzera* dva dotazy: na její psaní mezi číslem a značkou měny¹¹ a v datu,¹² avšak text v recenzované publikaci nazvaný *Ako je to s medzerami?* (s. 32–33) nahlíží problematiku užívání mezer jako celek, představuje různé případy zápisů, v nichž jsou, či naopak nejsou mezery náležité – ve zkratkách, číslech, časových údajích, při užití lomítka, znaku % apod. Publikace tedy nabízí i informace, které v online databázi dotazů nenajdeme, nelze však říci, v jakém množství, neboť autorky se ke vztahu těchto děl nijak nevyjadřují.

Recenzovaná publikace je určena primárně mluvčím slovenštiny, jimž má sloužit jako praktický rádce při řešení různých jazykových problémů, ale též pro pobavení těm, kdo se chtějí dozvědět něco o jazyce. Troufám si však tvrdit, že může oslovit i mluvčí češtiny. Pro mě jakožto pracovníci jazykové poradny bylo velice zajímavé sledovat, s jakými dotazy se lidé obracují jak na naši, tak slovenskou poradnu (psaní velkého písmena v zájmenech *vy*, *váš*, s. 50, přechylování názvů funkcí, s. 71–72, skloňování příjmení typu *Tolstoj*, s. 102, a mnohé další) a jaké dotazy jsou nám naopak cizí (např. dotazy na psaní měkkého *l'*, s. 49, nebo na genitiv plurálu slov typu *gesto* – ve slovenštině se totiž u podstatných jmen rodu středního vzoru město běžně prodlužuje poslední kmenová slabika: *mesto* – *miest*, pro krátká slova cizího původu to však neplatí: *gesto* – *gest*, s. 63–64). Dále mě zaujalo, ve kterých odpovědích se shodujeme (v akceptování stupňovaných tvarů přídavného jména *optimální*, viz s. 94, nebo třeba v odmítání zeugmatických spojení typu *před a po sezóně*, viz s. 125–126),

---

⁷ Pravdová, M. (ed.) (2012): *J sme v češtině doma?* Praha: Academia.

⁸ *Prečo sa rizoto píše s mäkkým i a ryža sa píše s ypsilonom?* 1997–2023 [online]. Cit. 9. 1. 2023. <<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/589/>>.

⁹ *Podľa akého vzoru sa skloňuje slovo žralok?* 1997–2023 [online]. Cit. 17. 1. 2023. <<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/6380/>>.

¹⁰ *V akom tvare mám použiť zvieracie podstatné mená pri prirovnaní, napr. skáču ako klokani alebo klokany?* 1997–2023 [online]. Cit. 17. 1. 2023. <<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9642/>>.

¹¹ *Mám pri uvádzaní ceny medzi čísлом a značkou menovej jednotky písať medzeru alebo nie?* 1997–2023 [online]. Cit. 17. 1. 2023. <<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/1026/>>.

¹² *Správne sa píše dátum s medzerami alebo bez medzier?* 1997–2023 [online]. Cit. 17. 1. 2023. <<https://jazykovaporadna.sme.sk/q/8698/>>.

či naopak lišíme (např. v hodnocení slovesa *vytypovat* – ve slovenštině je mu přikládán význam ‚vybrat‘, označit‘ ako (vhodný) typ‘, viz s. 21, který sice zachycuje například i SSČ,¹³ ale novější Internetová jazyková příručka vyjadřuje pochybnosti, zda se tento význam v českých textech opravdu uplatňuje, a doporučuje užívat jen sloveso *vytipovat*¹⁴). V souvislosti se zodpovídáním dotazů je třeba také zdůraznit, že se slovenská jazyková poradna hlásí k deskriptivněkodifikačnímu přístupu k jazyku. V souladu s tím autorky nepřikazují, nýbrž doporučují a také komentují rozpory mezi staršími kodifikačními zdroji a současným územ, zachyceným v korpusu¹⁵.

Ze širší perspektivy pak stojí za pozornost zmínky o tom, jaký vliv měla a má čeština na současnou slovenštinu. Dočteme se tak například, že se do slovenštiny dostává z češtiny pro označení samice psa slovo *fena* (*fenka*) namísto *suka* (*sučka*), zřejmě z důvodu, že *suka* může sloužit i jako nadávka. *Fena* je však stále považována za nespisovnou (viz s. 136). Trochu jiná je situace u původem českého slovesa *venčit‘* s významem ‚vziat‘ na prechádzku‘, které i přes dlouhodobé snahy lingvistů a lingvistek našlo ve slovenštině své pevné místo, jak dokazují mimo jiné doklady jeho odvozeniny *venčovisko* v právních textech (viz s. 143–144). Čeština zasáhla i do slovenské slovtvorby – u některých slov se stále drží vedle slovenské přípony *-isko* též původem česká přípona *-ište* (např. *nástupisko/nástupište*), u dalších je však na ústupu (kodifikována je např. jen podoba *bludisko*, nikoliv však *bludište*; viz s. 178–179). Výčet příkladů zakončíme *Univerzitou Karlovou* – ačkoliv by byla náležitá podoba *Univerzita Karolova*, název této instituce se ve slovenských textech ponechává v českém znění (s. 99).

Na stěžejní, výkladovou část navazuje čtyřicet testů, každý se skládá z deseti otázek. Testy se zaměřují na širokou jazykovou problematiku a podtrhují popularizační charakter knihy.¹⁶ Za nimi se nachází přehled řešení, zájemci a zájemkyně o jejich vyplnění tedy nezůstanou na pochybách ohledně správnosti svých odpovědí. Publikaci pak uzavírá podrobný rejstřík.

Publikaci *Slovenčina na každý deň* si asi málokdo přečte od začátku do konce, její koncepce spíš vybízí k tomu dohledat si potřebné informace či knihu prolistovat a začíst se do výkladů, které zaujmou naši pozornost. Rozmanité tematické zpracování zaručuje, že si z nabídky jazykových pojednání vybere

¹³ SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. (2003). Praha: Academia.

¹⁴ Vytipovat. In: *Internetová jazyková příručka*. 2008–2023 [online]. Cit. 17. 1. 2023. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=vytipovat>>.

¹⁵ *Omnia Slovaca III Maior (18.01)* – interní korpus Jazykovědného ústavu L. Štúra spojující data ze Slovenského národního korpusu a data z webových korpusů (viz s. 15).

¹⁶ Na okraj připomeňme, že se zábavnými testy různého typu se můžeme setkat též v popularizační publikaci *Čeština nově od A do Ž* (Pravdová, M. (ed.). Praha: Academia, Lidové noviny, 2016), na jejímž vzniku se zásadně podíleli i zaměstnanci a zaměstnankyně české jazykové poradny.

úplně každý. Věřím, že se k této knize budou čtenáři a čtenářky rádi vracet – nejen ti ze Slovenska, ale i z Česka.

Klára Dvořáková
oddělení jazykové kultury
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
klara.dvorakova@ujc.cas.cz

**Jiří Homoláč – Petr Mareš – Jana Hoffmannová – Lucie Jílková –
Jakub Kopecký – Kamila Mrázková:
Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci.**
Praha: Academia, 2022, 375 s.

Novou publikaci o internetové češtině zpracoval tým složený z pracovníků oddělení stylistiky a sociolingvistiky Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR (Jiří Homoláč, Jana Hoffmannová, Lucie Jílková, Jakub Kopecký, Kamila Mrázková) a Ústavu českého jazyka a literatury Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (Petr Mareš). Kniha si klade za cíl „ukázat důležité a výrazné rysy českého internetu ve fázi Web 2.0“ (s. 12).

Kniha je členěna do sedmi kapitol. Na konci knihy najdeme seznam pramenů, použitou literaturu, cizojazyčné shrnutí a věcný i jmenný rejstřík. V úvodu je krátce shrnuto jazykovědné zkoumání elektronické komunikace s důrazem na různé přístupy a tendence. Ve stručnosti je zmíněn dosavadní český výzkum, ze zahraničních badatelů je výběrově citováno několik jmen z německojazyčné a ruskojazyčné produkce. Úvod tedy sestává hlavně z představení samotné publikace, nesnaží se nijak blíže představit bohatý výzkum elektronické komunikace či jazyka na internetu, neboť to by znamenalo zpracovat zcela jinou monografii.

První kapitola tvoří gros publikace. Autoři se v ní pokusili ukázat konstitutivní rysy a prostředky online internetové komunikace. Pozorování jsou založena na datech z let 2018–2021, která byla shromážděna pro jednotlivé studie obsažené dále v této publikaci. Jmenovitě se jedná o příspěvky ze sociálních sítí Twitter, Facebook, Instagram, z diskusí na portále eMimino.cz, z filmových recenzí a komentářů na webu Česko-Slovenské filmové databáze (dále ČSFD) nebo z internetových filmových časopisů, dále z online sportovních přenosů a diskusí pod nimi a pod videi na YouTube. Bližší informace o datové základně najde čtenář až u jednotlivých studií, seznam citovaných pramenů pak v souhrnu na konci knihy. V rámci takto rozsáhlé publikace by bylo vhodné opatřit souhrnné informace o datové základně přehlednou tabulkou či grafem ilustrujícím poměr zkoumaných dat z jednotlivých sociálních sítí, portálů či webových stránek.

Součástí první kapitoly je popis hypertextovosti, tj. propojenosti mezi online texty, interaktivity, tj. možnosti reagovat na online texty, a multimodality, tj. využití různých sémantických módů, zejména psaného textu a obrazu. Kromě výše zmíněných charakteristik je elektronická komunikace popsána s ohledem na využití rysů příznačných pro mluvenou a psanou češtinu (s prostředky ze všech stylových rovin) a také pro soukromé a veřejné texty. Nechybí ani část o sebe prezentaci pisatele v rámci textu a utváření vztahu mezi pisatelem a adresáty. Poslední podkapitola se zaměřuje na několik obecnějších rysů ze sociálních sítí, a to implicitní vyjadřování, míšení jazyků, stylů, žánrů a diskurzů a generačně podmíněnou komunikaci. Tato kapitola ukazuje typické prostředky a postupy užívané v české komunikaci na internetu. Je škoda, že závěry nejsou konfrontovány s nějakým zahraničním výzkumem. Můžeme se tedy pouze dohadovat, nakolik je česká online komunikace unikátní, nebo v souladu s obecným (jinojazyčným) trendem.

Zbývajících pět kapitol již představuje konkrétní studie na různých elektronických datech. První z nich se zabývá filmovými recenzemi a komentáři. Její precizní zpracování může sloužit jako příklad dalším badatelům komparujícím elektronická data s tradičními tištěnými. Autor – Petr Mareš – si pro analýzu vybral recenze a komentáře k dvaceti filmům uvedeným do distribuce tentýž rok. Zdrojové texty pocházely z deseti různých internetových časopisů a blogů a ze čtyř tištěných zdrojů – dvou filmových časopisů a dvou novinových deníků. Samostatně byly analyzovány příspěvky na ČSFD, protože se svou heterogeností ostatním zdrojům vymykají. Jazyková podoba a výstavba recenzí z tištěných médií je považována za základ, s nímž jsou internetové recenze porovnávány. Celkově se ukazuje, že neplatí jednoduchá dichotomie tisk – internet, ale že se obě média vzájemně inspirují a přejímají některé prvky, přestože jejich technické možnosti jsou různé. Internetové recenze jsou dle autora obecně subjektivnější, jazykově neformálnější a emocionálnější, zdůrazňující divácký prožitek oproti popisu, výrazněji se v nich uplatňuje zábavní a upoutávací funkce.

Další kapitola je věnována žánru online sportovních přenosů. Jedná se o nový žánr na pomezí komentáře, reportáže a zprávy. Autorka – Jana Hoffmannová – si k analýze vybrala 37 přenosů z oblasti fotbalu, hokeje, tenisu a biatlonu. Kromě nich věnovala pozornost i fanouškovským diskusím k uvedeným přenosům (které se objevují na stránce s přenosem). Analýza ukázala hybridní, rozkolísanou povahu daného žánru. Záleží na komentátorovi, jakou zvolí strategii psaní, zda zůstane objektivní, nebo zaujme subjektivní, emotivní stanovisko a tomu podřídí způsob psaní. Diskuse na stránce s přenosem ukázaly, že se fanoušci snaží o dialog s komentátorem a zároveň hojně diskutují i mezi sebou.

Následující dvě kapitoly jsou zpracovány na datech z Twitteru. První z nich pojednává o twitterových účtech českých institucí, druhá o zdvořilostních normách na českém Twitteru. Analyzované účty ukazují, že Twitter je užíván spíš jako doplněk k jiným způsobům komunikace (zejm. webovým stránkám) mezi

institucí a veřejností. Autoři – Jiří Homoláč a Kamila Mrázková – zjistili, že profily slouží především jako prostředek PR komunikace, např. zveřejňují pozvánky, deadlines žádostí nebo vytváří tweety ukazující spojení mezi institucí a jejími followery na sociální síti. Součástí analýzy byly i profily čtyř institucí v době, kdy je spravovali Petr Kukul (Ministerstvo kultury ČR, Filozofická fakulta UK, Národní knihovna) a Jiří Sejkora (Městská policie Pardubice). V těchto případech se dá hovořit o autorských profilech. Na rozdíl od ostatních twitterových profilů analyzovaných institucí jsou ty autorské charakterizovány výraznou snahou bavit followery. Součástí analýzy byla v první studii i reflexe spravování účtu od followerů. Na neautorských profilech však takřka nedochází k dialogu mezi followerem a autorem tweetu; profily tudíž fungují jako jiný druh veřejné nástěnky.

Druhá studie pracuje s twitterovými účty veřejně činných osobností, konkrétně deseti politiků a deseti novinářů. Autorka studie – Kamila Mrázková – analyzuje ještě tweety, ve kterých se objevují fráze explicitně zmiňující tykání či vykání. S tímto tématem je dále spojeno užívání nominálního oslovení. Zvolená data ukazují, že názory na zdvořilost se na Twitteru různí: někdo sem přenáší komunikační normu z offline prostředí, jiný naopak zastává názor, že na sociálních sítích se všem tyká a oslavuje se křestním jménem. Veřejně známým osobnostem se však spíše vyká.

Poslední studie se zabývá vlogy na YouTube. Autor – Jakub Kopecký – analyzuje vlogy pěti českých youtuberů, které se věnují politickým a společenským problémům. Konkrétněji se kapitola zabývá třemi youtubery, jejichž tvorba se vyznačuje podobnými jazykovými, sémiotickými a komunikačními rysy, např. neformálností, jež se projevuje jednak vnějším vzhledem youtubera (např. oděv), jednak jazykovými prostředky, vysokou verbální expresivitou, výrazným zastoupením zábavní funkce či dialogičností. Autor komentuje i použití obrázků, hraných scének a vložených úryvků jiných videí. V porovnání s tradičními médii jsou analyzované vlogy připodobňovány k televizní publicistice, byť se jedná o specifický žánr neobjevující se v televizi.

Recenzovaná publikace je zajímavým počinem české stylistiky v oblasti internetové komunikace. Je založena na bohaté zdrojové základně, všechny popisy či tvrzení jsou dokládány ilustrativními příklady, analýzy jsou tvořeny pečlivě a se snahou neopominout žádný aspekt zkoumaných dat. Právě tento široký rozsah však vede k otázce, zda to není pro třísetstránkovou publikaci příliš. Zaměřit se na homogennější data by v daném rozsahu umožnilo jejich komplexnější analýzu (např. využít větší vzorek dat, porovnat v různých datech zdvořilost či elektronické žánry s dostupnými žánry tradiční publicistiky) a čtenáři by pak bylo jasné nejen čemu se kniha věnuje, ale i jaké tedy jsou výrazné jazykové rysy české internetové komunikace. Kniha sice disponuje shrnující první kapitolou, která má tyto rysy předvést, přesto je poněkud matoucí absence shrnutí pro celou publikaci, které by alespoň stručně okomentovalo dosažení stanoveného cíle, tj. najít a postihnout výrazné charakteristiky české

elektronické komunikace na webu 2.0. S tím souvisí i další připomínka: v jednotlivých studiích většinou chybí porovnání dané tematiky či zkoumaného elektronického typu elektronické komunikace s odbornou literaturou. Přestože je možné, že se autoři rozhodli záměrně tuto část vynechat a nenavyšovat tak stránkový rozsah publikace,¹ bylo by vhodné uvést alespoň výběrově několik příkladů z jiných prací o dané tematice.² Přínos publikace je nesporný, přesto se čtenář může ptát, o jakou knihu se jedná: o soubor studií, představení různých elektronických žánrů nebo snad přehledovou knihu o češtině na webu 2.0?

Zuzana Laubeová
Ústav Českého národního korpusu
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
zuzana.laubeova@ff.cuni.cz

Jaroslav David, Tereza Klemensová, Michal Místecký a kol.:
Od etymologie ke krajině. Onomastika pro 21. století.

Brno: Host, 2022, 443 s.¹

Knih *Od etymologie ke krajině. Onomastika pro 21. století* kolektivu autorů – akademiků i studentů působících na Katedře českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity – je souborem statí věnovaných nejrůznějším onomastickým otázkám.² V centru pozornosti všech textů jsou tedy vlastní jména, na něž je nahlíženo z mnoha úhlů pohledu, a publikace tak nabízí bohatou a pestrou „ochutnávku“ výzkumných témat, která současná onomastika přináší.

---

¹ Např. Twitter jako nástroj PR komunikace, jeho využití politiky či novináři je předmětem častého zkoumání nejen anglickojazyčných studií (např. Frame, A. – Brachotte, G. (2015): *Le tweet stratégique: Use of Twitter as a PR tool by French politicians. Public Relations Review* 41 (2), s. 278–287; Hermida, A. – Mellado, C. (2020): *Dimensions of Social Media Logics: Mapping Forms of Journalistic Norms and Practices on Twitter and Instagram. Digital Journalism* 8 (7), s. 864–884; Ouyang, Y. – Waterman, R. W. (2020): *Trump, Twitter, and the American democracy: Political communication in the digital age*. Cham: Palgrave Macmillan).

² Ve studii o online sportovních komentářích cituje autorka anglistu Jana Chovance (např. Chovanec, J. (2018): *The Discourse of Online Sportscasting: Constructing meaning and interaction in live text commentary*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins), který se daným žánrem dlouhodobě zabývá. Ačkoli jeho zájmem jsou anglická fotbalová utkání, jistě by se poznatky o nich daly komparovat se závěry o českých fotbalových přenosech sledovaných v rámci publikace.

¹ Tato recenze vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

² Autory statí jsou (v abecedním pořadí): K. Březinová, T. Černíková, J. David, J. Davidová Glogarová, T. Klemensová, J. Mádrová, D. Místecká, M. Místecký, K. Neuwirthová, A. Reclik. Úvodní a závěrečná kapitola (s. 9–15, 399–401) jsou společným dílem všech autorů. V této recenzi uvádíme autorství pouze u statí, kterými se zabýváme podrobněji.

Autoři navazují na svá předchozí bádání, která onomasticky orientovaní lingvisté znají z jejich publikací³ i jednotlivých studií. Nejnovější kniha „ostravské onomastické školy“, jak je skupina onomastiků pod vedením J. Davida stále častěji označována, však pouze neopakuje již jednou řečené. Témata jsou zde dále rozvíjena, dávána do nových souvislostí, autoři je doplňují novými koncepty, pohledy i přístupy.

Jak je trefně naznačeno v názvu publikace, autoři systematicky seznamují čtenáře s onomastickým výzkumem tak, jak se v čase postupně vyvíjel: od zkoumání etymologie jednotlivých toponym a antroponym přes výzkum chrématonymie, urbanonymie nebo otázek literární onomastiky až po dnes velmi oblíbené a atraktivní sociolingvistické přístupy nebo zkoumání vlastních jmen jako součásti jazykové krajiny. Kniha tedy není jen reprezentativním průřezem badatelskými zájmy a aktivitami svých autorů, ale přináší i určitou reflexi vývoje české onomastiky od jejích skromných a nejistých počátků v 19. stol. až po bohatství výzkumných témat a přístupů, které má k dispozici s příchodem 21. stol. Vývoje, jehož jsou ostravští lingvisté od 70. let 20. stol. neodmyslitelnou součástí.

Publikace je promyšleně, logicky a přehledně uspořádána. Přináší celkem 27 statí rozčleněných do čtyř tematických oddílů, přičemž každá stat' je vždy na konci doplněna seznamem relevantní odborné literatury k danému tématu. Po úvodním představení nejdůležitějších termínů, onomastiky jako lingvistické disciplíny a základní oborové literatury autoři na s. 13 vysvětlují, že jejich kniha nemá být dalším „úvodem do onomastiky“, ale popularizačním dílem, jehož cílem je – při zachování kvalit odborného textu – formou konkrétních případových studií představit aktuální témata, která se řeší na ostravském pracovišti, a to v kontextu české i světové onomastiky 21. století.

První oddíl knihy (*Vlastní jméno se představuje. Teorie, diskuse, polemiky*) přináší šest statí. V první z nich se J. David zabývá obecnými otázkami onomastiky a onymie – co je to vlastní jméno, jaká je jeho podstata, zda má lexikální význam, jaké jsou jeho funkce nebo gramatické vlastnosti. Opomenuta není ani problematika pravopisu vlastních jmen, která v lingvistice sice nepatří k nejcentrálnějším tématům, nicméně bývá tím prvním, co si většina uživatelů jazyka s *propria* spojí. Obtíže související s pravopisem vlastních jmen spočívají především v tom, že kromě znalosti konkrétních pravopisných pravidel jsou pro správný zápis *propria* v mnoha případech nezbytné též znalosti pojmenované reality (srov. např. *Bílá Hora* x *Bílá hora*).⁴ J. David na s. 23 uvádí praktické rady

---

³ Srov. např. David, J. (2011): *Smrđov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*. Praha: Academia; David, J. (ed.) (2016): *Toponyma. Kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava: Ostravská univerzita; Klemensová, T. (2021): *Zeměpisné názvy v pohraničí po roce 1945 na příkladu okresu Jeseník*. Ostrava: Ostravská univerzita, Červený Kostelec: Mervart; Kovářová, K. (2021): *Hydronymie povodí Ostravice (jména řek, potoků, rybníků a studánek)*. Ostrava: Ostravská univerzita.

⁴ K pravopisu toponym viz též Štěpán, P. (2020): Psaní velkých písmen u toponym v češtině: polemický pohled. *Acta onomastica* 61, s. 417–439.

pro pedagogy: „Z toho plyne také vědomí, že pokud někoho zkouším z pravopisu vlastních jmen, zkouším ho vlastně i ze znalosti reálií. Doporučení pro učitele by tedy mohlo znít: Do diktátů a cvičení zařazujeme pravopisné jevy u vlastních jmen pouze výběrově a spíše než znalosti učme kompetenci, jak se s tím vypořádat.“

Ve stati věnované onomastické terminologii J. David, T. Klemensová a M. Místecký upozorňují na s. 44–45 na některé její problematické aspekty, například „tradiční pluralismus“ národních terminologických soustav,⁵ tedy to, že se v jednotlivých národních onomastikách užívají různé termíny pro tytéž entity (např. jména dopravních prostředků – *vehikulonyma*, *porejonyma* či *transportonyma*), nebo existenci termínů, které používají zastřené etymologické postupy a jejichž terminologický profil není průhledný (např. názvy dubů – *roburonyma*, vlastní jména koz – *kapronyma*, jména kešek – *kešonyma*). Následně pak výše uvedení autoři prostřednictvím korpusového výzkumu zjišťují, zda se termíny, které jsou v onomastice zažité (*místní jméno*, *pomístní jméno*, *rodné jméno* apod.), objevují i v publicistických textech.

Další studie sledují postoje uživatelů jmen: jak s konkrétními proprii nakládají v mezinárodní komunikaci a překladu (srovnání dvanácti překladů Dickensovy povídky *A Christmas Carol*), jak si vysvětlují vznik a motivaci jmen (nevědecká etymologie toponym v obecních kronikách), jaké existují onymické stereotypy (rodná jména ve městě a na venkově) nebo jaké preference mají rodiče při výběru rodných jmen pro své děti.

V osmi statích druhého oddílu knihy (*Vlastní jméno vstupuje do textu. Korpus, téma, text*) autoři obracejí svou pozornost k vlastním jménům v textech. Činí tak prostřednictvím korpusového výzkumu, jehož využití v onomastice bylo dosud minimální, a bez nadsázky lze říci, že ostravští lingvisté jsou ve využívání metod korpusové lingvistiky v onomastickém bádání průkopníky. Jak sami autoři na s. 400 komentují: „Doposud formulované hypotézy se totiž podrobují empirickému přístupu, statistickému testování a velké soubory textů nám umožňují zkoumat doposud nevídané množství materiálu. Propojení onomastiky a těchto nových možností nám přijde lákavé, i když jsme si vědomi jak technických, tak interpretačních limitů strojového zpracování dat.“

Jaké jsou možnosti zpracování onymie v prozaickém beletristickém textu, ukazují J. David a D. Místecká na novelách *Spalovač mrtvol* L. Fukse a *Lvíče* J. Škvoreckého (s. 112–122). K oběma textům přistupují jednak tradičnější metodou klasifikačně-kvalitativní (klasifikace jmen, popis jejich funkce v textu a sledování motivace pojmenovávacího procesu), jednak nově pomocí metod kvantitativní lingvistiky (kolokační analýza, práce s frekvenčním seznamem, výzkum tematických a klíčových slov), které umožňují jazykové jevy měřit. Následující studie se zabývají proprii i v dalších typech textů: v poezii,

---

⁵ Srov. Šrámek, R. (2008): K onomastické terminologii, zvláště slovanské. *Acta onomastica* 49, s. 323–332.

cestopisech, pamětech či české, ale i americké publicistice. Na korpusovém materiálu založené stati (nejen) v tomto oddílu ukazují, že korpusový výzkum přináší nové možnosti zkoumání proprií a do budoucna bude mít zcela jistě v onomastickém bádání své místo. Zároveň však některé části těchto studií mohou být pro laiky a nepoučené čtenáře hůře srozumitelné.

Šest statí ve třetím oddílu knihy (*Vlastní jméno žije svůj život. Politika, marketing, krajina, paměť*) ukazuje, že vlastní jméno nemá v současnosti pouze identifikační funkci, ale do popředí se dostávají rovněž jeho symbolické konotace. Nejedná se jen o případy, kdy politika zasáhla do soustavy rodných jmen; viz např. uměle zaváděná „revoluční“ jména typu *Vladlen, Stalina, Traktor* nebo *Revoljucija*, která byla oblíbená v Sovětském svazu ve 20. letech 20. století (s. 220–221). Nejvýraznějšími projevy politického vlivu na vlastní jména jsou honorifikace a přejmenování, které u nás bylo zvláště aktuální po druhé světové válce, ale rezonuje i dnes (srov. diskuse nad pojmenováním veřejných míst po Václavu Havlovi, s. 230–231). V dnešní době svou roli sehrává též uplatňování politické korektnosti.

Autoři se tak ve statích tohoto oddílu dotýkají některých kontroverzních témat nebo přímo onymických tabu – odstraňování německých názvů po r. 1945, problematiky nekorektních exonym (*Mandžusko*) nebo emoce vzbuzujícího ne/přechylování příjmení. Opomenut není ani marketingový potenciál vlastních jmen, který je nejzřetelnější v chrématonymii, ale reklamní funkci mohou plnit i některá toponyma. Oddíl uzavírá studie týkající se proprií jako součásti jazykové krajiny.

Čtvrtý, poslední oddíl knihy (*Vlastní jména jsou všude. Jeskyně, řeky, ulice*) představuje další typy proprií. Pozornost se zde obrací k názvům jeskyní a dalším speleonymům (tj. jménům propastí, závrťů, studen, labyrintů či podzemních řek), dále ke jménům ulic (včetně jejich nestandardizovaných názvů), řek a zcela nově i vojenských výcvikových prostorů (toponymie Vojenského újezdu Libavá na s. 391–393). Zkoumána jsou též hypokoristika, přičemž je pozornost soustředěna na některé jejich specifické regionální rysy (hypokoristika v oblasti slezského nářečí).

Velmi oceňujeme, že kniha představuje většinu oblastí, které jsou pro dnešní onomastický výzkum relevantní, dokládá, že vlastní jména tvoří nedílnou součást společnosti, a ukazuje, že jejich specifčnost se zdaleka netýká jen pravopisu velkých písmen. Jak sami autoři na s. 401 shrnují, „onomastika může 21. století nabídnout otevřené metodologické pole, témata, která nás ovlivňují při formování názorů a v každodenním životě, i vědecké projekty, v nichž nejde o intelektuální ekvilibristiku, ale o skutečnou snahu poznat, jak něco funguje“.

Všechny studie jsou na vysoké úrovni, věnují se zajímavým a přínosným tématům, jsou založeny na bohatém a rozmanitém materiálu, podněcují k dalším otázkám a inspirují k návazným výzkumům. Analyzovaná data jsou přehledně zaznamenána v tabulkách a grafech. Ačkoliv knihu napsalo více autorů, nezůstává souborem autonomních příspěvků a nepůsobí roztržštěně, ale tvoří

naopak kompaktní celek s dobře promyšlenou strukturou. O pečlivé přípravě knihy svědčí kromě kvalitních studií a téměř bezchybné jazykové stránky všech textů i poslední strany knihy: závěrečné shrnutí, které je přeloženo do angličtiny, polštiny a němčiny, glosář obsahující nejdůležitější termíny a jmenný rejstřík.

Vzhledem k tomu, že je publikace napsána čtivým a přístupným stylem, přináší vysvětlení základních pojmů a množství čtenářsky atraktivních témat, věříme, že může zaujmout nejen lingvisty, ale i laiky, kteří se zajímají o češtinu nebo vlastní jména. V každém případě však jde o knihu, která by neměla chybět v knihovničce žádného onomastika.

Martina Zirhutová
oddělení onomastiky
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
zirhutova@ujc.cas.cz

Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení České republiky v roce 2022

Činnost Jazykovědného sdružení České republiky (JS) se díky vyhasínání covidové pandemie v roce 2022 opět znormalizovala, ačkoliv mnohé pobočky i nadále pokračovaly v realizaci vybraných přednášek online nebo hybridně. Některé pobočky jen pomalu revitalizovaly svou činnost, nicméně v současnosti již plně pracují.

Konec roku 2022 byl bohužel poznamenán úmrtím několika významných členů JS: profesora Jiřího Krause, profesora Karla Kučery a docentky Ludmily Zimové, dlouholeté vedoucí pobočky JS v Ústí nad Labem. Všechny tyto smutné události členy JS hluboce zasáhly.

JS pracovalo ve složení 260 členů. Dne 15. 12. 2022 se po přednášce *Slovanská odvozená kolektiva a jazykové vyjádření vztahu část – celek ve fyzikálním a společenském prostoru*, již proslovil Marcin Waگیel, uskutečnila výroční schůze. Externí akcí pod záštitou JS byla příprava *Bienále české lingvistiky*, konferenční platformy pro české i zahraniční lingvisty. První konference se uskuteční v roce 2024. Na stránkách JS má *Bienále* již svou záložku (<https://1url.cz/2r855>).

I nadále byly udržovány tři internetové platformy JS, a sice webové stránky, facebooková stránka (včetně stránky brněnské pobočky) a Youtube kanál.

Jako každý rok se konala olomoucká konference *Potenciál změny. 23. mezinárodní setkání mladých lingvistů* (a tradiční konference *Student a věda – lingvistika*). V Praze byl uspořádán seminář *Miloš Dokulil a česká slovo tvorba* (<https://1url.cz/4r85n>), jemuž se v tomto čísle Jazykovědných aktualit podrobněji věnuje Sylva Nzimba.

Celkem se v rámci JS v roce 2022 uskutečnilo 30 přednášek. Největší návštěvnost zaznamenaly přednášky Karla Kučery *O vybraných gramatických charakteristikách českých přísloví: s přídávkem o portugalské Taviře a o americkém vojenském loďstvu jako příslibech světové paremiologie*, Pavla Koska, Radka Čecha a Jána Mačutka *Historický vývoj reflexivního (en)klitika sě/se* a zejména Ally Arkhanhelské *Metodologie srovnávacího vs. kontrastivního výzkumu jazyků: základní přístupy ke studiu*.

U některých z přednášek se nyní krátce zastavme: Výše zmíněná přednáška Karla Kučery se týkala základních rozdílů mezi frekvencemi jednotlivých slovních druhů a vybraných gramatických kategorií v českých příslovích a odpovídajícími celkovými frekvencemi slovních druhů a gramatických kategorií v současné češtině. Připojena byla informace o dvou málo známých

portugalských paremiologických aktivitách zaměřených na rozšiřování znalosti přísloví ve školách i v širší veřejnosti a na pořádání každoročních mezinárodních paremiologických kolokvií. Příspěvek rovněž informoval o jednoduché inspirativní technice sběru přísloví, které využívá americký vojenský námořní kapitán Edward Zellem, nositel prestižního uznání za sbírku afghánských přísloví s jejich anglickými ekvivalenty.

Přednáška Karstena Rinase a Viktora Ticháka *Dějiny interpunkce a dějiny kultury* referovala o interpunkci jako prostředku, díky němuž můžeme vytvářet přehlednější texty, a který tak slouží především účelům komunikačním, a o tom, že v evropské jazykové kultuře existovaly velké snahy určovat takové jednotky a kontexty, které jsou pro používání interpunkce relevantní. Tím se vytvořil patřičný teoretický základ a také odpovídající pravidla pro užívání interpunkčních znamének. V přednášce byly představeny vybrané historické přístupy k interpunkci a byla ukázána jejich souvislost s kulturně historickými epochami (např. barokem, osvícenství nebo romantismem). Zvláštní pozornost byla věnována šíření „rebelské“ pomlčky (především v anglickém, německém a českém jazykovém prostředí).

Přednáška Pavla Koska, Radka Čecha a Jána Mačutka (název viz výše) se zaměřila na vývoj slovosledu českého reflexivního (en)klitika *sě/se* závislého na verbu finitu od počátků českého písemnictví ve 14. století do současnosti. Výzkum byl realizován na materiálové bázi Matoušova evangelia v 9 vybraných biblických překladech (od Bible drážďanské po Český studijní překlad). Přednáška se zabývala zejména následujícími tématy: míra enklitičnosti zkoumaného reflexiva v evangelijních překladech, identifikace jednotlivých variant postiniciální a kontaktní pozice ve starší češtině a jejich rozsah, míra konkurence postiniciálního a kontaktního slovosledu českých (en)klitik ve zkoumaných biblických textech, vliv biblického stylu na distribuci jednotlivých slovosledných variant, vliv slovosledu cizojazyčné předlohy na slovosled a působení prozodie na distribuci slovosledných pozic.

Zájem vzbudila i přednáška Marie Čechové *Kam spěje vývoj nejen flexe proprií*, jež se zaměřila na formální morfologii v širším slova smyslu, tedy i na odvozování proprií, nejen na jejich skloňování, a to i se zřetelem k tendencím u apelativ. Byly porovnány propriální podoby systémové a novotvary užívané v současné komunikaci, shody a diference mezi apelativy a proprií a řešila se otázka, do jaké míry si současná čeština zachovává ohýbání jako podstatný rys flexivního jazyka a zda si udrží ohebnost u propriálních pojmenování.

Velkého zájmu se dočkala diachronně zaměřená přednáška Milady Homolkové s názvem *Lexikografické bloudění mezi staročeskými předponami s-, vz- a z-*. Přednášející referovala o staročeské čeledi vycházející z praslovanského kořene **-gled-* a zabývala se motivačním, vidovým a formálně-významovým úskalím, s nímž jsou lexikografové konfrontováni při zpracování sloves odvozených od daného kořene trojicí předpon *s-*, *vz-* a *z-*, které ve staročeském období prožívají svá bouřlivá „léta dozrávání“.

Naopak synchronně orientovaná byla přednáška Milady Hirschové *Metapragmatika – úhel pohledu, nebo další nástroj analýzy?* Přednáška přinesla nový pohled na reflexi jednotlivých aspektů užívání jazyka (reflexe tvoření promluv i reflexe jejich interpretace), kterou s oporou o zahraniční literaturu označila jako *metapragmatiku*.

Podrobněji se ještě zmiňme o poslední z přednášek s největší návštěvností, a sice o olomoucké přednášce Ally Arkhanhelské (název viz výše), která byla věnována metodologickým přístupům ke kontrastivnímu studiu jazyků podle německého lingvisty R. Sternemanna. Ve středu pozornosti se ocitly základní teze srovnávací vs. kontrastivní metody, otázky srovnatelnosti jazyků a jazykových jevů (typologie opozic ze srovnávacího hlediska), rozbor metodologického přístupu ke srovnávání jazyků podle směru analýzy přes *tertium comparationis* (jednosměrné a vícesměrné srovnání podle R. Sternemanna) s ohledem na typologii mezijazykových ekvivalentů.

Níže uvádíme výčet dalších přednášek, pronesených v jednotlivých pobočkách JS:

- Bigl, R.: *Vidový systém – potíž lužickosrbské gramatiky* (Ústí nad Labem)
- Čechová, M.: *Regionální problematika ve vyučování češtiny* (Ústí nad Labem)
- Čechová, M.: *Regionální témata ve výuce českého jazyka* (Plzeň)
- Dufek, O.: *Korpusová (kritická) analýza diskurzu* (České Budějovice)
- Hanušková, M.: *Kvantitativní analýza textů psaných nerodilými mluvčími češtiny* (Ostrava)
- Chýlová, H.: *Frazeologická témata ve výuce českého jazyka* (Plzeň)
- Janečka, M.: *Analýza projevů afatických mluvčích s ohledem na neverbální složku výpovědi* (Praha)
- Janovec, L.: *K jazykovému obrazu světa demokracie* (Ústí nad Labem)
- Kocková, J.: *Při hraní karet – beim Kartenspielen – уграя в карты. Ekvivalenty neurčitých tvarů slovesných v češtině, ruštině a němčině* (Praha)
- Kulich, K.: *Deklinační tabulka jako východisko lingvodidaktické prezentace jmenné flexe* (Ústí nad Labem)
- Lišková, M.: *První dekáda Akademického slovníku současné češtiny (2012–2022)* (Plzeň)
- Molnárová, P.: *Mediální obraz slovenskej politickej scény v elektronickej publicistike a jeho axiologické rozmery* (Ostrava)
- Molnárová, P.: *Štylisticko-pragmatická funkcia kontrastu v socialistickom diskurze (na príklade expresívnej lexiky)* (Ostrava)
- Ološtiak, M.: *Onomaziologická štruktúra a explicitnosť pomenovania* (Ústí nad Labem)
- Petkevič, V.: *Značkování složených slovesných predikátů v korpusech řady SYN (verbtäg)* (Praha)

- Smejkalová, K.: *Co mají společného Večerníček, Ježíšek a Golem aneb Velké písmeno jako signál vlastního jména* (Ostrava)
- Svobodová, H.: *Česko-německé jazykové vztahy v pohraničí po roce 1945, na příkladu Broumova a okolí* (Ostrava)
- Škrabal, M.: *Korpus současné poezie. Místo, odkud jsou básně vidět z výšky* (České Budějovice)
- Veselovská, L.: *Taxonomie jazyků s nulovým podmětem – postavení češtiny* (Olomouc)
- Wągiel, M.: *Slovanská odvozená kolektiva a jazykové vyjádření vztahu část – celek ve fyzikálním a společenském prostoru* (Praha)
- Wojnarová, S.: *Možnosti výzkumu toponym nejen v českém jazykovém prostředí* (Ostrava)
- Ziková, M.: *Konec slova v češtině a fonologická typologie* (Praha)

Jednotlivé pobočky JS byly přednáškami zastoupeny takto: České Budějovice – 2 přednášky, Olomouc – 2 přednášky, Ostrava – 6 přednášek, Plzeň – 3 přednášky, Praha – 11 přednášek, Ústí nad Labem – 6 přednášek.

Kompletní údaje o přednáškách i ostatních akcích jsou uvedeny na stránkách JS (srov. <https://1url.cz/Cr8bw>).

Závěrem ještě obligátní dodatek, a sice že i nadále pravidelně dvakrát ročně vycházejí Jazykovědné aktuality (<https://1url.cz/br8bo>), a to v nákladu 310 kusů.

Martina Šmejkalová
Katedra českého jazyka
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
martina.smejkalova@pedf.cuni.cz

Karolína Skwarska
oddělení slavistické lingvistiky a lexikografie
Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.
skwarska@slu.cas.cz

Sociolekty, deskovky i korpus.

FF UK hostila už třetí Den slangu a neologie (9. 9. 2022)

Deštivé odpoledne 9. září 2022 bylo na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy věnováno současným lexikologickým trendům. Na třetí pracovní setkání nad otázkami slangu a neologie dorazilo devět odborníků z Prahy, Brna a Ostravy

(předchozí setkání reflektovaly Radková, 2020, a Trsková, 2021).¹ Témata byla různorodá – řešily se vlivy společenských událostí na současné novotvary, filozofie trampingu nebo apokopace ve francouzském rapu.

Michaela Lišková z Ústavu pro jazyk český prezentovala neologismy, které vznikly v souvislosti s pandemií koronaviru a válkou na Ukrajině. Vedle konkrétních výrazů se jí při bádání vykrytalizoval jasný trend – zatímco v případě covidu byla lexikální kreativita uživatelů jazyka velmi vysoká, u války na Ukrajině je počet vzniklých výrazů o poznání nižší. Důvodem může být globální charakter pandemie i potřeba nečekané zdravotní riziko ventilovat prostřednictvím humoru.

Na anglické přejímky ve francouzštině a španělštině se zaměřili Jan Lazar a Irena Fialová z Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Zatímco normové autority prvního zmiňovaného jazyka mají k anglicismům rezervovaný postoj, španělský přístup je méně systematický a koordinovaný. Korpusová exemplifikace prokázala funkčnost některých vytvořených neologismů, jiným však autoři příspěvku vytýkali přílišnou obecnost. Vyzdvižena byla také neologizační aktivita kanadských frankofonních lingvistů.

Apokopace (proces ztráty hlásky na konci slova) se stala předmětem prezentace Aleny Polické z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Složitou soustavu zkracovacích procesů romanistka představila na materiálu z korpusu francouzských rapových textů RapCor, který v poslední době prošel zevrubnou revizí.

Z hlediska lingvistické antropologie nazíral na slang Jiří Nekvapil z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Svůj přístup představil na podrobném rozboru ritualizovaného potlachu, který je charakteristický pro trampské prostředí. Slang Nekvapil chápe – podobně jako antropolog Asif Agha – jako ideologický konstrukt, pro nějž je typická deviace od definovaného standardu. Bez této normy nemůžeme podle něj o slangu vůbec hovořit.

Lucie Radková a Michal Místecký z Filozofické fakulty Ostravské univerzity zkoumali frekvence armádních sociolektismů v různých korpusech ČNK a v Neomatu. Ve svém příspěvku se zamysleli nad tím, proč se dané výrazy v těchto databázích objevují jen minimálně. Roli mohly sehrát složení korpusu, úzkoprofilovost slov či rozkolísanost pravopisné normy.

Svěží příspěvek o svých zkušenostech z deskoherní komunity přednesl Martin Kavka, který spravuje neologický web Čeština 2.0. Výrazy jako *kerakmatka* a *fart index*² jsou vtípné, trefné a neotřelé a dokládají, že uživatelé češtiny umí dodat rodnému jazyku šmrnc.

Člen Ústavu Českého národního korpusu Michal Škrabal promluvil o slangu hráčů karetní hry Magic: the Gathering (MGT). Popisky karet této populární hry

---

¹ Radková, L. (2020): Neologická debata konaná 9. 9. 2020 v Praze, *Jazykovědné aktuality* LVII (3–4), s. 156–158; Trsková, K. (2021): I neologismy mají svůj den. *Novinky z excerpte, Neomat* [online]. Cit. 6. 5. 2023. <<http://nastenka.neologismy.cz/index.php/2021/09/>>.

² Psáno i *fárt-index*, srov. <<https://www.4kavky.cz/blog/deskoherni-slang/>>.

nejsou k dispozici v češtině – na zájmovou mluvu českých hráčů (*magikářů*) tak má zákonitě zcela zásadní vliv angličtina, neboť právě tato jazyková mutace je u nás nejprodávanější, srov. *topka* (vrchní karta) nebo *svompa* (bažina). Ve slangu MGT se objevují také výrazy z vyjadřování mladých či kolokviální expresiva, jako je *vůně*, příp. *bomba* pro označení dobré karty.

Letošní Den slangu a neologie ukázal, že lexikologické pole působnosti je mnohohvrstevnaté a že periferie slovní zásoby neznamená periferii lingvistického zájmu. Čtvrté setkání se bude konat v Brně a my se už teď těšíme na září 2023!

Michal Místecký
Filozofická fakulta Ostravské univerzity
Katedra českého jazyka
mmistecky@seznam.cz

Mezioborové kolokvium *Historický text a jeho interpretace* v Kozojedech 12.–14. října 2022

Již 8. ročník mezinárodního mezioborového kolokvia uspořádalo v první polovině října 2022 oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. Akce určená bohemistům, slavistům, klasickým filologům, ale také historikům a specialistům z dalších příbuzných oborů, která se v posledních letech konala na zámku v Kostelci nad Černými lesy, se tentokrát uskutečnila v nedalekých Kozojedech. V příjemném prostředí hotelu Na Závisti zaznělo celkem 32 příspěvků rozdělených do deseti bloků, v nichž odborníci z tuzemských i zahraničních pracovišť představili výsledky svého odborného bádání. Setkání se účastnili pracovníci Ústavu pro jazyk český AV ČR, Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity v Brně, Univerzity Palackého v Olomouci, Ostravské univerzity, Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni, Ústavu pro českou literaturu AV ČR, Centra mediévistických studií FLÚ AV ČR, Moravské zemské knihovny v Brně, ze zahraničních institucí přijely kolegyně např. z Ústavu pro jazyk polský Polské Akademie věd v Krakově (Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk) nebo z Ústavu pro chorvatský jazyk a jazykovědu v Záhřebu (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).

I v letošním roce se ke slovu dostali také studenti a doktorandi, kteří měli možnost prezentovat výsledky svých závěrečných prací. K. Žampachová přednesla příspěvek na téma *Umučení rajhradské jako badatelská výzva*, E. Michňová představila analýzu sémantických rolí participantů slovesa *jíti* a popis valenčních struktur tohoto slovesa doložených v dochovaných rukopisech Dalimilovy kroniky, zároveň porovnala participanty užitých v jednotlivých rukopisech.

V průběhu třídního jednání, které bylo i tentokrát velmi inspirativní a tradičně proběhlo v příjemném, přátelském duchu, byli účastníci seznámeni s výsledky dokončených i probíhajících projektů zaměřených na diachronní tematiku. Autoři se ve svých referátech soustředili na problematiku editace historických textů, lexikografické zpracování slovníkových hesel, kvantitativní analýzu či digitalizaci historických pramenů. Pozornost byla věnována jazykovým prostředkům všech jazykových rovin, např. hláskové instrumentaci v Písni ostrovské (R. Dittmann), jmenným tvarům adjektiv (K. Komárek), vývoji feminin ve starší češtině (M. Vajdlová) či lexikálnímu významu vybraných lexikálních jednotek (M. Pytlíková, I. Fuková, R. Novotný, O. Fúsik). Nechyběla ani témata z oblasti etymologie (J. Rejzek, V. Blažek).

Prameny pro zkoumání zahrnovaly chronologicky i žánrově rozmanité texty od českého překladu *Majestas Carolina* (M. Jamborová) po písňové a kramářské tisky devatenáctého století (P. Kosek, M. Březina, P. Nejedlý, Š. Šimek, T. Hejdová, B. Nedvěďová). Byly představeny nově nalezené verze církevněslovanských modliteb českého původu (M. Vepřek), staročeské rukopisy žaltáře (H. Kreisingerová, K. Voleková) i staročeské verze díla *Marca Pola* (J. Svátek). Předmětem zkoumání byly také jazykové prostředky v díle Jana Husa. O. Navrátilová prezentovala výsledky analýzy zaměřené na slovosled zájmen v Husových česky psaných traktátech, P. Mutlová, P. Kosek a R. Čech v příspěvku *Spočítat Husa* nastínili možnosti a meze kvantitativní analýzy starých textů. Humanistické období ve vývoji češtiny bylo zastoupeno příspěvkem D. Timofejeva a A. Černé. Ta se zabývala jazykovou výstavbou předmluv Daniela Adama z Veleslavína. L. Ščerbová sledovala slovoslovné kategorie Rosovy gramatiky z období baroka; období obrozenecké bylo reprezentováno např. příspěvkem Aleny A. Fidlerové, která se soustředila na raně obrozenecké argumentativní texty.

Analýze byly podrobeny zejména české texty, ale nechyběly ani texty latinské, staroslověnské, polské či staroanglické. K. Jasiňská a K. Voleková přednesly příspěvek s názvem *Latinský „Cornutus“ s českými glosami od Kříže z Telče*, M. Kramarić se věnovala tématu digitalizace starých chorvatských gramatik.

Vedle odborných diskuzí byla součástí programu procházka po okolí a pro zájemce probíhal po oba dny večerní program. První večer byl vyhrazen neformálnímu setkání při workshopu *Transkribus¹/Pero²* (A. Michalcová), na němž byly představeny možnosti automatického převodu (transliterace a transkripce) rukopisů a starých tisků (návěst modelů pro češtinu). Druhý večer byla představena databáze *Hyperfontes*, „digitální repertorium pramenů k českému středověku shromažďující záznamy a informace o autorech a dílech bohemikálního charakteru“³ (B. Uchytlová), a nově vydaná elektronická kolektivní monografie *Elektronický slovník staré češtiny. Soupis pramenů*

¹ Srov. <<https://lite.transkribus.eu/>>.

² Viz <<https://pero-ocr.fit.vutbr.cz/>>.

³ Srov. <<https://hyperfontes.cms.flu.cas.cz/>>.

a zkratek,⁴ která obsahuje ucelený soupis zkratek a popis pramenů citovaných v dokladové části heslových statí Elektronického slovníku staré češtiny (A. Svobodová, Š. Šimek). Zároveň byla avizována nová verze Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny. Ta podává elementární přehled o české slovní zásobě mezi lety 1500–1780. Základ této databáze tvoří lístková kartotéka uložená v oddělení vývoje jazyka, databáze je průběžně rozšiřována a aktualizována a v současné době je přístupná registrovaným uživatelům na stránkách ÚJČ AV ČR⁵ (P. Nejedlý).

Celé jednání bylo zakončeno dvěma příspěvky zaměřenými na vybrané digitální zdroje (B. Lehečka, O. Svoboda).

Vybrané prezentace z kolokvia, stejně jako prezentace z předchozího ročníku, jsou pro zájemce dostupné online na stránkách Vokabuláře webového.⁶

Nelze nepřipomenout, že vedle získaných odborných poznatků a uceleného přehledu toho, co stojí v současné době v centru zájmu výzkumu historie českého jazyka, měli účastníci setkání příležitost navázat kontakty s dalšími odborníky, a načerpat tak inspiraci ke své vlastní další práci. Mnozí z nich se mezioborového kolokvia účastní opakovaně, čímž dokazují, že tato akce má mezi tuzemskými konferencemi již své tradiční místo. Na závěr poděkujeme pořadatelům a popřejme jim i do dalších let mnoho spokojených účastníků, ať už těch, kteří se stále vracejí, nebo těch, kteří přicházejí poprvé.

Martina Spěváčková
katedra českého jazyka a literatury
Fakulta pedagogická ZČU v Plzni
spevacko@kcj.zcu.cz

Druhý pražsko-lipský překladatelský workshop ***Hledáme jádro pudla***

Po dvouleté pauze zapříčiněné pandemií covidu-19 se uskutečnil druhý ročník pražsko-lipského translátologického workshopu *Hledáme jádro pudla*. Na jeho organizaci spolupracoval Ústav translátologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚTRL FF UK) s Institutem slavistiky Univerzity Lipsko (ISUL). Konal se za podpory Česko-německého fondu budoucnosti a Německé akademické výměnné služby (DAAD) ve dnech 1.–4. 11. 2022, a to tentokrát v Praze (předěšlý workshop se v roce 2019 konal v Lipsku). Zúčastnili se ho

---

⁴ Viz <<https://ujc.avcr.cz/elektronicke-slovniky-a-zdroje/essc-soupis-pramenu-a-zkratek.html>>.

⁵ Srov. <<https://madla.ujc.cas.cz/>>.

⁶ Viz <<https://vokabular.ujc.cas.cz/informace.aspx?t=Kozojedy2022&o=aktuality>>.

studentky a studenti double degree programu *Mezikulturní komunikace pro překlad a tlumočení (Interkulturelle Kommunikation und Translation Tschechisch-Deutsch)*. Tématem tohoto ročníku byl vliv pandemie na slovní zásobu českého a německého jazyka a na tlumočnickou praxi.

Workshop byl zahájen po příjezdu účastníků z Lipska v prostorách Šporkova paláce, kde ÚTRL sídlí. Úvodních proslovů se zhostili PhDr. Milan Žonca, Ph.D., proděkan pro zahraničí FF UK, prof. Dr. Danuta Rytel-Schwarzová, garantka tohoto studijního programu na Lipské univerzitě, a PhDr. Tomáš Svoboda, Ph.D., ředitel Ústavu translologie FF UK a garant zmíněného studijního programu na Univerzitě Karlově. Projev prof. Dr. Anny Artwinské přednesla publiku Mgr. Běla Michálková, M.A. Všechny projevy se týkaly společného tématu, a to vzpomínání na první ročník workshopu, na který bylo konečně možné navázat, a radosti z růstu double degree programu s již osmiletou tradicí. Do úvodních proslovů se zapojily i dvě studentky, které svou prezentací všem připomněly strasti online výuky. Ta značně ovlivňovala (nejenom) jejich studijní pobyt v zahraničí – místo výuky na univerzitě a poznávání německé kultury se všechno dění odehrávalo za obrazovkou počítače na koleji. O tomtéž tématu hovořila i Tabea Magerová, referentka pro zahraniční obory Univerzity Lipsko. Promluvila o řešení situace se zahraničními studenty, kteří se ocitli v cizí zemi, jejíž hranice téměř nemohli opustit, a o něž se Univerzita Lipsko musela postarat.

Po slavnostním zahájení jsme se přemístili do restaurace, v jejíž útulné atmosféře jsme měli příležitost se nad tradičními českými pokrmy seznámit s kolegy z různých ročníků programu a vyučujícími obou univerzit, odpočinout si po dlouhé cestě a připravit se na další den.

Druhý den se konal první workshop věnovaný dopadům pandemie covidu-19 na (nejenom) český jazyk. Mgr. Michaela Lišková, Ph.D., vědecká pracovnice Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i., se v první části své prezentace zabývala neologismy, které v souvislosti s onemocněním vznikaly. Mluvčí češtiny ukázali svou tvořivost a vymysleli kreativní novotvary – některé se v jazyce uchytily, jiné sloužily pouze pro odlehčení stresující doby. A jelikož takto tvořiví nebyli jen mluvčí češtiny, seznámili jsme se i s ukázkami odlehčené konverzace v jiných jazycích. Češi si také rozšířili svou slovní zásobu o termíny z oboru zdravotnictví, jejichž význam je pro ně nyní samozřejmý, což se například o slovu *proočkovanost* v době předpandemické říct nedalo.

Po přestávce na kávu a občerstvení jsme se věnovali druhému oboru doktorky Liškové, a sice lexikografii. Předvedla nám, jakým způsobem se postupuje při tvorbě slovníkového hesla, s jakými chybami se při čtení nejenom internetových slovníků můžeme setkat, a nakonec jsme si všichni jedno slovníkové heslo zkusili vytvořit. Práce byla úspěšná a povětšinou se naše návrhy shodovaly s hesly vytvořenými profesionálními lexikografy.

Odpoledne následovala přednáška Dr. Mattea Colombiho z Lipské univerzity o vztahu kaváren a kultury, literatury a umění. Dozvěděli jsme se o propojenosti kavárenského života s kulturou národů a jeho proměně v online době, kdy se

osobní setkání stala spíše výjimkou. Dr. Colombi nám představil nejvýznamnější kavárny ve Vídni, Paříži a Praze. Podle tehdejších umělců a literátů se v kavárně nacházela odpověď na všechny otázky a životní problémy. Diskutovali jsme o významu kaváren v dnešním světě a o tom, jestli nám mohou nabídnout totéž, co před sty lety. Pro účastníky byla obzvlášť zajímavá procházka po několika pražských kavárnách, které v minulosti navštěvovaly známé české i zahraniční literární osobnosti. Procházkou nás provázela Martina Kutková. Od ÚTRL jsme se vypravili pražskými uličkami. Procházeli jsme se Starým Městem, poslouchali vyprávění o historii kaváren a osudech jejich návštěvníků, vraceli se v čase do minulého století a představovali si tehdejší Prahu.

Čtvrteční program zahájila profesionální tlumočnice a překladatelka Bianca Lipanská, M.A. Zopakovala s námi základy tlumočení, přednesla zajímavosti o tlumočení na dálku, a to především o jeho rozmachu v době pandemie. Nejzajímavější byla pro všechny část o simultánním tlumočení, se kterým se většina studentek a studentů seznámila poprvé. Vyzkoušeli jsme si, jaké to je sedět v tlumočnických kabinách, a přesto, že jsme prozatím netlumočili v tom pravém smyslu slova, pouze jsme svými slovy přeformulovali obsah originálu (tzv. shadowing), vycítili jsme, jak náročná tato činnost je. Při prezentaci asistovala také PhDr. Mgr. Jana Pokojová.

Po dlouhé obědové pauze, kterou jsme mohli využít k poznání Starého Města, jsme se ve čtyři hodiny sešli zpět ve Šporkově paláci na předposlední část programu workshopu – pódiové diskuzi. Moderovali ji naši kolegové Kryštof Navrátil a Kateřina Šubrtová a jako hlavní aktéři se jí zúčastnili vyučující Dr. Christof Heinz, Dr. phil. Astrid Winterová, PhDr. Jana Pokojová a Mgr. Lenka Svobodová, která taktéž působí na základní škole. Samozřejmě se zapojili i ostatní přednášející z předchozích dnů workshopu i my jako studentky a studenti. Tématem byla online výuka v předchozích dvou letech a zkušenosti a poznatky z ní. Diskuze se rozproudila i do dalších oblastí, kterých se covid-19 dotknul – hovořili jsme o rozdílech distanční výuky v Německu a Česku, jejích výhodách a nevýhodách a pohledech na ni jak ze strany vyučujících, tak ze strany studujících. Padly návrhy na potenciální vylepšení prezenční výuky, například nahrávání materiálů na elektronické platformy univerzity či využití online výuky pro trénování tlumočení na dálku.

V této plodné diskuzi jsme pokračovali na společné rozlučkové večeři. Tam mohli němečtí kolegové ochutnat tradiční česká jídla a nápoje jako například svíčkovou či pivo. Bohužel i taková příjemná setkání, jako bylo letošní Hledání jádra pudla, musí skončit. Po večeři jsme se rozloučili a v pátek ráno odjeli kolegové a vyučující z Lipské univerzity zpátky do Německa.

Závěrem bychom rádi za všechny zúčastněné poděkovali všem přednášejícím, kteří nás obohatili o cenné zkušenosti a znalosti, a samozřejmě i organizátorům,

kteří tento translátologický workshop i po dvou letech jeho absence uspořádali.

Eliška Alaxinová – Magdaléna Janoušková – Platón Ivanov
Ústav translátologie
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Institut für Slavistik
Universität Leipzig
eliska.alaxinova@gmail.com
janouskova.maja@seznam.cz
olegovich.pl1@gmail.com

Konference *Linguistic Diversity, Terminology and Statistics* v lotyšském Ventspils (3.–4. 11. 2022)

Mezinárodní konference s interdisciplinárním zaměřením se konala v historicky významném městě Ventspils¹ online formou a byla jedním z výstupů tříletého grantu „Smart Complex of Information Systems of Specialized Biology Lexis for the Research and Preservation of Linguistic Diversity“ (2020–2023). Volba tématu byla dána praktickými důvody: ve Ventspils sídlí renomovaný vědecký ústav *Institute of Horticulture*, jehož zahraniční spolupráce stimuluje zájem i péči o terminologii z oblasti botaniky a vede logicky k terminografické činnosti spjaté s vývojem databáze a potřebných aplikací; součinnost přírodovědců s informatiky, lingvisty, překladateli a lexikografy je nutností.² Přednášející zastupovali širokou věkovou škálu sahající od doktorandů až po seniory. Jednacími jazyky byla angličtina, němčina a lotyština. Během obou dnů proběhly vedle plenárních přednášek i kratší referáty s prezentacemi posterů. Konferenci uzavřela virtuální výstava výtvarných děl, filmy o činnosti Institutu zahradnictví i o moderní ventspilské univerzitě založené v roce 1997, jejíž součástí je i pracoviště našich lingvistických kolegů – *Centre of Applied Linguistics*.

---

¹ Stalažs, A. – Sviže, S. – Veckalne, A. (eds.) (2022): *Linguistic Diversity, Terminology and Statistics. Book of Abstracts of the International Interdisciplinary Scientific Conference Linguistic Diversity, Terminology and Statistics* November 3–4 2022. Ventspils Augstskola – Ventspils University of Applied Sciences [online]. Cit. 10. 11. 2022. <<https://www.virac.eu/ldts>>.

² Silga Sviķe, jedna z organizátorů setkání, navštívila Lexikografickou sekci Ústavu germánských studií FF UK již v roce 2017, při setkání šlo především o zprostředkování obecných zkušeností se slovníkovým zpracováním termínů.

Jak dává tušit již název konference, šlo o tematicky velmi pestrou přehlídku aktuálních vědeckých projektů napříč mnoha lingvistickými obory.

Plenární přednášky pronesly **Laimute Balode** (Helsinská univerzita a Lotyšská univerzita v Rize), **Francesca Bianchi** (z jihoitalské univerzity v Salentu) a autorka této zprávy (FF UK, Praha).

První přednášející promluvila na onomastické téma v příspěvku nazvaném *How Do We Call Each Other: On Ethnonyms – Endonyms and Exonyms* a soustředila se na osvětlení etymologie a podobností mezi baltskými jazyky. Francesca Bianchi se dotkla aktuálního problému *Terminology Resources for Translators and Interpreters: Online Resources, Corpora or Machine Translation*. Třetí přednášející (autorka této zprávy) se zabývala zásadami zpracování termínů v překladových slovnících speciálních a všeobecných (*Bearbeitung der Termini in bilingualen Spezial- und allgemeinen Übersetzungswörterbüchern*).

Zastavme se krátce u druhé plenární přednášky, v níž se Francesca Bianchi vyjádřila k široké škále lexikálních a textových zdrojů online, které pomáhají studujícím i překládajícím při každodenní činnosti. Jde o encyklopedie (včetně Wikipedie), online jednojazyčné a dvojjazyčné slovníky (od webových verzí renomovaných papírových slovníků až po slovníky různých forem i původu), dále pak o konkordanční nástroje, které zobrazují překlady v kontextu podle vyhledávání v paralelních dokumentech (např. Reverso Context a Linguee, přičemž druhý jmenovaný je založen na strojovém překladu DeepL), dále nástroje pro korpusové vyhledávání či vytváření korpusů ad hoc a jejich analýzu (např. Sketch Engine). Nabízí se i služby používající strojový překlad (dále MT). Korpusoví lingvisté tvrdí, že právě korpusy jsou nejlepším lexikálním zdrojem vůbec. Studenti se ale dle výsledků výzkumu obracejí téměř výhradně na dvojjazyčné slovníky: většinou k Linguee či Reverso Context, ale také k MT. Profesionální překladatelé pak kombinovaně využívají všech dostupných zdrojů. Tyto poznatky zatím přináší rozpracovaná případová studie o lexikálních online zdrojích vhodných pro dvojici angličtina-italština. Referentka upozornila na možnosti, které nabízejí korpusy a jazykové nástroje v oblasti terminologie, lexikografie, lingvistiky a překladu. Studie si také klade za cíl prozkoumat současný stav MT a jeho perspektivní roli v celkovém obrazu mezijazykové komunikace.

O dalších příspěvcích se zmíním dále jen výběrově, a to především s ohledem na své odborné zaměření.

Maria Pilar Castillo Bernal z univerzity v Córdobě upozornila v informačně bohatém referátu na problémy při překládání a tlumočení administrativních textů při jednání s migranty (*Management of Administrative Terminology for Migrants: Translation Problems, Techniques and Strategies*). Projekt PROADMIN má za cíl odstraňovat jazykové problémy migrantů v této části Španělska a v první řadě zjistit, jaká je jejich jazyková vybavenost. V rámci projektu vznikají výstupy jako komplexní vícejazyčná terminologická databáze a řada audiovizuálních materiálů

v pěti jazycích. Projekt vychází z přímých potřeb soudních překladatelů a tlumočnicků z řad migrantů a má podpořit jejich integraci. Na příkladech španělsko-německých paralelních vět se opět potvrdilo, že překládat úřední texty a dokumenty patří k těm nejobtížnějším úkolům, protože se setkáváme s četnými termíny, specifickými kolokacemi, ale i syntaktickými jevy odlišnými od běžného jazyka. Velmi užitečné byly ukázky korektur provedených rodilým německým mluvčím.

Antony Hoyte-West, rodilý anglický mluvčí hovořící ještě osmi dalšími jazyky a zabývající se mnohojazyčností, je činný na Univerzitě Adama Mickiewicze v Poznani. Příspěvkem *Official Language Certifications and the Celtic Languages: An Overview of Relevant Offerings* uvedl posluchače do současné situace šesti keltských jazyků (bretonštiny, kornštiny, irštiny, manštiny, skotské gaelštiny a velštiny). Kdysi byly tyto jazyky rozšířené, nyní však – po dlouhých staletích marginalizace a minorizace – dosáhly různého stupně rozšíření a životaschopnosti. Z moderních keltských jazyků je pouze irština oficiálním jazykem nezávislého národního státu a od roku 2007 je také uznána za nadnárodní úřední jazyk v rámci EU. Přednášející se zaměřil na analýzu úředních jazykových certifikací dostupných pro keltské jazyky v oblasti atestace dospělých. Po základním vymezení historických a sociokulturních faktů promluvil o svém průzkumu, který shromažďuje vedle certifikací vždy i podrobný popis autority, která atestaci uděluje, jakož i organizační strukturu každé kvalifikace včetně informací o akreditaci i dostupnosti certifikátů na národní a mezinárodní úrovni.

Domácí výzkum dokládající zájem o terminografii a překlad prezentovala **Silga Sviķe** (Univerzita Ventspils), která se ve svém referátu *In Search of the Perfect Definition: Plant Names and Their Definitions in Various Lexicographic Resources* snažila popsat mnohdy složité otázky týkající se praxe v oblasti specializované dvojjazyčné a vícejazyčné lexikografie, kdy lexikograf řeší např. výběr lemmat a jejich ekvivalentů, otázky metajazyka, účelnost ilustrací a často i správné vymezení termínů. V posledních desetiletích byla nejen identifikována a popsána řada problémů s definicemi v lexikografických pramenech, ale taktéž stanovena norma Mezinárodní organizace pro normalizaci ISO 704:2009³, která shrnuje zásady a metody terminologické práce. Uvádí pokyny pro zpracování a používání termínů, pro analýzu a popis příznaků a pro zařazování definic. Tato norma stanovuje následující typy definic: intencionální, extensionální, ostenzivní, lexikální, upřesňující a stipulativní. Na druhé straně hovoří praktická lexikografie o definicích lexikografických (na rozdíl od definic logických). Po krátkém vhledu do teorie poskytla autorka příklady a problémy zpracovatelských postupů, na nichž názorně ukázala, jak lze z existujících lexikografických zdrojů získat definice a přizpůsobit je speciálnímu překladovému slovníku, resp. mobilní

---

³ Existuje platné české znění ČS ISO 704 z roku 2018 na <<https://www.technicke-normy-csn.cz/csn-iso-704-010505-158349.html>> [online]. Cit. 20. 12. 2022.

aplikaci *Nového botanického slovníku* s termíny v lotyštině, latině, angličtině, němčině a ruštině.

V kolektivním příspěvku lotyšských autorů (**Karina Šķirmante, Silga Sviķe, Arturs Stalažs, Gints Jasmonts, Roberts Ervīns Ziediņš**, Ventspils) s názvem *Experience of Design and Development of the New Open Access Interactive Multifunctional Information Management System for Special Lexis Research Purposes* šlo o prezentaci terminologické práce vyžadující rozsáhlé zpracování dat, mj. i z hlediska srovnávacího, a to zejména při zkoumání jazykových a terminologických změn v průběhu času. Nedostatek vhodného softwaru a databází obecného typu může tento druh výzkumu zpomalit, a proto bylo nezbytné na základě kooperace terminologů, překladatelů, vědeckých pracovníků a vývojářů informačních systémů navrhnout a vyvinout nový otevřený interaktivní multifunkční systém pro správu informací a ukládání dat (dále jen IMDS). Ten umožňuje statistické zpracování zejména pro účely vícejazyčného zkoumání a porovnávání termínů. Informační systém se skládá z několika modulů (registrace, vstup, statistiky, export). První modul je efektivně využíván pro evidenci a sběr termínů. Studie popisuje statistické údaje, které lze z IMDS získat. K 3. říjnu 2022 byla data (z oblasti pojmenování organismů) rozšířena o 42 332 vědeckých názvů v latině a 51 155 názvů v lotyštině, ale také v angličtině, němčině, ruštině, estonštině a litevštině. Zastoupeny jsou i tisíce termínů označujících nemoci způsobené organismy a též např. termíny s definicemi excerpovanými z téměř 500 informačních zdrojů; běžné názvy jsou propojené s názvy latinskými. Celkem bylo propojeno s příslušnými lemmaty již 262 581 reálných záznamů extrahovaných z publikací. Autoři shrnuli zkušenosti s vývojem informačního systému i se zadáváním sběru dat tolik potřebných pro srovnávací studie.

Z oblasti výuky překladu zazněl referát na téma *Transferring Implied Values of the Latvian Source Text Diminutives into English: Piloting Translation Guidelines with Novice Translators*, jehož autorka, doktorandka **Zane Veidenberga** (Univerzita EKA, Riga), představila součást svého výzkumu, jehož cílem je poskytnout zásady pro překlad či převod tzv. implikovaných hodnot lotyšských deminutiv do angličtiny. Vychází se v něm z literárních textů. Během překladatelského experimentu pracují účastníci ve dvojicích, překládají několik vybraných úryvků z lotyšských prozaických textů obsahujících zdvojnásoběliny a zaznamenávají protokoly svých dialogů. Překlady daných úryvků vcházejí do dotazníkových formulářů, v nichž se tak shromažďují individuální reflexe překladů a vyjádření k řešení, která garantují zachování příznakovosti výchozího textu při překladu do cílového jazyka. Získané údaje jsou kódovány a zpracovávány anonymně; zdrojem zajímavých informací byla konfrontace zvolených překladatelských řešení s diskusemi z dialogových protokolů a s odpověďmi uvedenými v dotazníkových formulářích. Budoucí překladatelé měli k dispozici předem vypracované pokyny týkající se lotyšských zdvojnásobělin. Na rozdíl od dříve testovaných kolegů, kteří takový materiál k ruce neměli, byla

úroveň překladu s takovou pomůckou daleko vyšší: používali stylisticky příznakových výrazů a reflektovali jazykové prostředky k vyjádření nuancí, jež konotují domácí i anglická deminutiva. Slibný výzkum vchází do další fáze, která zohlední navíc i stanoviska erudovaných překladatelů (školitelů) a poté se zřejmě metodicky využije při výuce překladu.

Tuto stručnou zprávu lze uzavřít konstatováním, že za píli a nadšením lotyšských kolegů čelících úctyhodným úkolům stojí upřímná snaha o dokumentaci mateřského jazyka i péči o něj. Bezchybně zorganizovaná konference dosvědčila, že k současné terminografické praxi mají co říci.

Marie Vachková
Ústav germánských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
marie.vachkova@ff.cuni.cz

Seminář Jazykovědného sdružení ***Miloš Dokulil a česká slovo tvorba 1. prosince 2022***¹

V roce 2022 uplynulo 110 let od narození a 20 let od úmrtí významného českého lingvisty Miloše Dokulila (5. července 1912, Ctidružice – 2. listopadu 2002, Praha), autora stěžejních děl české slovo tvorby *Tvoření slov v češtině 1. Teorie odvozování slov* (1962) a *Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen* (1967). K této příležitosti byla na září 2022 plánována mezinárodní konference *Česká slovo tvorná koncepce v kontextu slovanské jazykovědy*, konference však byla vzhledem k invazi ruských vojsk na Ukrajinu zrušena. V roce 2023 budou přijaté příspěvky publikovány v kolektivní monografii. Díky Jazykovědnému sdružení se podařilo 1. prosince 2022 v budově Akademie věd na Národní třídě uspořádat seminář *Miloš Dokulil a česká slovo tvorba*.

Úvodního slova se ujala Ivana Bozděchová (ÚČJTK FF UK, Praha), která poznala Miloše Dokulila osobně jakožto konzultanta své kandidátské práce, a poté následovalo sedm referátů. Prvním referujícím byl **Martin Ološtiak** (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove), který ve svém příspěvku *Poznámky k onomaziologické štruktúre pomenovania* představil některé Dokulilovy pojmy, např. *onomaziologická báze*, *onomaziologický příznak* nebo *onomaziologický spoj*. Nastínil svůj výzkum zabývající se onomaziologickými strukturami, připisovanými dvěma typům pojmenování – slovo tvorně motivovaným slovům (derivátům i kompozitům) a víceslovným pojmenováním. Onomaziologické struktury analyzoval z hlediska onomaziologické explicitnosti a na několika příkladech ze slovenštiny ukázal rozdíly v míře konkrétnosti mezi slovo tvornými

---

¹ Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

základy a slovotvornými formanty, mezi jednoslovnými a víceslovnými pojmenováními nebo mezi univerbáty a neuniverbáty.

V dalším referátu s názvem *O původu slovotvorné terminologie v koncepci Miloše Dokulila* se **Robert Hammel** (Humboldt-Universität zu Berlin) zabýval tím, odkud pocházejí základní pojmy Dokulilovy slovotvorné teorie. Metodologicky postupoval tak, že analyzoval Dokulilovy texty a v nich citovanou literaturu, hledal důkazy vlivu na Dokulilovu koncepci v jeho životopisných datech (relevantní byly např. styky s dánskými vědci během Dokulilova pobytu v Kodani) a zaměřoval se také na Dokulilovu spolupráci s jinými jazykovědci. Hammel došel k závěru, že autorem některých termínů je zřejmě Dokulil sám (např. *mutace*, *slovotvorný způsob*), zatímco jiné převzal od druhých autorů (např. *konatelská jména* – Bohumil Trnka, *transpozice* – Albert Sechehaye, *modifikace* – Vilém Mathesius), případně je utvořil pod vlivem jiných autorů (např. *slovotvorný typ* podle Horeckého termínu *slovotvorný model*, *slovotvorná čeled'* pod vlivem německé terminologie).

Magda Ševčíková (ÚFAL MFF UK, Praha) přednesla příspěvek s názvem *Tvoření substantiv a sloves bez slovotvorných afixů ve slovotvorbě češtiny*. Charakterizovala bezafixální tvoření slov, upozornila na různé termíny používané pro tento způsob tvoření (*konverze*, *odvozování nulovou příponou*, *transflexe*) a představila svůj korpusový výzkum zabývající se dvojicemi slov, z nichž jedno vzniklo z druhého konverzí (substantiva vzniklá ze sloves, např. *skočit* – *skok*, a slovesa vzniklá ze substantiv, např. *sůl* – *solit*). Ševčíková dospěla k závěru, že směr konverze se odráží například ve způsobu tvoření vidových protějšků či v přítomnosti hláskových alternací. Závěrem se referentka zmínila o specifikách analogických dvojic s cizími kořeny (např. *argument* – *argumentovat*).

Marie Čechová svůj příspěvek *Výsledky „forenzního“ zkoumání tvorby Miloše Dokulila* charakterizovala jako subjektivní výpověď o tom, na čem se společně s Milošem Dokulilem podílela. Nejprve zavzpomínala na své seznámení s tímto lingvistou a s jeho texty a na to, jak na slovotvornou dráhu nasměrovala Ivanu Bozděchovou, která pod vedením Josefa Hrbáčka napsala syntakticky zaměřenou diplomovou práci. Marie Čechová oslovila Miloše Dokulila, aby se podílel na kolektivním díle *Komplexní jazykové rozbor*, které vznikalo mezi lety 1986 a 1989 a poprvé vyšlo v roce 1992. Dokulil zpracoval části týkající se lexikologie, slovotvorby a stavby slova. Čechová velice oceňovala, s jakým entuziasmem se do práce pustil. Připomněla také skutečnost, že Dokulil stál u zrodu časopisu *Český jazyk a literatura* v roce 1950 a pravidelně do něj přispíval svými zkušenostmi z učitelství. Spolupracoval také na mluvnici *Čeština – řeč a jazyk* a Čechová vyjádřila domněnku, že jeho podíl na tomto díle je vyšší, než se původně předpokládalo.

Po přestávce zazněly ještě tři referáty. Prvním z nich byl příspěvek **Marie Vachkové** (ÚGS FF UK, Praha) *K možnostem slovotvorného výzkumu na bázi korpusových analytických metod*. Vachková, která již téměř 20 let vede projekt *Velkého německo-českého akademického slovníku*, upozornila na nedostatečné

zpracování synonym, jež komplikuje práci zejména překladatelům. Představila korpusový nástroj DEREKOVECS,² který umožňuje identifikovat nejčastější kolokace daných slov nebo typy textů, v nichž se dané slovo používá, což je pro zachycení drobných rozdílů mezi slovotvornými synonymy velmi užitečné. Upozornila také na *Německo-český slovník slovotvorných prostředků* (Koptík – Šemelík – Vachková), který je právě před dokončením, nebo na on-line slovník Petry Storjohann z IDS Mannheim *Paronyme – Dynamisch im Kontrast*.³

Ivana Bozděchová (ÚČJTK FF UK, Praha) ve svém příspěvku *Jsou anglicismy v češtině státem ve státě?* vycházela z článku Dokulila a Kuchaře *Slovotvorná charakteristika cizích slov* (Naše řeč 1977) a kladla si otázku, do jaké míry stále platí tvrzení, že „po stránce slovotvorné tvoří cizí slova v české slovní zásobě jakýsi stát ve státě, oblast, pro niž platí zčásti jiné zákonitosti než pro slova domácí“.⁴ Ve společném výzkumu s Alešem Klégrem (ÚAJD FF UK) se zabývají mj. tím, jakým způsobem se podílejí české slovotvorné postupy a prostředky na přejímání slov z angličtiny. Analyzovali vzorek pseudoanglicismů a hybridních anglicismů a došli k závěru, že klíčovým slovotvorným postupem je stejně jako u slov domácího původu afixace. Bozděchová na mnohých příkladech (např. na adjektivech odvozených pomocí sufixů nebo na deminutivech) ukázala, že anglicismy jsou předmětem bohaté slovotvorné kreativity a spíše než státem ve státě jsou velmi silně integrovány do slovotvorné praxe českých mluvčích.

Poslední referující **Božana Niševa** (SLÚ AV ČR, Praha) v příspěvku s názvem *Slovotvorná konkurence a dynamika v současné komunikaci (na českém a bulharském jazykovém materiálu)* představila pojem slovotvorná produktivita, ukázala velké množství typů konkurenčních situací, do nichž vstupují česká a bulharská neologická pojmenování osob (z českých uvedla např. *youtuber – youtubista – youtubák, blogger – blogista – blogař, alzheimerik – alzheimerovec, saunofil – saunomil – saunomilec, klimafanatik – klimahysterik*), a upozornila na některé odlišnosti obou jazyků (např. v míře vázanosti konkurujících si slovotvorných synonym na určitou situaci nebo typ textu).

Závěrem přítomní zavzpomínali na Miloše Dokulila jako na slušného, přemýšlivého a rozvážného člověka. Organizátoři semináře ocenili především tematickou pestrost příspěvků, která je důkazem inspirativnosti Dokulilova díla, a spokojeně konstatovali, že Miloš Dokulil by měl z této akce jistě radost.

Sylva Nzimba
oddělení současné lexikologie a lexikografie
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
nzimba@ujc.cas.cz

² Srov. <<http://corpora.ids-mannheim.de/openlab/derekovecs/>>.

³ Viz <<https://www.owid.de/parowb/>>.

⁴ Dokulil, M. – Kuchař, J. (1977): Slovotvorná charakteristika cizích slov. *Naše řeč* 60, s. 184.

Předvánoční lingvistické kolokvium ve Freiburgu

V rámci předmětu *Grammatik und Kognition* (Gramatika a kognice), jenž byl vyučován v zimním semestru 2022/2023 paralelně pro studenty bakalářských a magisterských oborů germanistiky na Univerzitě Karlově v Praze a Univerzitě Alberta-Ludvíka ve Freiburgu, proběhlo ve dnech 16. a 17. prosince 2022 lingvistické kolokvium. Prostory pro toto setkání poskytla freiburská germanistická lingvistika (Deutsches Seminar, germanistische Linguistik). Výuku předmětu a kolokvium vedla ze strany freiburské Jun.-Prof. Dr. Adriana Hanulíková a ze strany pražské PhDr. Vít Dovalil, Ph.D. Studentům Univerzity Karlovy cestu financovala Filozofická fakulta UK. Z obsahového hlediska se semináře na obou univerzitách a společný prosincový workshop soustředily na otázku variace v jazyce a dimenze, které tento fenomén vykazuje: strukturní popis (morfosyntax), dimenze sociolingvistická a kognitivní.

Studenti obou univerzit již v průběhu semestru pracovali ve skupinách na vybraném tématu týkajícím se sporných gramatických případů¹, a to buď z hlediska strukturního popisu na bázi korpusové lingvistiky, nebo za pomoci metod experimentálního výzkumu v kognitivní lingvistice. Ze strany pražské se semináře účastnilo šest studentů především magisterského studijního programu, kteří se dané problematice věnovali ve dvojicích, freiburští studenti bakalářského studijního programu pracovali v šesti skupinách po čtyřech nebo po pěti studentech. Strukturní a korpusovou část měli na starosti především pražští účastníci, experimentální části se zhostili účastníci z Freiburgu. Během kolokvia skupiny postupně odprezentovaly svá témata a následně o nich diskutovaly.

Prezentace pražských studentů se skládaly vždy ze dvou částí. První spočívala v představení konkrétního sporného gramatického případu (tzv. *Zweifelsfall*), v druhé části byla poté provedena korpusová rešerše, která měla za cíl zmapovat frekvenci užívání jednotlivých variant. Prezentace freiburských studentů měly rovněž dvě části. V první části byla charakterizována příslušná metoda jako taková a poté následovalo představení experimentu, který studenti za pomoci dané metody zrealizovali.

V pátek dopoledne dostala jako první slovo skupina freiburských studentů, jež prezentovala metodu *eye-tracking* (sledování pohybu očí) a experiment, který studenti za pomoci této metody provedli. Jak sledování pohybu očí funguje v praxi mohli účastníci kurzu na vlastní kůži zažít v lingvistické laboratoři, kam se po zmíněné prezentaci vydali. Lingvistická laboratoř ve Freiburgu disponuje dvěma verzemi zařízení. První verze zařízení může být používána pouze v laboratoři a participantů musí při experimentu sedět, se druhou je možné se při

---

¹ V němčině ke sporným gramatickým případům patří např. nepravidelná deklinace u některých podstatných jmen mužského rodu (*den/dem Automaten/Automat, des Automaten/Automats; den/dem Menschen/Mensch*), spojovací elementy (*Subjekt(s)pronomen, Landes-/Länderporträt*) nebo problémy s kongruencí u koordinace podstatných jmen (*Ich oder du war/warst an der Reihe, Sowohl der Junge als auch das Mädchen war/waren*).

čtení i pohybovat. Personál studentům ukázal, jak se se zařízením pracuje, a následně si studenti mohli sami vyzkoušet simulaci experimentu.

Při exkurzi do laboratoře byli studenti rozděleni na poloviny. Zatímco první skupina se věnovala sledování pohybů očí, vyzkoušela Jun.-Prof. Hanulíková se studenty metodu *self-paced reading* (čtení vlastním tempem). V experimentech založených na této metodě si účastníci sami určují, kdy se jim odkryje další slovo ve větě. Tím je možno přesně sledovat, jak rychle účastníci čtou a na kterých místech se zastavují. To může být velmi přínosné např. při analýze vět s neobvyklou syntaktickou strukturou.

V odpolední části pátečního programu dostala slovo první pražská skupina s tématem *Wegen/während-Rektion* (rekce předložek *wegen* a *während*) a za pomoci korpusové analýzy ukázala, jak vypadá situace ohledně kolísání genitivní a dativní rekce těchto předložek. Protože se jedná o kolísající jev, byly výsledky různorodé, ukazovaly ale na preferenci genitivní rekce. Vliv mělo také následující substantivum, neboť se objevily různé kookurence. V rámci této prezentace přišla na korpusy řeč poprvé. Její součástí byla proto i krátká instruktáž k práci s korpusem DeReKo, a studenti si mohli základní úkony sami vyzkoušet. Řada freiburských studentů se později rozhodla využít korpusy ve svých dalších experimentech.

Následně se prezentace opět ujali freiburští a představili metodu *Satzwiederholung* (opakování vět). Jak již napovídá název, v této metodě se jedná skutečně o to, že je účastníkům předložena věta a jejich úkolem je ji zopakovat. Objektem zájmu poté je, zda účastníci větu zopakovali přesně a pokud ne, jaké v ní provedli úpravy. Prakticky lze tuto metodu využít např. opět u vět s neobvyklou syntaktickou strukturou, v jejímž případě budou mít účastníci pravděpodobně tendenci větu nevědomě přeformulovat.

Po pauze na kávu přišla řada na další tři prezentace. V první z nich představili pražští studenti problematiku *Deklination der Adjektive im Attribut in Nominalphrasen mit Nullartikel* (skloňování přídavných jmen v přívlastku v nominálních frázích bez členu) a kolísání v této oblasti, což bylo doplněno korpusovou rešerší. V této otázce proti sobě stojí skloňování paralelní (*Parallelflexion*, kde se obě přídavná jména skloňují stejně) a střídavé (*Wechselflexion*, kde se první přídavné jméno chová jako člen). Rešerše nepotvrdila výrazně vyšší frekvenci jedné ani druhé varianty.

Freiburská strana se poté ujala experimentální části a seznámila účastníky kolokvia s metodami *Vorlese- & Lückentextstudie* (studie o předčítání textu a mezerovém textu) a *Elektroenzephalografie* (elektroencefalografie, EEG). První z nich je založena na tom, že na sporných místech (např. kolísající skloňování přídavných jmen) je text vynechaný a účastníci mají za úkol buď písemně doplnit mezery, anebo text za verbálního doplnění mezer předčítat. Druhá z metod, EEG, je metodou laboratorní a spočívá v měření elektrických potenciálů vznikajících jako důsledek činnosti lidského mozku. Experimentátor tak může sledovat, jakou reakci u účastníků vyvolávají různé podněty.

V sobotu ráno kolokvium pokračovalo. Prvním bodem programu byla prezentace pražských studentů o infinitivních konstrukcích, zejména o komplexních konstrukcích s infinitivem II sloves modálních nebo slovesa *lassen* (např. *Sie werfen ihm vor, sie das ganze Buch haben lesen zu lassen. / Vyčítají mu, že je nechal přečíst celou knihu.*). Základní problém této struktury spočívá v tom, že v němčině se v naprosté většině příkladů paradoxně přesouvá utvoření infinitivu II (vyjadřujícího předčasnost) na sloveso plnovýznamové, protože tvorbu infinitivu II u sloves modálních (a slovesa *lassen*) pokládají rodilí mluvčí v těchto případech za složitou a tato forma na ně působí velmi cize. Systémově konformní, ale nepřírozeně vypadající formy infinitivu II modálních sloves i slovesa *lassen* se ovšem vyznačují vyšší kognitivní náročností při produkci i percepci. S odstupem nejvyšší frekvenci tak vykazují struktury typu *Sie werfen ihm vor, sie das ganze Buch gelesen haben zu lassen*.

Zbytek dopoledne studenti strávili diskuzí o potenciálních tématech budoucích experimentů a o metodách, se kterými by bylo možné v rámci experimentů pracovat. Poslední část oficiálního programu tvořilo krátké představení právě stanovených témat budoucích experimentů (mezi nimi např. výslovnost nerodilých mluvčích němčiny nebo používání *desto...desto* namísto *je...desto*), ke kterým studenti dostali zpětnou vazbu od vyučujících. Na závěr byli studenti požádáni o anonymní zpětnou vazbu k celému předmětu včetně kolokvia. Také se hlasovalo o nejzajímavějších a nejpřínosnějších prezentacích. Celkově studenti kolokvium hodnotili jako zdařilé a prezentace *Wegen/während-Rektion* byla zvolena jako nejlepší prezentace účastníků z FF UK.

Tento seminář probíhal již v letním semestru 2020, přičemž z důvodu pandemie mělo tehdy kolokvium distanční formu. Že se tento rok mohlo kolokvium konat prezenčně, bylo proto hodnoceno velmi kladně. Kolokvium bylo zakončeno společným neformálním programem.

Atmosféra celé akce byla přátelská a kolokvium všem přineslo zajímavé podněty a nové kontakty pro budoucí studium. Studenti obou univerzit také získali vhled do toho, jak je germanistika vyučovaná v zahraničí. Ve všech ohledech se tedy jednalo o velmi přínosné setkání.

Anna Chabrová – Kateřina Johnová
Ústav germánských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
anicka-chabrova@seznam.cz
k.johnova@gmail.com

Pragestt 2023 – studentská germanistická konference po dvanácté v Praze

Ve dnech 24.–25. března 2023 proběhl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze další ročník studentské germanistické konference Pragestt (Prager Germanistische Studierendentagung). Po ročním koronavirovém výpadku a dvou letech v online prostoru se akce konala opět prezenčně v hlavní budově na náměstí Jana Palacha.

Pragestt je mezinárodní konference, uspořádaná poprvé v roce 2011 z iniciativy studentů germanistiky Ústavu germánských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (dále jen ÚGS). Jejím cílem je umožnit studentům prezentovat výsledky bakalářských, diplomových a disertačních prací jak z oblasti lingvistiky nebo literární vědy, tak z oblasti translatologie či didaktiky, a diskutovat o nich. Na úspěch prvního ročníku navázaly další, takže je dnes Pragestt v evropském akademickém povědomí již etablovanou akcí a představuje nedílnou součást každoročních univerzitních aktivit.

V letošním roce nabídla studentská konference 34 příspěvků studujících ze 23 evropských univerzit. Organizátoři z řad studentů ÚGS přivítali řečníky z České republiky, Itálie, Litvy, Maďarska, Německa, Polska, Rakouska, Slovenska, Slovinska a Turecka. Akce se konala pod záštitou Filozofické fakulty univerzity Karlovy a za podpory Velvyslanectví SRN v Praze (Botschaft der Bundesrepublik Deutschland in der Tschechischen Republik), Rakouského kulturního fóra Praha (Österreichisches Kulturforum Prag) a Německé akademické výměnné služby (Deutscher Akademischer Austauschdienst Tschechische Republik – DAAD).

Konferenci zahájil zástupce ředitele ÚGS Štěpán Zbytovský. Ve své zprávě poděkoval studentům za skvělou organizaci konference a zároveň zdůraznil důležitost pokračování této tradice další generací studentů. Po něm se ujal slova doc. Jakub Rákosník, proděkan pro infrastrukturu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který vyzdvihl široké tematické spektrum konference a přivítal bohatou mezinárodní účast. Slavnostní zahájení 12. ročníku konference uzavřel Marcus Klinger, vedoucí kulturního oddělení Velvyslanectví SRN v Praze, a to nejen jménem svým, ale také jménem Andrease Schmidinger, ředitele Rakouského kulturního fóra Praha. Zdůraznil, že si obě instituce pokládají za čest podpořit již poněkoliťaté tuto „krásnou akci, která je pozoruhodná tím, že vychází čistě ze studentské iniciativy, aby ještě pevněji propojila mladé germanisty z celého světa“. Všem účastníkům popřál mnoho úspěchů v dalším rozvoji přátelské a partnerské mezinárodní spolupráce.

Po uvítacích slovech následovala plenární přednáška prof. Manfreda Weinberga s názvem *Noch einmal: Heutige Ansichten einer künftigen Germanistik (Ještě jednou: Dnešní pojetí budoucí germanistiky)*. Ve svém příspěvku připomněl svou řeč, kterou přednesl v úvodu prvního ročníku konference. V ní se tehdy zaměřil na budoucí vývoj germanistiky. I tentokrát si

položil otázku, jaké jsou její aktuální úkoly v dnešním rychle se měnícím světě a jak tento obor může přispět k řešení současných výzev. Důležitost germanistiky, a humanitních oborů obecně, vidí v utváření lidského porozumění světa a našeho místa v něm. Zároveň podtrhl stálou potřebu poznávání evropské minulosti i přítomnosti. Upozornil na hodnotu humanitních oborů v dnešní společnosti zaměřené na zisk a zdůraznil také aktuální potřebu jejich uznání, včetně nutnosti adekvátního finančního ohodnocení. Poté citoval protestní dopis studentek a studentů germanistiky a učitelství němčiny, sdružených ve spolku Fachschaft Germanistik Prag. V dopise byla vyjádřena podpora studentské iniciativě Hodina pravdy u příležitosti stávkové filozofických fakult 28. března 2023 a končil slovy „Naše práce má smysl.“

Samotná konference byla rozdělena do 12 tematických sekcí, z nichž čtyři se věnovaly lingvistice a translatoologii a dvě didaktice. V šesti literárněvědných blocích vystoupilo celkem 19 řečníků se širokou škálou témat, jako např. vliv vnímání dějin na literární texty, osobnost a vlastní identita, láska ve všech podobách nebo topoi a další motivy v literatuře.¹ Autorka této zprávy se vzhledem ke svému zaměření soustředí na příspěvky lingvistické a didaktické.

V první jazykovědné sekci, nazvané *Němčina jako jazyk lékařství a kanceláře (Deutsch als Sprache der Medizin und Kanzlei)*, která obsahovala příspěvky z diachronní lingvistiky, vystoupil nejprve **Václav Kříž** (Praha) se svým příspěvkem „*Drithalbhundert schokh Behamischer Groschen gerechenndt*“ oder *Deutsch als Kanzleisprache am Prager Hof im 16. Jahrhundert*. Autor popsal rozmanitost textových druhů německé písemné produkce kanceláře České komory, což byl nejvyšší úřad pro finanční správu českých zemí založený v roce 1527. Na příkladu textového druhu „dlužní úpis“ (v pramenech jako *Verschreibung*) z kanceláře Ferdinanda I. Habsburského názorně předvedl postup při vnitřní analýze textu s ohledem na komunikační podmínky výpovědi. **Melinda Lisa Michel** (Bonn) ve své přednášce *Das Zwölfbändige Buch der Medizin und der 13. Band – eine Textkritik?* nejprve blíže představila dvanáctisvazkovou medicínskou sbírku 16 000 receptů a traktátů a jejího autora, falckého hraběte Ludvíka V. Položila si otázku, v jakém vztahu k celé sbírce je tzv. 13. svazek (Heidelberg, Universitätsbibliothek, cpg 244) a zda se v ní dají rozeznat první textově-kritické úpravy. Autorka vyjmenovala jednotlivé redakce této rozsáhlé kompilace. Následně vybrala ze třetího svazku (Heidelberg, Universitätsbibliothek, cpg 263) recept na léčbu bradavic a na něm ilustrovala, jak lze z redakčních značek obsažených v textu rozpoznat, ze kterých zdrojů byl recept sepsán. Závěrem konstatovala, že tzv. 13. svazek, autorkou nazvaný jako „záhadný“, není pokračováním, ale je naopak pozůstatkem procesu při vzniku zmíněné kompilace; tvoří totiž jakýsi předstupeň, který byl později redigován a umožňuje nám nahlédnout do tvůrčí práce. Dle autorky lze identifikovat známky

---

¹ Podrobnější informace a texty všech abstraktů jsou k dispozici na oficiálních stránkách konference: <<https://pragestt.ff.cuni.cz/>>.

textové kritiky, ba je dokonce možné ho označit za první historicko-kritickou edici svého druhu. Poslední příspěvek této sekce od **Evy Janečkové** (Olomouc) měl název *Pragmatik der Redeeinleitungen in den Olmützer Prozessakten aus dem 16. und 17. Jh.* a zabýval se pragmatikou průvodních řečí (*Redeeinleitungen*) v olomouckých soudních spisech z 16. a 17. století. Autorka zkoumala cca 1350 sloves (také ve formě příčestí, případně substantiva nebo adjektiva), užitých v průvodních formulích a uvedla ukázky své analýzy. Konstatovala nerovnoměrné zastoupení všech kategorií a zároveň dominanci slovesa *sagen* (‘říct, říkat’), což může souviset se stereotypizací zápisu písařů nebo také s vlivem mluvené řeči. Zároveň upozornila na skutečnost, že reprodukce projevu s sebou nese další vedlejší informace, např. jaké skutečnosti byly pro soudní proces významné nebo jaké mocenské vztahy panovaly v zaznamenané situaci.

Druhá lingvistická sekce nesla název *Frazémy a metafory (Phraseme und Metaphern)* a obsahovala dva příspěvky. První přednášející byla **Lisa Felden** (Münster). V příspěvku nazvaném *Et wor ens medden em Winter, un die Schneiflocke feele wie Federe vum Himmel eraf. Eine exemplarische Betrachtung der Phraseme in Grimms MÄRCHEN auf Kölsch* se zabývala analýzou frazémů ve třech pohádkách bratří Grimmů, přeložených do kolínského dialektu (*Kölsch*), provedenou na principech kontrastivní frazeologie. Snažila se kvantitativně vyhodnotit, jak jednotlivé frazémy odrážejí specifické kulturní a jazykové prvky regionu, kde se tímto dialektem mluví, a jak se tyto prvky promítají do pohádkového světa. Výsledná analýza obsahovala 84 idiomatických frazémů, nejčastěji plně ekvivalentních, zároveň potvrdila také gramatické rozdíly a vliv francouzštiny, vycházející z geografické polohy dialektu. Druhá přednášející tohoto bloku, **Adja Kavšak** (Ljubljana/Maribor) porovnávala ve své diplomové práci na téma *Phraseme in ausgewählten Märchen der Brüder Grimm und ihre Übersetzungen im Slowenischen* dva slovinské překlady čtyř vybraných pohádek bratří Grimmů z let 1993 a 1969. Zjišťovala, zda a jakým způsobem byli oba překladatelé úspěšní ve vnímání frazémů při překladu. Během svého výzkumu došla k závěru, že oba autoři rozeznali tato pevná slovní spojení a nahradili je slovinskými ekvivalenty, přičemž ve starším překladu autor použil méně frazémů než v novějším. Zároveň lze konstatovat, že mnoho frazémů bylo parafrázováno nebo nahrazeno volnými slovními spojeními.

Dalším tematickým celkem byla sekce nazvaná *Lexikologie/-graphie kontrastiv*. **Viktória Lantos** (Szeged) se ve svém příspěvku *Deutsch als L3. Kontrastive Lexikologie im DaFnE-Konzept* snažila odpovědět na otázku, zda v rané fázi učení cizího jazyka existují slova a pojmy, které na základě znalosti anglického jazyka mohou mít vliv na výuku německého jazyka. Praktickou ukázkou svého výzkumu předvedla na rozdílech a podobnostech tázacích zájmen a čísel. Závěrem konstatovala, že v Maďarsku se většina studujících učí němčinu prostřednictvím anglického jazyka, a že v první fázi výuky druhého cizího jazyka lze předchozí znalosti angličtiny s výhodou využít. Po ní se **Kamilé Pavydyté** (Vilnius) zabývala výzkumem elektronických slovníků a hledala v nich

zastoupení ženského a mužského pohlaví v ilustrativních příkladech k 50 slovesům, vybraných podle četnosti od těch nejčastěji užívaných. Ve své prezentaci s názvem *Wie sind die Geschlechter in zweisprachiger elektronischen Lexikographie repräsentiert?* dospěla k závěru, že v obou jazycích, jak v němčině, tak v litevštině, převládají mužské slovní formy, které zrcadlí konkrétní sociální role a posilují genderové stereotypy. Závěrem přednášející položila řečnickou otázku do pléna, zda současné slovníky odrážejí skutečné užití jazyka a doporučila jako řešení častější aktualizace heslových statí v elektronických slovnících, aby byl jejich obsah stále aktuální.

Druhý den se nesl v duchu tématu *Diskuse a komunikace (Diskurs und Kommunikation)*. Prvním příspěvkem této sekce se představila **Yunxia Li** (Kolín n. R.) se svou disertační prací na téma *Kafkas „Die Verwandlung“ in der ersten chinesischen Übersetzung* (1966). V příspěvku rekonstruovala vznik, reflexi a zvláštnosti prvního čínského překladu Kafkovy „Proměny“, přičemž se zaměřila především na roli překladatele Li Wenjuna. Na několika konkrétních příkladech prokázala zjemnění Kafkových výrazů tak, aby je čínské publikum přijalo. Bezvýchodnost prostupující Kafkovým dílem byla totiž především marxistickými kritiky považována za příliš dekadentní. Upozornila na skutečnost, že první překlad části Kafkova díla nebyl z německého, ale z anglického jazyka. Neotřelé téma přinesla do pléna **Patricia Linnemann** (Münster) ukázkou ze své magisterské práce. V referátu *„ich könnt KOTzen; natürlich schon wieder ICH ne,“ – Sprachliche Interaktion in Gesellschaftsspielen* využila metod interakční lingvistiky k tomu, aby odpověděla na otázku, pomocí jakých jazykových forem a praktik realizují hráči deskových her svou vlastní punktuální prohru (*punktuelles Verlieren*) a jak při ní interagují protihráči. Prostřednictvím nahrávky autentických hráčských reakcí a její sekvenční analýzy ilustrovala autorka principy, které se utvářejí v naší každodenní komunikaci. Sekci uzavřela **Jana Krucká** (Praha) s tématem *Kommunikationsklima an tschechischen Mittelschulen*. Ve svém příspěvku seznámila publikum s rozsáhlou anketou, kterou realizovala na středních školách a při které např. zjišťovala, jak vnímají studenti klima ve třídě nebo kolik času dostávají v hodinách na aktivní komunikaci. Dotazník byl jednou ze součástí její disertační práce s názvem *Implementace principů nenásilné komunikace do výuky němčiny*.

Poslední dva bloky se zabývaly didaktikou. Byly zde prezentovány různé přístupy a témata ve výuce němčiny jako cizího jazyka (DaF). V první ze dvou sekcí, nazvané *DaF mehrsprachig und dialektal*, se **Adomas Taraskevicius** (Kaunas) zabýval významem rakouské a švýcarské němčiny ve výuce cizího jazyka a kladl si otázku, zda by měly být tyto variety němčiny systematicky zahrnuty do výuky. Konstatoval, že zvládnutí jednotlivých variet přináší mnoho výhod, i když vyučující považují tento fakt za problém, jelikož v čase vymezeném osnovami zůstává na výuku cizího jazyka jen omezený prostor. **Ingrida Revajová** (Bratislava) se v příspěvku *Die vorschulische Lesesozialisation im Rahmen des frühen Fremdsprachenlernens (DaF)* věnovala výchově ke čtení v předškolním

věku v rámci výuky němčiny jako cizího jazyka. Svou práci doložila praktickou ukázkou z knížky „Die kleine Raupe“. **Erzsébet Pintye** (Debrecen) představila část výzkumu ke své disertační práci. Svou prezentaci nazvala *Förderung der Kollokationskompetenz im DaF-Unterricht*. Výzkum založila na empirickém testu, kterého se zúčastnilo 26 probandů, z nichž polovina tvořila testovací a druhá kontrolní skupinu. Rozdíl mezi studenty, kteří se ve výuce cíleně zaměřovali na jazykové kolokace, a těmi, jež takovou výuku neabsolvovali, byl v závěrečném testu signifikantní.

V části *Multimodální vyučování (Multimodaler Unterricht)* vystoupil **Pavol Kupka** (Bratislava) s příspěvkem *Einsatz von Bilderbüchern im Fremdsprachenunterricht*. Prezentoval nové digitální formáty dětské četby, konkrétně výukové mobilní aplikace a obrázkové kino (*Bilderbuchkino*). Na příkladu „Der kleine Pirat“ („Malý pirát“) demonstroval možnosti jejich využití v praxi. **Platon Ivanov** (Lipsko) přednesl téma *Karteikarten und Spaced repetition für effizientes Sprachenlernen* a v příspěvku se zabýval vývojem nové aplikace, která by zohlednila veškeré poznatky získané z učení se pomocí virtuálních kartiček.

Nedílnou součástí germanistické konference Pragestt byl též doplňkový program. Páteční účastníci konference měli možnost informovat se o nabídce stipendií DAAD, zahrát si lingvistickou únikovou hru s názvem „Poslední řečnice“ („Die letzte Sprecherin“), ve které bylo úkolem vstoupit do mozku poslední mluvčí jazyka jménem *Schmalpurbahnschienen-schlesisch* a pokusit se tento jazyk zachránit skrze pochopení vlivu užití jazyka na pohled na svět. Anebo mohli navštívit expozici *SAMSA* ve vzdělávacím centru Didaktikon a seznámit se se stejnojmennou mobilní aplikací, která jim umožnila projít si místa v Praze, vztahující se k významným německy mluvícím osobnostem, a prohlédnout si fotografie i místní popis v němčině. V sobotu byla v nabídce literární procházka Prahou, nazvaná „Příběhy z pravého břehu řeky Vltavy“ („Geschichten vom rechten Moldau-Ufer“). Průvodkyně Petra Liebl zájemcům ukázala historické čtvrti spjaté s pražskými německými spisovateli. Svůj výklad doplnila o čtení dopisů a úryvků z děl těchto autorů.

Konferenci již tradičně zakončil prof. Weinberg. Jmenovitě poděkoval organizátorům a zdůraznil důležitost akce, protože propojuje mladé germanisty z celé Evropy, umožňuje jim vést produktivní diskuse a lépe tak pochopit současný svět. Závěrem vyslovil přání, aby se Pragestt 2024 konal opět v míru. S těmito slovy nelze než souhlasit a popřát organizátorům konference hodně zdaru při přípravě dalšího, již 13. ročníku.

Petra Křenková
Jazykové centrum Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
petra.krenkova@ff.cuni.cz

Kulatiny Jiřího Zemana¹

V únoru oslavil významné životní jubileum PhDr. Jiří Zeman, Ph.D., (narozen 5. 2. 1953), pedagog a lingvista dlouhá léta spjatý s univerzitním prostředím Hradce Králové, zároveň výrazná osobnost Jazykovědného sdružení, resp. jeho královéhradecké pobočky. Dlouhodobě byl jejím vedoucím, napsal též publikaci *Padesát let pobočky Jazykovědného sdružení v Hradci Králové (1965–2015)*.

V jeho odborné činnosti se od počátku projevuje zájem o mluvený jazyk, jež Jiří Zeman kromě mnoha článků zúročil v monografiích samostatných i kolektivních. Do knihy *Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách* přispěl kapitolou *K zvukové stránce mluvených projevů*, v níž mimo jiné ukázal, že prozodickou analýzu je třeba provádět také s ohledem na neverbální prostředky (gesta, mimiku, pohledy aj.), které verbální obsah podporují nebo mu dodávají jistý význam. Do knihy *Čeština v dialogu generací* napsal dvě kapitoly. V kapitole *Přepínání mezi dobovými pojmenovávacími registry* na příkladech rozhovorů mezi příslušníky různých generací ukazuje možná nepochopení při užívání pojmenování městských, přesněji královéhradeckých objektů (např. *průmyslový Tuzex*). Kapitola *Specifické rysy verbálních projevů způsobené stárnutím* je věnována nejprve problémům s užíváním antroponym; na konkrétních dialozích autor ukazuje cestu postupného vybavování antroponyma, často v kooperaci s dialogickým partnerem. Další části kapitoly se věnují problému mnohomluvnosti, pro niž je typické produkování extrémního množství nedůležité řeči, která blokuje či oddaluje předání podstatné informace, a dále komunikaci osob postižených stařeckou demencí, pro niž je kromě pomalejšího tempa typické množství pauz a nedokončených výpovědí. V knize *Styl mediálních dialogů* najdeme jeho kapitolu *Předpověď počasí v rozhlasovém vysílání*. Ta ukazuje postupnou proměnu rozhlasové předpovědi počasí od žánru čistě monologického k dialogickému. Do knihy *Syntax mluvené češtiny* přispěl pojednáními o důrazu na konci výpovědi, o specifických syntaktických konstrukcích příznačných pro mluvenou češtinu a o otázkách v mluvené češtině. Knihy zmíněné v tomto odstavci napsal Jiří Zeman ve spolupráci s kolegy z Ústavu pro jazyk český AV ČR; vznikly v rámci grantových projektů, jichž se náš jubilant účastnil.

V knize *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže* na vlastním, velmi atraktivním autentickém materiálu analyzuje zvukovou stránku rozhovorů, především rovinu suprasegmentální, dále se věnuje jejich tematické výstavbě, postihuje projevy humoru v nich, za pomoci terminologického aparátu konverzační analýzy se věnuje (sebe)opravám a konečně prezentuje také projevy intertextuality. Společně s E. Martinkovou napsal monografii *Prezentace*

---

¹ Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

dospívajících dívek v dívčích časopisech. Dívčí časopisy, po roce 1989 nový fenomén na českém mediálním trhu, jsou opět analyzovány prostřednictvím metodologie konverzační analýzy, a to členské kategorizační analýzy (identifikace vlastností, jež jsou pro danou skupinu osob typické) a sekvenční analýzy (dopis čtenářky a odpověď jsou chápány jako minimální sekvenční pár rozhovoru).

Všichni fonetikové dobře znají jeho příručky *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině*, jež pak v podtitulu nesou názvy dvou desítek cizích jazyků, ze kterých pocházejí jména, jejichž výslovnost J. Zeman posuzuje na základě poslechu Českého rozhlasu. Kromě rozsáhlých slovníků jmen je součástí každé z celkem šesti těchto příruček rovněž poučení o obecných zásadách výslovnosti cizích jmen v češtině, zaměřené vždy na jazyky, jimž je ten který díl věnován.² Pro svou přehlednost, odbornost i čtenářskou vstřícnost je stále široce užívanou také jeho příručka *Základy české ortoepie*.

Zájem J. Zemana o zvukovou stránku jazyka je jistě podpořen také tím, že jubilant má dobrý hudební sluch. Nepřekvapí proto články věnované analýze písňových sloganů, včetně analýzy jejich překladů či převodů z cizích jazyků do češtiny, při níž bere v úvahu také složku melodickou a rytmickou. Jedním z jazyků, s nimiž se při analýzách písňových textů setkává, je i slovenština. A právě kontakty slovenštiny a češtiny jsou jedním z dalších významných výzkumných témat J. Zemana, viz jeho články o interferenčních jevech v projevech českých středoškoláků studujících na Slovensku nebo o přijímání slovenských textů českými studenty. Kromě slovenštiny se v jeho člancích objevuje také živý zájem o jazyky méně obvyklé, a to o romštinu, kterou čtenářům zpřítomnil recenzemi hned několika romistických monografií nebo informováním o vzniku časopisu *Romano džaniben*, a o esperanto; je autorem několika prací o zvukové stránce esperanta, viz také jeho hesla v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny: interlingvistika a plánový jazyk*.

Výčet jeho bibliografie je úctyhodný, čítá již více než pět set položek. Při jejím pročítání zjišťujeme nejen to, jaké jsou odborné zájmy J. Zemana, ale také to, že máme co do činění s člověkem, který toho velmi mnoho vykonal pro paměť oboru. Je totiž autorem desítek zpráv z konferencí či nesčetných laudatií. Napsal také více než dvě stě fundovaných recenzí knih, často jde o knihy cizojazyčné.

Protože je J. Zeman lingvistou působícím v Hradci Králové, není překvapující, že mnoho jeho knih vyšlo v tamějším univerzitním nakladatelství Gaudeamus. S ním je spjata ještě další jeho významná aktivita, a to dlouholetá práce výkonného a hlavního redaktora časopisu *Češtinář*. Společně s J. Zemanem se u příležitosti jeho životního jubilea radujme (tedy gaudeamus)

---

² První díl napsal J. Zeman společně s J. Kučerou, ostatní již samostatně.

a přejme mu do budoucna všechno dobré.

Lucie Jílková
oddělení stylistiky a sociolingvistiky
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
jilkova@ujc.cas.cz

Stanisław Gajda v našich vzpomínkách¹

Dne 23. listopadu 2022 opustil své nejbližší i své četné žáky, přátele a spolupracovníky profesor Stanisław Gajda. Skromný člověk s neokázalým vystupováním, který možná právě proto nedosáhl takového věhlasu, jaký by si bezesporu zasluhoval. Pokusím se to aspoň poněkud napravit stručným přiblížením jeho díla; a hned na počátku zdůrazním, že byl jedním z nejvýznamnějších současných polských lingvistů, zakladatelem opolské stylistické školy a dlouholetým protagonistou stylistiky slovanské.

Prof. Gajda, narozený roku 1945, zůstal po celý svůj život věrný slezskému městu Opole (Opolí), kde vystudoval a začal působit na tehdejší Vysoké škole pedagogické. Zde se v roce 1990 stal profesorem a zároveň ředitelem Ústavu polské filologie a zasloužil se o transformaci této vysoké školy v Opolskou univerzitu (1994). Svou ředitelskou funkci vykonával nepřetržitě až do roku 2012 a k ní si přibíral další organizační úkoly v rámci univerzity, spolupráci s ústavu Polské akademie věd (roku 2010 byl jmenován jejím členem korespondentem), členství v různých ministerských radách atd.

Vzdělaný jazykovědec Stanisław Gajda se vyznačoval mimořádnými schopnostmi teoretickými a koncepčními a obdivuhodným rozhledem filozofickým, historickým i kulturologickým; lze si jediné vážit toho, že se za těchto okolností rozhodl učinit hlavním předmětem svého zájmu právě stylistiku. Na počátku své dráhy věnoval pozornost zejména stylu odbornému; dokazuje to např. jeho habilitační práce s názvem *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, vydaná ve Varšavě roku 1982. Odborným stylem se zabýval i nadále, v 80. a 90. letech uveřejnil řadu studií o dialogičnosti odborného textu, o metafoře ve vědě či o kultuře vědecké komunikace, a rovněž dvě monografie *Wprowadzenie do teorii terminu a Współczesna polszczyzna naukowa – język czy żargon?* (obě vyd. 1990). V roce 1995 vyšla kolektivní publikace *Przewodnik po stylistyce polskiej* redigovaná S. Gajdou, který pak inicioval i přípravu dalšího *Przewodniku* (s podtitulem *Style współczesnej polszczyzny*) zachycujícího proměny stylistiky, stylů, diskurzů v posledních dekádách. Reprezentativní dílo

---

¹ Tento text vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

vyšlo roku 2013, prof. Gajda je autorem úvodní kapitoly a části textu o odborném stylu.

Na rozvoji polské (a nejen polské) stylistiky S. Gajdovi opravdu záleželo, měl obavy o budoucnost tohoto oboru. Těžce nesl a hluboce reflektoval, že se v současné době ozývají hlasy konstatující krizi stylistiky a předpovědi, že tato eklektická, „chaotická“ disciplína vyznačující se „terminologickou anarchií“ bude vystřídána obory schopnými interpretovat texty a diskurzy exaktnějšími metodami. Věnoval značné úsilí výkladu stylu jako komplexní vlastnosti textu (jdoucí napříč vlastnostem jako koheze, koherence aj.), nejvyššího organizačního principu textu; jako superstruktury integrující různé aspekty textu, spojující v sobě různé struktury textové (tematické, sémantické, výrazové) i kontextové. Styl považoval za „humanistickou strukturu“ textu (resp. vůbec lidské činnosti a jejích produktů), za kategorii antropologicko-sémiotickou (zdůrazňoval, že z bádání o stylu nelze vynechávat subjekty účastníků komunikace); styl pro něj byl přímo „duší“ textu, jeho emergentní vlastností. Z různých možností typologizace textů považoval za centrální rozlišení stylu konkrétního textu, individuálního stylu autorského a stylů typových; sám napsal např. článek o „idiostylu“ významných polských vědců W. Doroszewského a K. Wyky a ze stylů nadindividuálních si jako téma pro rozsáhlou studii zvolil problematický „styl národní“. Pokud se vracel ke klasickým funkčním stylům, zajímal ho kromě stylu odborného i styl „potoczny“, styl běžné každodenní komunikace a jeho žánry (tj. styl, který jeho kolega J. Bartmiński kladl přímo do centra typologie stylů).

Svým školením vyšel prof. Gajda ze strukturalistické stylistiky funkční, ale bylo mu jasné, že se současná stylistika neobejde bez kontaktu s obory jako sociolingvistika, psycholingvistika, teorie textu, teorie komunikace, analýza diskurzu nebo genologie; propracovával vztahy stylu ke konceptům jako text, diskurz, žánr, ale i mluvní akt nebo registr. Pro vývojovou linii stylistiky mezi 20. a 21. stoletím, poznamenanou střídáním paradigmat a známými „obraty“ (především obratem komunikačně-pragmatickým), pokládal za příznačnou triádu stylistika funkční – pragmatická – kognitivní; ale psal i o stylistice intertextové, interakční, konverzační, zmiňoval se i o stylistice feministické. Spektrum jeho pohledů na styl a stylistiku zahrnovalo samozřejmě i rétoriku, neorétoriku, poststrukturalismus. Naději pro stylistiku spatřoval v tom, aby se rozvíjela jako makrodisciplína či transdisciplína integrující v sobě různé nauky o lidské komunikaci a umožňující komplexní pohled na lidské chování. Měla by být zbavena lingvocentrismu a pohybovat se na ose jazyk – člověk – kultura. (Snad tady mohu neskromně poznamenat, že moje *Stylistika a...* z roku 1997 S. Gajdovi „přišla vhod“; naše základní přístupy se shodovaly, pan profesor mou práci opakovaně citoval.)

Prof. Gajda ale nebyl pouze vědcem par excellence, ale i neúnavným organizátorem vědeckého života. Ze svého opolského pracoviště učinil centrum polské i slovanské stylistiky a vychoval si tu řadu spolupracovnic, kterým rozdělil

jednotlivé stylistické specializace (Ewa Malinowska, Marzena Makuchowska, Jolanta Nocoń, Anna Starzec, Dorota Brzozowska a řada dalších). Od roku 1987 pořádal pravidelné mezinárodní stylistické konference s hojnou účastí kolegů a kolegyně z dalších polských univerzit (za všechny uvedu aspoň Boženu Witosz z Katowic a Marii Wojtak z Lublinu), ale i z takřka všech slovanských zemí; s Olgou Müllerovou, Jiřím Zemanem, Petrem Marešem a dalšími jsme patřili mezi „skalní“ účastníky.² Široký výběr slovanských stylistiků (mezi nimi M. Čechovou, M. Jelínka i mne) pozval také k členství v redakční radě časopisu *Stylistyka*, který od roku 1992 vychází každoročně; S. Gajda působil jako jeho vedoucí redaktor po dvacet let, až do roku 2012.

Se Stanisławem Gajdou jsme se tedy pravidelně setkávali na polských stylistických konferencích (hlavně v Opolí, ale přidávaly se i další pořadatelské univerzity v městech Łódź, Katowice, Lublin či Rzeszów). A jednou za pět let jsme se setkávali také v různých slovanských metropolích na velkých mezinárodních slavistických kongresech. Vždycky jsem byla přesvědčena, že jako bohemisté bychom měli být i aktivními slavisty; a S. Gajda toto přesvědčení nejen sdílel, ale celým svým životem a dílem naplňoval. V roce 2000 se stal členem předsednictva Mezinárodního komitétu slavistů a připadla mu funkce snad nejtěžší – stal se kurátorem 35 komisí afiliovaných při tomto komitétu. Ani zde ovšem nezapomínal na stylistiku a v roce 2013 inicioval vytvoření mezinárodní komise stylistické, která stále vyvíjí bohatou činnost. Na druhé straně jako slavista neomezoval své aktivity pouze na stylistiku; podnítil a koordinoval vznik a vydání (samozřejmě v Opolí) řady *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, v níž vyšlo v letech 1996–2003 celkem 14 svazků,³ na tuto řadu pak navázaly ještě čtyři svazky spojené názvem *Komparację współczesnych języków słowiańskich* (2003–2009). Měl živé, přátelské kontakty s řadou významných slavistů a snad teď mohou prozradit i něco, co by si prof. Gajda za svého života určitě zveřejnit nepřál. Snažil se totiž v rámci svých možností být i mecenášem kolegů, kteří se octli v obtížných životních situacích. Byl velmi oddán představitelce ruské stylistiky Margaritě N. Kožinové (mj. hlavní redaktorce encyklopedického slovníku ruské stylistiky z roku 2003),⁴ kterou těžká nemoc dlouhodobě upoutala na lůžko, a snažil se ji finančně podporovat prostřednictvím honorářů za příspěvky, za účast na společných projektech apod. Jak dodnes vzpomínají pamětníci, v letech 1991–1996, v období války v zemích bývalé Jugoslávie, se zasloužil o udržování přátelských vztahů mezi kolegy ze Srbska, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny i Černé Hory; a v nejkrizovějším období umožnil

---

² S. Gajda byl i editorem řady konferenčních sborníků; v posledních letech však už opolské konferenční příspěvky vycházejí v obsáhlých číslech časopisu *Stylistyka*.

³ Postupně byly vydány svazky věnované srbštině, bulharštině, ruštině, lužické srbštině, češtině, slovinštině, slovenštině, chorvatštině, běloruštině, makedonštině, ukrajinštině, polštině (red. S. Gajda), kašubštině a rusínštině.

⁴ Srov. i číslo *Stylistyka* z roku 2005 s názvem *Stylistyka i Kożyna*, vydané k 80. narozeninám profesorky Margarity N. Kožinové z Permu.

např. srbskému profesoru M. Čarkičovi přednášet po určitou dobu v Opolí a zlepšit tak svou finanční situaci.

Spolupráci s prof. Gajdou usnadňovalo i to, že velmi dobře rozuměl češtině a měl vřelý vztah k Čechům i k Praze, kde v mládí absolvoval delší studijní pobyt a odnesl si odtud mj. obdiv k pražské funkční stylistice. Rád přijal pozvání na dvě konference pořádané Ústavem pro jazyk český AV ČR a přispěl do sborníků *Užívání a prožívání jazyka* (k devadesátinám Fr. Daneše, 2010) i *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český* (2012; tam uveřejnil originální příspěvek o „verbálních gestech“). Byl také čestným členem Jazykovědného sdružení ČR. Naše přátelské vztahy se v posledních letech prohlubovaly a zintenzivňovaly: Stanisław litoval, že nebyl pozván k příspěvku do sborníku k mým sedmdesátinám (*Jak je důležité mítí styl*, 2020), a po vydání o něm napsal aspoň obšírnou recenzi do *Stylistiky*. Ta vyšla v roce 2021 a vzápětí prof. Gajda navrhl vedení své univerzity, aby mi udělila čestný doktorát. Jeho iniciativy si vážím o to víc, že to byla jedna z jeho posledních; v době, kdy jsem diplom dr. h. c. v Opolí převzala (březen 2022), byl už bohužel vážně nemocen...

Většina čísel *Stylistiky* má v názvu *styl*, v různých spojeních (*Slovo a styl*, *Text a styl*, *Diskurz a styl*, *Styl a žánr*, *Styl a kultura*, *Styl a čas*, *Styl a historie*, *Styl a náboženství*, *Styl a emoce*, *Styl a axiologie*, *Styl a humor*, *Styl a gender*, *Styl a média* ad.). Méně často je součástí názvu *Stylistika* (*srovnávací, aplikovaná, slovanská, ruská, česká* – číslo z roku 2000). Poněkud se vymykají dva personifikované názvy: už zmíněná *Stylistyka i Kożyna* a *Gajda i stylistyka*. Toto číslo z roku 2016 i konference uspořádaná v Opolí k 70. narozeninám S. Gajdy se staly skutečným holdem nekorunovanému králi slovanské stylistiky. V obsáhlém souboru příspěvků dedikovaných prof. Gajdovi rozebírá např. Božena Witosz jeho „idiostyl“, který nelze oddělit od jeho osobních vlastností; zdůrazňuje mj., že v dialogu s jinými vědci málokdy polemizoval, spíše se uchýloval k určité „zdrženlivé distanci“; a že jeho kritičnost nikdy nebyla ostře odmítavá, ale spíše „tvorivě navazující“. V textech tohoto čísla (které obsahuje i impozantní Gajdovu bibliografii) je představován jako filozof stylistiky i „metastylistik“, jako erudovaný diagnostik, axiolog i odvážný prognostik. Pamatovat si ho budeme ale také jako angažovaného vědce-humanistu, který opakovaně varoval před konzumerismem, před medializací veřejného prostoru, před tabloidizací...

Pro slovanskou stylistiku pracoval prof. Gajda téměř do svých posledních chvil. Jeho zásluhou byla pro chystaný slavistický kongres v Paříži připravena kolektivní monografie *Slovanská stylistika 1970–2020*;⁵ a v podobě koncepčních náčrtů projektu už hodně udělal i pro svůj další záměr – pro *Biografický slovník slovanské stylistiky*. Jeho odkaz nás zavazuje k tomu, abychom stylistiku

---

⁵ S kolegou Petrem Marešem jsme do ní napsali kapitolu o české stylistice, ale sjezd, který se měl konat v roce 2023, byl kvůli neblahým událostem ve slovanském světě o dva roky odložen. Momentálně se připravuje publikace „západoslovanských“ kapitol (o stylistice polské, české a slovenské) ve zvláštním čísle časopisu *Stylistyka*.

neopouštěli a jeho nesčetné podněty dále rozvíjeli; vzpomínat ale budeme nejen na vědeckého spolupracovníka a inspirátora, ale i na spolehlivého přítele a ušlechtilého člověka.

*Jana Hoffmannová
oddělení stylistiky a sociolingvistiky
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
hoffmannova@ujc.cas.cz*

Pokyny pro přispěvatele

Jazykovědné aktuality (časopis Jazykovědného sdružení ČR) přináší vědecké články z oboru lingvistiky, recenze, zprávy o konferencích a informace o činnosti Jazykovědného sdružení ČR. Časopis je otevřen také začínajícím lingvistům. Tematická čísla bývají věnována mimo jiné seminářům pořádaným JS. Příspěvky procházejí recenzním řízením.

Své texty zasílejte e-mailem výkonnému redaktorovi Jazykovědných aktualit Martinu Šemelíkovi (semelik@ujc.cas.cz). Součástí článků je **abstrakt v angličtině** v rozsahu 100 až 200 slov (včetně překladu titulu článku) a **seznam klíčových slov** v počtu 3 až 10, též v angličtině. Abstrakt by měl být svou povahou rematický a shrnovat obsah celého článku, nikoli jen výsledky. Ostatní typy příspěvků (kronika, recenze, zprávy) abstrakt ani klíčová slova nemají. Při úpravě příspěvku je třeba dodržovat tato pravidla:

1. Pro editaci textu používejte editor Word, písmo Times New Roman o velikosti 12, řádkování 1,5. Nepoužívejte automatické formáty ani různé druhy písma. Text zarovnejte do bloku.
2. Články čleňte do kapitol opatřených číslovaným nadpisem. I další úrovně členění (1.1 apod.) musí mít nadpis. Nečíslyte odstavce.
3. V textu lze používat kurzivu, tučné písmo pro zdůraznění a poznámky pod čarou.
4. Na literaturu se v textu odkazuje příjmením autora, rokem vydání díla, popř. stránkovým údajem v závorkách (Kopečný, 1980, s. 34).
5. Seznam literatury je uveden na konci; řadí se abecedně podle příjmení autora. V seznamu literatury má být uvedena pouze literatura, která je v článku citována.
6. V oddílech Kronika a Nové publikace se bibliografické údaje uvádějí přímo v textu (do závorky).
7. Bibliografické záznamy mají následující podobu:
Fedina, M. (2011): Metafory v politickém diskurzu Václava Klause. *E-Polis* [online]. Cit. 5. 12. 2022. <<https://bit.ly/3HJVukL>>.
Garvin, P. L. (1993): Funkční empirismus – noetický podklad soudobého funkcionalismu. *Slovo a slovesnost* 54 (4), s. 241–253.
Ivanič, R. (1994): Characterizations of context for describing spoken and written discourse. In: S. Čmejrková – F. Daneš – E. Havlová (eds.), *Writing vs Speaking: Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 181–186.
Mathesius, V. (1982): *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon.